

MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

ÎN 7 VOLUME

ÎNCEPUTUL PERIOADEI MODERNE

COLECȚIA **Financiarul**

MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

ÎN 7 VOLUME

PREISTORIA • PRIMELE IMPERII

LUMEA ANTICĂ

EVUL MEDIU

ÎNCEPUTUL PERIOADEI MODERNE

EPOCA MODERNĂ

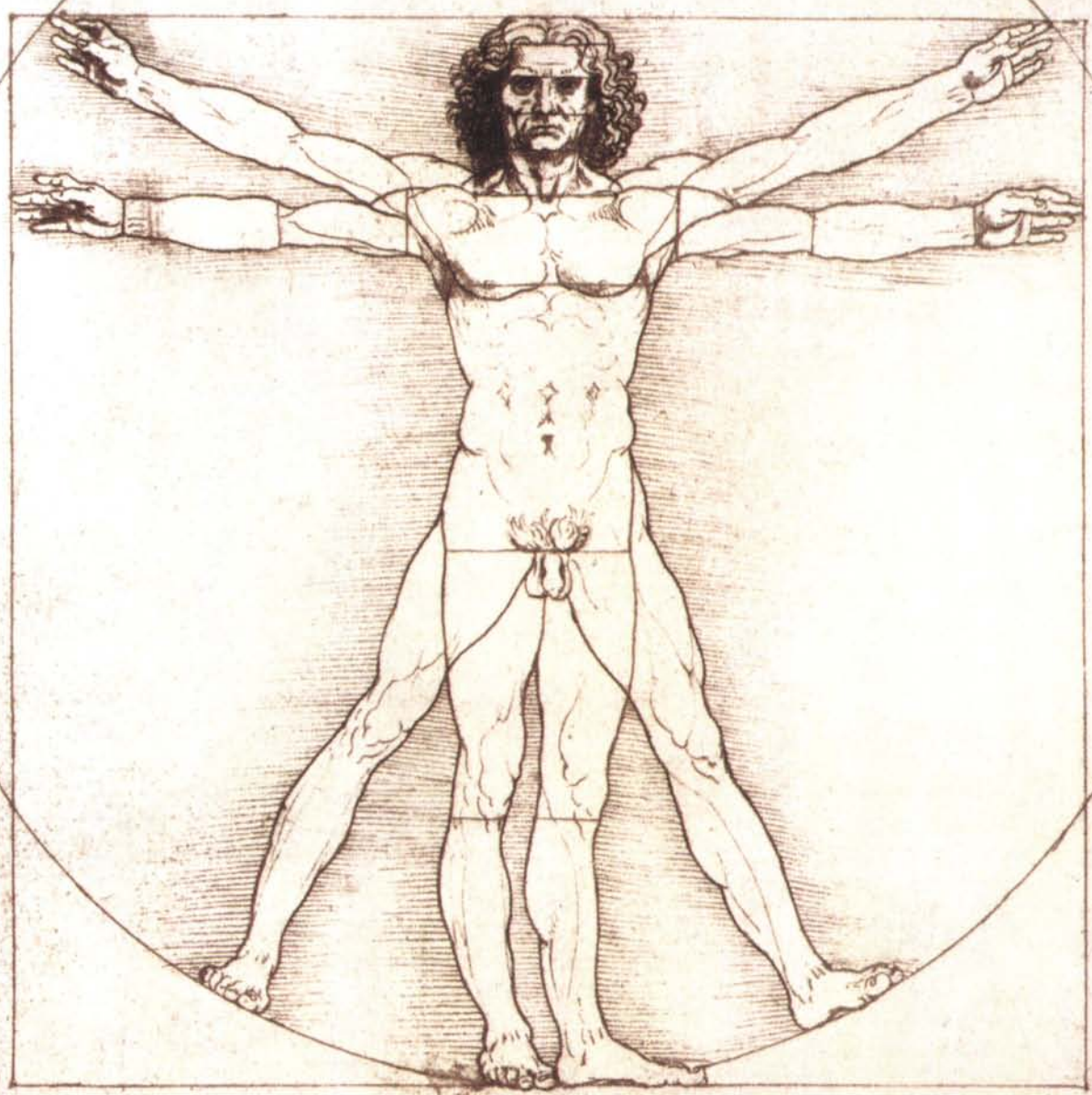
RĂZBOAIELE MONDIALE ȘI PERIOADA INTERBELICĂ

LUMEA CONTEMPORANĂ

COLECȚIA **Financiarul** 4

Handwritten text in a cursive script, likely a manuscript, located above the central figure. The text is arranged in several lines, with some words appearing to be in a different script or dialect than the main body of text.

Handwritten text in a cursive script, likely a manuscript, located below the central figure. The text is arranged in several lines, with some words appearing to be in a different script or dialect than the main body of text.

Începutul Epocii Moderne

Secolele XVI–XVIII

Epoca Modernă este perioada de după Renaștere care cuprinde trei secole (XVI, XVII și XVIII) numite clasice. Tranziția de la Evul Mediu la Epoca Modernă este relaționată în mod convențional cu evenimente cum ar fi Reforma și descoperirea *Lumii Noi*, care aduc o nouă perspectivă asupra omului și a lumii. Umanismul, răspândit în Italia, contribuie, de asemenea, la formarea noii viziuni, odată cu promovarea conștiinței critice asupra creștinătății și a Bisericii. Reforma duce la disiparea puterii absolute a Bisericii. După Războiul de 30 de Ani, conceptul de imperiu universal devine nul. Începe perioada statului-națiune, care își pune drept scop obținerea unei puteri politice și economice capabile să depășească spațiul european. America, Africa și Asia devin regiuni de expansiune pentru europeni.

Proporțiile corpului omenesc, de Leonardo da Vinci (desen, cca 1490), constituie un exemplu edificator al noii viziuni a artiștilor și oamenilor de știință renașcențiști asupra anatomiei corpului uman.

1 Schimbarea viziunii medievale asupra lumii conform căreia Pământul reprezenta centrul Universului

2 Cărturari umaniști, inclusiv Martin Luther și Erasim din Rotterdam

3 Hartă cu figurile exploratorilor Columb, Vespucci, Magellan și Pizarro pe margini

ÎNCEPUTUL EPOCII MODERNE

Periada Modernă timpurie începe în jurul anului 1500, odată cu restructurarea și lărgirea viziunii globale care exista în Evul Mediu. În pofida evenimentelor de cotitură cu valoare de simbol, cum ar fi descoperirea Lumii Noi de către Cristofor Columb (1492) și începutul Reformei (1517), această transformare nu a avut loc abrupt, ci s-a produs treptat pe parcursul întregii perioade.

Umanism și Renaștere

Începând cu sec. XIV, marii scriitori italieni Dante, Petrarca și Boccaccio folosesc modelul oferit de idealurile și erudiția cărturarilor Antichității. Contrastând cu viziunea globală universală a Evului Mediu, umaniștii (din cuvântul latin *humanitas* – umanitate) plasează omul în centrul concepției despre lume. Idealurile din perioada *Renaissance* (din limba franceză: *Renaștere*) se construiesc din contactul cu învățăturile și filosofia Antichității, fapt care duce la o nouă independență a științelor, la desprinderea filozofiei de

5 Dante, Petrarca și Boccaccio, pictură de Giorgio Vasari, sec. XVI

dogma creștină și la o înflorire a artelor. Cărturarii cosmopoliți, cum ar fi Erasim din Rotterdam, încearcă să unească umanismul cu pietatea creștină, în timp ce de la curtea de Medici din Florența și de la curtea papală din Roma, arta renescentistă și inovațiile sale se răspândesc în toată Europa.

Reforma, Contrareforma și statele-națiuni

Chiar înainte ca Martin Luther să inițieze Reforma, critica la adresa Bisericii din ce în ce mai laicizate și mai decăzute în moravuri era tot mai virulentă. De exemplu, Jan Hus (pag. 204) din Boemia era un reformator important, care însă a eșuat din cauza rezistenței aristocrației. Spre deosebire de el, în timpul războaielor țărănești, Luther se declară de partea prinților, care, în schimb, sprijină Reforma în

speranța că-și vor spori puterea prin dezvoltarea bisericilor naționale. Lumea catolică răspunde Reformei cu o reînnoire internă a Bisericii.

Un agent important al acestui proces a fost Ordinul iezuit fondat în 1534 de către călugărul spaniol Ignatius de Loyola și confirmat de papa Paul III. Ordinul iezuit a derulat o activitate misionară și a combătut mișcările eretice. De asemenea, a coordonat dezvoltarea sistemului educațional catolic. Contrareforma s-a bazat pe redefinirea catolicismului, în cadrul Conciliului de la Trent care a stabilit principiile credinței catolice, la fel cum Confesiunea de la Augsburg a pus bazele credinței protestante.

4 Ignatius de Loyola, fondatorul Ordinului iezuit, sec. XVII

Invenții și descoperiri

Răspândirea rapidă a Reformei a fost facilitată de inventarea tiparului, în anul 1445, de către Johann Gutenberg. Astfel comunicarea ideilor noi a fost mult facilitată și accelerată, fiind tipărite scrieri cu tiraje mari, care puteau fi răspândite oriunde. Descoperirile din domeniul științelor naturale, cum ar fi cea a universului heliocentric

6 Johann Gutenberg lângă tipar, schiță, sec. XVIII

a lui Copernic, în 1597, au revoluționat viziunea asupra lumii. Setea de descoperiri și căutarea unor noi căi comerciale contribuie la apariția exploratorilor și a călătorilor pe mare. În sec. XV, căutarea căilor maritime spre India îi face pe portughezi să navigheze în jurul Africii; în 1492, Cristofor Columb a debarcat în America; între 1520-1521, Magellan a făcut prima călătorie în jurul lumii. La începutul comerțului mondial și al colonialismului, statele europene și-au stabilit hegemonia în multe părți ale

7 Pavilionul chinez din Sanssouci, Potsdam, Germania

8 Newton descoperă gravitația, observând un măr în cădere

9 Un salon cultural al burgheziei din Paris, sec. XVIII

lumii. Însă una dintre urmările nefaste ale acestei hegemonii a fost alterarea și distrugerea a numeroase culturi și subjugarea multor milioane de oameni, care au fost transformați în sclavi. Cu toate acestea, descoperirea noilor societăți a dus la fascinația pentru exotic 7, mai ales pentru culturile Persiei, Chinei și Imperiului Otoman. În secolele XVII-XVIII, în Europa au fost aduse elemente ale acestor culturi. În Imperiul Otoman, în Persia, în India Marilor Moguli și în China dinastia Manchu, state care se aflau pe culmile puterii și prosperității în secolele XVI-XVIII, nu au avut loc conflicte importante cu europenii, incursiunile acestora fiind tratate cu o oarecare indiferență.

Absolutism și iluminism

În Perioada Modernă timpurie, absolutismul (concentrarea în mâinile prinților a puterii nedivizate) a devenit forma de guvernare a multor state. Aceasta se baza pe teoriile formulate în secolele XVI-XVII de către filosofi politici, precum Niccolò Machiavelli (pag. 295), Jean

11 René Descartes, pictură, cca 1640

Bodin și Thomas Hobbes. În aceste tratate sunt dezvoltate concepte cum ar fi *raison d'état* (rațiunea de stat) și suveranitatea absolută a conducătorului. Instrumentele principale ale puterii prinților absolutiști erau armata și burocrăția administrativă care răspundea doar în fața monarhului. O formă particulară de absolutism a apărut în combinație cu iluminismul sec. XVIII, formă care încerca să aplice în toată societatea atât umanismul, cât și descoperirile filozofice și științifice ale

oasă. De asemenea, au cerut o revizuire a metodelor de guvernare, care să pornească de la rațiune și de la o imagine asupra omului, care să se bazeze pe egalitatea dintre persoane. Filozofii Jean-Jacques Rousseau și Immanuel Kant 10 au atacat absolutismul prin critici la adresa politicilor și instituțiilor Statului și mai ales a Bisericii.

Prinții absolutiști iluminați au profitat de structurile deja prezente ale Bisericii și Statului pentru a-și atinge scopul: binele Statului și bunăstarea supușilor. Astfel, centralizarea Statului se accentua, în timp ce influența Bisericii, mai ales în școală și în sistemele de educație, se diminua. Însă, chiar și monarhii interesați de reformă, cum au fost regele Frederic cel Mare al Prusiei sau împăratul Iosif II, nu erau pregătiți să-și lase supușii, mai ales burghezia care era în plină ascensiune socială, să participe la viața politică a țărilor pe care le conduceau. De exemplu, împărțirea puterilor cerută de filozofii iluminați nu a fost realizată niciodată.

10 Immanuel Kant, pictură, sec. XVIII

Ascensiunea burgheziei

Umanismul și Reforma au influențat modul de gândire al clasei de mijloc a Europei, care se îmbogățise în capitalismul timpuriu. Bogăția a adus acestei noi clase respect și o poziție influentă în societate. Pentru a contrabalansa puterea prinților și a Bisericii, conducătorii absolutiști s-au reorientat către burghezie. Având acces la studii universitare, mulți reprezentanți ai clasei de mijloc au reușit să obțină funcții în stat. În economia statului au fost promovate comerțul și afacerile, coordonate de burghezie. De asemenea, ea a început să se impună și în viața culturală 9. În ciuda acestui fapt, burghezia (numele recunoscut al clasei de mijloc) nu avea acces la procesele politice de luare a deciziilor. Conflictele generate de această contradicție au culminat cu Revoluția Franceză din 1789, care, împreună cu Declarația de Independență a Americii, cu Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, adoptată la 26 august 1789 în Franța, au marcat începutul „Perioadei Burghize” și venirea la putere a clasei de mijloc.

1 Împăratul Carol Quintul, pictură de Jakob Seisenegger, 1532

IMPERIUL GERMAN: REFORMA ȘI CONSECINȚELE EI 1517-1609

Cu sprijinul puternicilor prinți protestanți, Reforma inițiată de Martin Luther se extinde rapid în provinciile imperiului. După primele războaie religioase, Pacea de la Augsburg creează o balanță de putere între catolici și protestanți. Cu toate acestea, pacea e instabilă, deoarece nu aduce nici o concesie pentru calvinisti. Astfel, chiar și după Pacea de la Augsburg apar conflicte cauzate de diferențe confesionale. Conflictul se intensifică progresiv și duce la Războiul de 30 de Ani, în care principii protestanți din Imperiul Romano-German luptă cu principii catolici și împărat.

Reforma și Războiul Țărănesc

Reforma Bisericii inițiată de reformatorul religios german Martin Luther e radicală, fiind asociată cu cererile revoluționarilor.

3 Martin Luther, pictură, 1528

„Manifestul tinerilor mansfeldieni” de Thomas Münzer, 1524

(fragment)

Înainte, înainte, cât timp mai arde focul. Nu-ți lăsa sabia să se răcească, n-o lăsa în paragină! Călește-o pe nicovala lui Nimrod, dărâmă turnul lor la pământ! Nu se poate, atâta vreme cât ei trăiesc, frica umană ar trebui să dispară. Unii nu știu să-ți spună nimic despre Dumnezeu, însă te conduc. Înainte, înainte, cât încă mai este zi. Dumnezeu e înainte, urmează-L!

După moartea lui Maximilian I, nepotul acestuia, Carol V ❶, este ales sfânt împărat roman în anul 1519. Alegerea acestuia e asigurată de plata unor mite consistente principilor electori. Habsburgii strâng acești bani prin împrumut la casa de comerț Fugger ❷, a cărei rețea comercială cuprindea aproape toată lumea. Între timp, începuse Reforma.

Inițial, Reforma e o mișcare în interiorul Bisericii, declanșată de practica acesteia de a vinde indulgențe. În anul 1517, la Wittenberg, Martin Luther ❸ face publice cele 95 de teze pentru reformarea Bisericii. Se desparte de Biserică în anul 1520, când papa îl amenință cu excomunicarea, iar în 1521 Luther își apără tezele în Dieta de la Worms ❹.

5 Thomas Münzer, gravură, 1608

Mișcarea se dezvoltă rapid, odată cu susținerea puternicilor prinți germani. Prințul elector Frederic de Saxonia ❺ îl găzduiește pe Luther în castelul Wartburg, unde acesta va lucra la traducerea în limba germană a Bibliei.

Curând, Reforma va fi legată de tulburările sociale ale vremii. În anii 1522-1523 are loc o răscoală a cavalerilor imperiali, condusă de Ulrich von Hutten ❻ și Franz von Sickingen, care se consideră reprezentanții umanismului și ai Reformei, în conflict cu prinții germani catolici. În anii 1524-1525, țărani se răscoală împotriva proprietarilor de pământ aristocrați, jefuind conace și mănăstiri din Franconia și Suabia. Luther se alătură prinților împotriva țăranilor, în timp ce reformistul radical Thomas Münzer ❽

6 Martin Luther în fața împăratului Carol Quintul la Dieta de la Worms din 17-18 aprilie 1521, pictură de Anton von Werner, 1900

2 Anton Fugger arde primele obligațiuni ale lui Carol al V-lea, 1535

4 Umanistul, scriitorul și cavalerul imperial Ulrich von Hutten

conduce țăranii din Turingia. În anul 1525, armata țăranilor este înfrântă la Frankenhausen de către prinți, Münzer fiind executat. Între anii 1533-1534, anabapțiștii preiau controlul în Münster.

7 Frederic III (cel Înțelept), prinț elector de Saxonia

31 octombrie 1517 | Luther își publică tezele   5 ianuarie 1521 | Luther este excomunicat   8 mai 1521 | Edictul de la Worms

Decembrie 1520 | Luther arde Bula papală prin care este excomunicat   3 mai 1521 | Luther se mută în castelul Wartburg   1524 | Începe Războiul Țărănesc

Organizația protestanților și pacea religioasă de la Augsburg din 1555

După anul 1530, o mare parte a imperiului devine protestantă. Împăratul câștigă războaiele religioase împotriva Ligii de la Schmalkalden, însă protestanții, susținuți de Franța, rivala Habsburgilor, înclină balanța puterii în favoarea lor prin Pacea de la Augsburg din 1555.

8 Regele și împăratul german Ferdinand I, pictură, 1521

9 Conte Filip de Hesse cel Mărinimos, pictură, cca 1534

10 Ducele elector Maurițiu de Saxonia, pictură de Lucas Cranach, 1548

Sfântul împărat roman Carol Quintul conduce un imperiu extins, în care „soarele nu apune niciodată”. Acesta cuprindea Spania, Lumea Nouă, Austria, nordul Italiei și Olanda. El înțelege necesitatea reformei Bisericii, însă pretențiile sale la un imperiu mondial impun supușilor săi o religie unică. Astfel, vede în Reformă un factor destabili-

zator pentru politică și luptă cu îndârjire împotriva lui. Deoarece e de obicei absent din imperiu, în 1531 îl încoronează pe fratele său, Ferdinand I ⑨, drept rege roman al germanilor. Astfel, Ferdinand devine responsabil de negocierea dintre prinții imperiali catolici și protestanți și de menținerea păcii. Prințul elector de Saxonia și contele Filip de Hesse cel

Mărinimos ⑨ ajung în fruntea mișcării reformatoare și îl sprijină pe Luther în dezvoltarea bisericilor evanghelice. Noile biserici de stat nu dau socoteală în fața unor autorități bisericești mai înalte, ceea ce demonstrează o creștere imensă a puterii și influenței lor. În 1530, prinții protestanți formulează *Confesiunea de la Augsburg*, pe care o susțin în fața Dietei, iar în 1531 aceștia se organizează în Liga de la Schmalkalden. În 1539, când Brandenburg se declară de partea Reformei, întreaga regiune de sud-vest, est și nord a imperiului (cu excepția zonei Brunswick-Wolfenbüttel) e protestantă. Prinții germani secularizează diocesele catolice și își instalează acolo fiii mai mici drept conducători ereditari, forțând astfel mâna împăratului și punând la încercare domnia acestuia în numeroase teritorii din imperiu.

În războiul dus de Liga de la Schmalkalden ⑩, Carol Quintul îi înfrânge pe protestanți sub

conducerea Saxoniei și a regiunii Hesse, îl ia prizonier pe contele Filip și transferă ținuturile și titlurile electorale din Saxonia ducelui Maurițiu de Saxonia ⑩, care luptase de partea sa. Însă Maurițiu trece de partea adversă, iar între 1551-1552 pleacă spre Austria în calitate de conducător al opoziției prinților regrupați, forțându-l pe împărat să fugă. În 1552, Maurițiu obține de la regele Ferdinand pacea de la Passau, care garantează protestanților libertatea religiei. Acest tratat deschide drumul Păcii de la Augsburg dintre împărat și protestanți, semnată la 25 septembrie 1555, care stipula faptul că fiecare prinț putea hotărî ce religie trebuie să adopte supușii săi („Cuius regio, eius religio”). Maurițiu de Saxonia reușește astfel să obțină teritorii mari și putere pentru familia sa.

Henric cel Tânăr de Brunswick-Wolfenbüttel

Henric cel Tânăr (1489-1568), care se opunea cu vehemență Reformei, e conducătorul absolutist al regiunii Brunswick-Wolfenbüttel începând cu anul 1514. El rămâne un catolic dogmatic și loial împăratului, în timp ce alți welfi devin protestanți. Luptă împotriva orașelor protestante Brunswick și Lübeck. Lucrarea Hank din Wolfenbüttel duce la o polemică literară intensă; în anul 1541, Martin Luther scrie: Împotriva lui Hanswurst. Excluderea lui în anul 1542 provoacă războaiele religioase ale Ligii de la Schmalkalden. Când Henric moare în 1568, fiul său Julius se convertește la protestantism.

11 Împăratul Carol Quintul triumfă în fața armatei saxone în bătălia de la Muehlberg, din timpul Războiului Ligii de la Schmalkalden, gravură în cupru, sec. XVII

ORIGINEA ȘI EVOLUȚIA REFORMEI

Reforma a fost provocată de abuzurile Bisericii Romano-Catolice de a vinde „indulgențe” care promiteau absolvirea de pedeapsa pentru păcate, în viața veșnică. Biserica s-a îmbogățit prin vânzarea iertării spirituale, o practică ce a ajuns la punctul culminant în sec. XVI, când papalitatea a folosit profiturile pentru a reconstrui Bazilica Sfântul Petru din Roma, fapt ce l-a determinat pe călugărul augustin Martin Luther, în 1517, să critice învățăturile fundamentale ale Bisericii. El contraargumenta conceptul de salvare cumpărată prin acela al mântuirii prin credință, respingând rolul decisiv atribuit Bisericii prin administrarea tainelor. Reformații au cerut secularizarea averilor clerului, introducerea limbilor naționale în serviciile de cult, declarând Biblia singurul izvor al credinței. Ei au câștigat mulți adepți și au creat comunități și biserici protestante în toată Europa.

Pornind din Germania, mișcările de Reformă s-au răspândit în sec. XVI în toată Europa. În multe cazuri, acestea erau fundamental diferite de învățăturile lui Luther. Biserica luterană a câștigat adepți mai întâi în Scandinavia și în statele baltice, dar și în Imperiul German, în timp ce învățăturile lui Jean Calvin s-au răspândit din Elveția în Franța, Olanda, Anglia, Scoția, Polonia, Ungaria și în alte regiuni. Baza teologiei calviniste era doctrina predestinării absolute și grația divină irezistibilă: Dumnezeu stabilea de la bun început dacă un individ era salvat sau condamnat. Calvinistii credeau că natura acestei selecții, deși inflexibilă, era detectabilă prin circumstanțele vieții, bogăției și norocului fiecărui om. Această doctrină a avut o importanță semnificativă în dezvoltarea Europei Occidentale și a Americii de Nord.

În Anglia, Reforma a căpătat o formă unică prin crearea Bisericii Anglicane. Aceasta și-a dobândit structura legală în 1534, prin desemnarea lui Henric VIII drept capul suprem al Bisericii, prin Actul de supremație.

În Franța, hughenotii și-au formulat doctrina în 1558, la primul conciliu național din Paris. Reforma franceză și-a găsit susținători mai ales din rândurile nobilimii, care era nemulțumită de strictețea monarhiei catolice. După masacrul hughenotilor din Noaptea Sf. Bartolomeu, în 1572, a izbucnit războiul civil. Persecuția a dus în cele din urmă la emigrarea a 200 000 de hughenoti în 1685.

De asemenea, au apărut și mișcări spirituale mai mici, cum ar fi cea a anabaptiștilor, care promova baptismul drept un „botez conștient al credinței la o vârstă adultă” și o proprietate comună.

stânga: Masacrul din Noaptea Sf. Bartolomeu din 1572, Paris, pictură, sec. XVI

centru: Grup de reformați, printre care și Martin Luther, Erasm și Philipp Melancthon, copie după o pictură de Lucas Cranach cel Tânăr

dreapta: Le Paradis, biserica protestantă din Lyon, Franța, pictură, sec. XVII

BIOGRAFII REFORMAȚII

Martin Luther (1483–1546)

Călugăr augustin din 1506 și preot. Profesor de exegeză a *Bibliei* la Universitatea din Wittenberg din 1512. În 1517 face publice cele 95 de teze prin care cere reforma Bisericii. În centrul teologiei sale se aflau suferința și moartea lui

Hristos și doctrina salvării umanității prin credință. Traduce *Biblia* în limba germană și scrie *Liturghia Germană*. În 1525 se căsătorește cu fosta călugăriță Katharina von Bora. A fost condamnat la ardere pe rug de către Vatican, fiind salvat de la moarte de prințul elector Frederic Înteleptul.

Ulrich Zwingli (1484–1531)

Pastor în Glarus între 1506–1516, este hirotonisit preot în 1518 la Zurich. Aici conduce Reforma începând cu 1524. Considerase prezența lui Hristos ca simbolică, prin împărtășanie, fapt care duce la despărțirea de luterani. Înființează Biserica Reformată. Deține funcția de capelan al armatei protestante elvețiene. Este ucis în 1531, în bătălia de la Kappel dintre canteonele

adepte ale doctrinei sale și cele catolice.

Philipp Melanchthon (inițial Schwarzert) (1497–1560)

În 1518 predă greaca la Universitatea din Wittenberg și este unul dintre primii susținători ai lui Luther. Scrie numeroase lucrări teologice despre Reformă. Este autorul *Confesiunii de la Augsburg* și anticipează reordonarea bisericilor regionale. După moartea lui Luther, devine conducătorul spiritual al luteranilor și caută reconcilierea cu catolicii și calviniiști. Încearcă să integreze ideile umaniste în Reformă.

Johannes Bugenhagen (1485–1558)

În 1509 este hirotonisit preot. Ulterior predă studiul *Bibliei* într-un seminar. În 1521 se mută la Wittenberg și devine preot paroh, profesor de teologie și confesorul lui Martin Luther. Este organizatorul principal al bisericii în timpul Re-

formeii. Înființează cele mai multe biserici reformate din nordul Germaniei, Danemarca și Norvegia.

Erasm din Rotterdam (Desiderius Erasmus, cca 1466–1536)

Născut ca fiu nelegitim al unui preot din Rotterdam. În 1492 este hirotonisit preot. Activează ca teolog cu influență, ca filolog și publicist. Critică laicizarea bisericii și cultul relicvelor. Ca umanist, promovează toleranța și liberul arbitru al fiecărei persoane, dar se opune concepției despre predestinare a lui Martin Luther. Evită să se alinieze la vreuna dintre cele două direcții ale Schismei, însă, ca rezultat, va fi atacat din ambele părți.

Thomas Münzer (cca 1490–1525)

Studiază la Wittenberg, unde îl întâlnește pentru prima dată pe Luther. În 1520 începe să propovăduiască la Zwickau. În 1523 se mută la Allstedt, iar în 1524 se separă de Luther, datorită diferențelor în ceea ce privește ideile populiste social-revoluționare ale acestuia. Ca predicator și propagandist, joacă un rol important în convingerea țărănilor turingieni, devenind mai târziu liderul acestora. Este capturat de forțele catolice în Bătălia de la Frankenhausen din 1525, torturat și apoi ucis.

Jean Calvin (1509–1564)

Reformator religios și scriitor francez. Studiază dreptul la Paris. Din 1536 predicator și organizator al Bisericii la Geneva, fiind izgonit de aici în 1538, după încercarea de a introduce o conducere teocrată. În 1541 revine la Geneva și reușește să înființeze propria biserică reformată. Aprobă poziția lui Zwingli cu privire la împărtășanie și promovează conceptul unei predestinări duale a omenirii, fie binecuvântare, fie damnare. Promovează o concepție austeră și pesimistă asupra naturii umane, conturează

noțiunea de „etică de lucru protestantă”.

Johannes Oecolampadius (inițial Husschin) (1482–1531)

Din 1506 este tutorele prinților Palatinatului Electoral. În 1515 devine colegul umanistului Erasm din Rotterdam. În 1522 este preot paroh, predicator și profesor la Basel, unde introduce Reforma între 1528–1529. Este unul dintre cei mai importanți teologi ai Reformei din Elveția. Preia rolul de conducător în numeroase dispute teologice și lucrează, alături de Zwingli, ca lider al Reformei elvețiene.

Martin Bucer (1491–1551)

În 1506 se alătură Ordinului dominican, iar în 1518 devine adept al Reformei. Lucrează ca pastor și reformator în Strasbourg, centru al Reformei timpurii. Validează percepția lui Zwingli și a lui Calvin asupra împărtășaniei. Se alătură baptiștilor în anumite probleme teologice, susținând totodată unitatea doctrinară între grupările religioase ale Reformei. În 1549 este izgonit din Strasbourg din Ordinul Sfântului Împărat Roman. Se refugiază în Anglia, la invitația arhiepiscopului de Canterbury.

de Canterbury.

John Knox (1514–1572)

În 1536 este hirotonisit preot, iar în 1546 devine susținător al Reformei. Din 1549 lucrează ca predicator reformat în regiunea de graniță dintre Anglia și Scoția. În 1554 fuge din calea restaurării catolice din Anglia, refugiindu-se la Geneva, unde locuia Calvin. În 1559 se întoarce la Edinburgh ca preot și predicator, reușind să pună bazele calvinismului în Scoția. În 1560 scrie lucrarea *Confessio Scotiae* (*Confesiunea scoțiană*) pentru biserica scoțiană de orientare calvinistă.

Reforma 1517-1685

1517-1521

1515-1516: Martin Luther ❶: Intemeietorul protestantismului german susține că reabilitarea omului este datorată exclusiv grației divine și nu faptelor sale. Acesta este mesajul fundamental al teologilor reformatori.

13 octombrie 1517: Martin Luther își publică cele 95 de teze ❷, în care condamnă vânzarea indulgențelor. Evenimentul este considerat începutul Reformei.

Iunie 1518: Începutul procesului împotriva lui Luther, acuzat pentru răspândirea noilor învățături și erezii.

Primăvara lui 1517: Călugărul dominican Johann Tetzel ❸ comercializează indulgențe în Brandenburg, Mecklenburg și în Saxonia, pentru a finanța reconstrucția bazei Sf. Petru din Roma.

Aprilie 1518: Tetzel îl acuză pe Luther la o întâlnire din Frankfurt an der Oder și solicită dominicanilor să îl condamne pe Luther la Roma.

Martie 1518: Alături de *Predica asupra indulgențelor și a grației*, Luther publică alte lucrări în care își explică viziunea și își susține tezele prin referințe biblice. Opiniile sale despre papă și avuția bisericii devin și mai radicale.

Ianuarie 1519: Luther și Karl von Miltitz, un diplomat papal, cad de acord asupra unui moratoriu, Pactul Altenburg. Conform acestuia, părțile se angajau să nu-și facă publice părerile pe viitor. Profesorul de teologie Johann Eck ❹ publică numeroase tratate polemice împotriva lui Luther.

Vara lui 1519: Disputa de la Leipzig stârnește polemici între Luther și Eck. Luther pune sub semnul întrebării autoritatea absolută a papei.

15 iunie 1520: Curia papală îl amenință pe Luther cu excomunicarea în bula papală *Exsurge Domine*. Luther răspunde printr-un imn religios sfidător, *Către nobilitatea creștină de națiune germană*. Îl convinge pe Thomas Münzer să adere la Reformă și îl trimite să predice la Zwickau.

12-14 octombrie 1518: Luther este somat să apară în fața delegatului papal cardinalul Cajetan. Luther refuză.

28 iunie 1519: Carol Quintul ❺ este ales Sfânt împărat roman.

23 octombrie 1520: Încoronarea lui Carol Quintul împărat, la Aachen.

10 decembrie 1520: Luther ❷ arde bula papală și câteva lucrări scolastice în fața Porții Elster din Wittenberg, apogeul rupturii de Biserica Catolică.

5 ianuarie 1521: Luther este declarat eretic în bula papală de excomunicare formală *Decet Romanum Pontificem*.

Aprilie 1521: Münzer intră în conflict cu Luther și fuge din Zwickau în Boemia.

17-18 aprilie 1521: Luther își apără poziția la Dieta din Worms ❻.

8 mai 1521: Edictul de la Worms îl declară pe Luther și pe adepții săi în afara legii în imperiu.

3 mai 1521: Frederic III (cel Înțelept) al Saxoniei, patronul și protectorul lui Luther pune în scenă o falsă răpire a lui Luther și îl ascunde ca *junker Jörg* – cavalerul George – în castelul Wartburg ❸ de lângă Eisenach, în Turingia. Luther petrece zece luni acolo lucrând la prima traducere a Noului Testament ❹ din greaca veche în limba germană.

Noiembrie 1521: Münzer redactează *Manifestul de la Praga*.

24 decembrie 1521: La Wittenberg se oficiază prima slujbă în limba germană. În rândul adepților lui Luther au loc altercații. Se solicită tot mai multe inovații revoluționare în liturghie.

10
Iarna lui 1522-1523: Revolta cavalerilor germani conduși de Ulrich von Hutten și Franz von Sickingen.

29 ianuarie 1523: Reformatorul suedez Huldrych Zwingli își citește cele 67 de teze pentru Reformă la Dezbaterile de la Zürich.

Martie 1523: Münzer **10** devine pastor la Allstedt, astăzi Anhalt, Saxonia, și introduce serviciul liturgic în limba germană. În acest scop creează o nouă structură a slujbei.

Primăvara lui 1524: Münzer își strânge adepții la Allstedt. Se desparte de Luther din cauza dezacordurilor teologice.

Începutul lui 1525: Țăranii germani se organizează în alianțe.

16 aprilie 1525: Masacrul de la Weinsberg, condus de Iacob Rohrbach.

15 mai 1525: Münzer este decapitat după înfrângerea armatei țăranilor în bătălia de la Frankenhausen. Războiul țărănesc ia sfârșit.

1525: După convertirea la Reformă, Albrecht von Brandenburg secularizează posesiunile prusace ale Ordinului teutonilor.

13 iunie 1525: Luther o ia de soție pe Katharina von Bora **13**, o călugăriță care părăsise mănăstirea și care îi va naște șase copii.

1 martie 1522: Luther revine la Wittenberg **10**. Aici ține *Predicile de invocare*, prin care susține revendicările populației Wittenbergului, condamnând însă violența și recurgerea la forță. Se reformează organizarea serviciilor liturgice.

11

Sfârșitul lui 1524: Primele revolte care anticipează Războiul țărănesc au loc în Nürnberg și în Stühlingen, astăzi în Bavaria. Münzer ia legătură cu anabapțiștii și cu țăranii rebeli din Germania superioară.

Februarie 1525: Münzer devine pastor în Mühlhausen, Turingia, și impune o constituție democratică radicală. A fost unul dintre conducătorii Războiului țărănesc din Turingia.

Sârșitul lui februarie, 1525: Sebastian Lotzer și Christoph Schappeler, studenți ai lui Zwingli, redactează programul Războiului țărănesc, denumit *Cele douăsprezece articole ale țăranilor din Suabia*. Își bazează revendicările pe evanghelii, creând astfel o legătură cu Reforma lui Luther. Armata țăranilor este înfrântă în bătăliile de la Leipzig (4 aprilie) **12**, Wurzach (14 aprilie), Böblingen (12 mai) și Zabern (16 mai).

1526: La Dieta de la Speyer se decide ca fiecare principe să aplice Edictul de la Worms în teritoriile sale, în concordanță cu propria discreție și responsabilitate, dându-le astfel prinților mână liberă în privința credinței. Reorganizarea Bisericii începe în statele luterane. Luther își redactează lucrările majore despre Reformă: *Serviciul divin în limba germană*, *Marele catehism* **14** și *Micul Catehism*.

14

1-4 octombrie 1529: Disputa dintre Luther și Zwingli **15** de la colocolviul de la Marburg.

15

27 ianuarie 1531: Principii protestanți se organizează în Liga de la Schmalkalden.

1533-1534: Anabapțiștii **17** îl expulzează pe episcopul de Münster și instaurează o lege protestantă radicală.

17

1534: Jean Calvin se confertește la Reformă și fuge din Paris. Luther termină traducerea *Bibliei*.

1534: Würtemberg și Pomerania se alătură Reformei.

1535: Calvin scrie lucrarea sa majoră, *Christianae Religionis Institutio*.

19

Primăvara lui 1529: Dieta de la Speyer declară nule deciziile din 1526. Principii li se solicită să susțină Edictul de la Worms și să oprească toate inovațiile.

20 aprilie 1529: Principii luterani își publică protestul împotriva anulării Dietei și resping decizia

majorității Dietei de la Speyer. Imperiul este amenințat de scindarea credinței; funcționarea Dietei este în pericol de asemenea.

25 iunie 1530: În timp ce Luther stă la castelul Coburg, își susține adepții, mai ales pe Philipp Melanchthon **18**, la Dieta de la Augsburg. Împăratul și statele catolice anulează documentul confesional evanghelic redactat de Melanchthon - *Confessio Augustana* **18** (Confesiunea de la Augsburg) - citită public în fața Dietei și predată acesteia.

16

18

1536: Luther redactează *Articolele de la Schmalkalden*, pentru a sprijini Liga de la Schmalkalden.

1539: Saxonia și Brandenburg se convertesc la Reformă.

1541: Filip I de Hesse, membru al Ligii de la Schmalkalden, încheie pace cu împăratul Carol Quintul.

1542: Calvin **19** introduce o disciplină strictă în Biserica și comunitatea de la Geneva și redactează *Catehismul de la Geneva*.

1545-1555

1545-1563: 20 Conciliul de la Trent, întrunit de Papa Paul III, stabilește clar bazele teologice ale Bisericii Catolice.

18 februarie 1546: Luther 21 moare la Eisleben, în prezent Saxonia-Anhalt.

24 aprilie 1547: Liga de la Schmalkalden este înfrântă de armata imperială în bătălia de la Mühlberg 22 și se destramă. Carol Quintul îi declară în afara legii pe conducătorii Ligii, Johann Frederic I cel Mărinimos al Saxoniei și pe Filip I de Hesse. Titlul electoratului saxon este transferat Ducelui Maurice de Saxonia.

1548: Carol Quintul proclamă un decret numit *Interimatul de la Augsburg*, stabilind un regim provizoriu în așteptarea deciziilor definitive ale conciliului.

1551: 23 Maurițiu de Saxonia, Wilhelm de Hesse și Albert Alcibiades își unesc trupele împotriva împăratului în Războiul Prinților, fiind sprijiniți de Franța. Astfel, Carol Quintul este nevoit să se retragă.

9 septembrie 1552: Carol Quintul 24 fuge de la Innsbruck la Villach.

1556: Carol Quintul 25 abdică.

25 septembrie 1555: Prin Pacea de la Augsburg dintre Ferdinand I și clasele Sfântului Imperiu Roman, adepților Confesiunii de la Augsburg li se asigură păstrarea condițiilor impuse. Prinților li se conferă statutul de *jus reformandi*. Este recunoscută despărțirea catolicilor de protestanți. Perioada Reformei ia sfârșit.

1555: După mulți ani de lupte între adepți și opozanți, Calvin scrie lucrarea *Institutio*, în care propune o nouă doctrină.

Contrareforma

1534: Ignățiu de Loyola 26 înființează Ordinul iezuit la Paris. Acesta devine reprezentantul principal al Contrareformei.

1552-1563: Petrus Canisius 28, primul iezuit german, înființează colegii catolice la Viena, München, Innsbruck, Dillingen, Würzburg, Augsburg și Trier.

1563: După Conciliul de la Trent, ducele Albert de Bavaria, cu ajutorul iezuiților, ia măsuri violente împotriva nobilimii și burghezimii protestante.

1580: Clasele luterane ale Sfântului Imperiu Roman ajung la un acord, în *Cartea Concordiei*, pentru crearea unei confesiuni doctrinare comune a ortodoxiei luterane.

1582: Reforma calendarului gregorian introduce o nouă unitate de măsură a timpului doar pentru catolicii europeni.

1608: Prinții protestanți din sudul și vestul Germaniei, își unesc forțele într-o Uniune Protestantă, condusă de Palatinatul electoral calvinist.

8 noiembrie 1620: Liga Catolică sub Johann Graf von Tilly înfrânge armata palatino-boemă la Muntele Alb 29, lângă Praga.

1545-1563: Conciliul de la Trent decide să lupte împotriva protestantismului și încearcă să definească o linie clară de demarcație între Biserica Catolică și alte confesiuni și, în același timp, să reformeze Biserica Catolică.

1575: Bavaria este din nou în întregime catolică.

1575-1580: Fulda, Eichsfeld, Würzburg și Cologne redevin catolice.

1582: Încercarea arhiepiscopului elector Gebhard Truchsess de Waldburg de a transforma Cologne în electorat protestant este respinsă de papă, de împărat, de Bavaria și de Spania în *Războiul de la Cologne*.

cca 1600: Austria este recatolicizată.

1609: Sub conducerea lui Maximilian I al Bavariei, cele mai multe clase catolice formează o alianță denumită Liga Catolică.

23 mai 1618: Revolta nobilimii boemene culminează cu *defenestrarea de la Praga* 30 și marchează începutul Războiului de 30 de Ani.

1621: Ferdinand II 31 subjugă nobilimea boemă și începe recatolicizarea țării.

Reforma în Franța și Marea Britanie

1532: Henric VIII ³³ cere clerului englez să-l recunoască drept capul Bisericii și provoacă despărțirea de Roma.

Noiembrie 1534: Actul de supremație îi obligă pe toți supușii să depună un jurământ pe noua constituție a Bisericii și pe succesiunea regală.

1555: Maria I începe persecuția sistematică ³⁴ a protestanților.

Aprilie 1559: ³⁵ Elisabeta I a Angliei, succesoarea surorii ei vitrege Maria I din 1558, reînnoiește Actul de Supremație din noiembrie 1534, trecând Biserica Anglicană reînstituită sub Coroană, fiind împărțite astfel toate titlurile ecleziastice. De asemenea, Elisabeta readuce Cartea de rugăciuni a lui Eduard VI din anul 1549, care definea liturghia anglicană.

După 1550: În Europa se răspândește mișcarea protestantă radicală a Puritanilor, influențată de calvinisti.

1559: Protestanții francezi, hughenoții, stabilesc regulile bisericești la primul conciliu național din Paris și își formulează prima dogmă (*Confessio Gallicana*). În cea mai mare parte, preiau ideile reformatorului Jean Calvin din Geneva.

1562: Francisc II le promite hughenoților libertate religioasă prin Edictul de la St. Germain. Masacrul de la Vassy ³⁶ pornește Războaiele religioase franceze.

24 august 1572: După căsătoria regelui hughenot Henric de Navarra (mai târziu Henric IV al Franței) cu Margareta, sora regelui francez Carol IX, are loc Masacrul din noaptea Sf. Bartolomeu ³⁷. Mii de hughenoți sunt uciși. Caterina de Medici, mama lui Carol IX, ordonase asasinarea lui Gaspard de Coligny, conducătorul hughenoților, apoi, anticipând posibilitatea unei acțiuni de răzbunare, inițiază masacrul hughenoților.

1574: După moartea lui Carol IX, fratele său Henric III devine rege.

1576: La Paris se înființează Liga Catolică, sub conducerea ducelui Henric de Guise. Deoarece Henric de Navarra este moștenitorul tronului francez conform liniei de succesiune, Henric de Guise se aliază cu spaniolii pentru a prelua coroana. Franța este divizată în provincii catolice și hughenote între care izbucnesc războaie civile.

Decembrie 1588: Henric III ordonă asasinarea ducelui de Guise.

1593: ³⁸ Henric de Navarra, din 1589 rege al Franței sub numele de Henric IV, se convertește la catolicism spunând „Parisul merită o liturghie”, pentru a fi recunoscut ca rege al Franței.

13 aprilie 1598: ³⁹ Edictul de la Nantes pune capăt războaielor hughenote. Henric IV conferă protestanților francezi drepturi politice egale și practicarea parțial liberă a religiei lor.

Martie 1603: După moartea Elisabetei I, James VI al Scoției, fiul Mariei Stuart, moștenește coroana engleză.

8 februarie 1587: Elisabeta I ordonă execuția reginei scoțiene Maria Stuart ⁴⁰. Maria respinsese pretențiile engleze la coroană și conspirase cu Spania împotriva Elisabetei.

1685: Ludovic XIV anulează Edictul de la Nantes. Hughenoții fug în Olanda, America de Nord și Germania. Frederick Williams îi invită pe hughenoți să se stabilească aici, prin Edictul de la Potsdam.

■ Împărțirea imperiului și calvinismul

În ciuda faptului că a fost omis în Tratatul de Pace de la Augsburg, calvinismul a reușit ulterior să câștige teren în imperiu, în timp ce împăratul încerca să ajungă la un compromis de ordin religios.

1 Împăratul Quintul, arhiduce de Austria și Carol I al Spaniei, pictură de Tițian, 1548

Obosit și bolnav de gută, Carol Quintul ❶ renunță la tron în anul 1556, împărțindu-și imensul imperiu între fratele său Ferdinand (pe linie austriacă) și fiul său Filip (pe linie spaniolă). În anul 1558, Ferdinand ❷, care în 1526 moștenise coroana Boemiei

5 Împăratul Maximilian II, pictură de Anthonis Mor, cca 1560

2 Reformatul franco-elvețian Jean Calvin, pictură în stilul școlii flamande, cca 1530

și a Ungariei, primește Austria și titlul de împărat. Pacea religioasă și politică din imperiu rămâne instabilă. Ferdinand include în Tratatul de Pace de la Augsburg o clauză prin care un prinț era obligat să renunțe la putere dacă se convertea la protestantism, însă protestanții reușesc să evite această interdicție. Mai mult, majoritatea catolică a celor șapte voturi electorale devine minimală după ce Brandenburg, Palatinatul și Saxonia trec la protestantism.

Între timp, mișcarea de Reformă se scindează din cauza diferențelor de doctrină. În 1525, Huldrych Zwingli ❸, fost preot romano-catolic, aduce Reforma la Zürich, însă versiunea lui diferă de cea luterană, mai ales în privința cuminecturii. Reforma din Geneva din anul 1541 a lui Jean Calvin ❹ a avut consecințe și mai mari, introducând o disciplină bisericească severă și stabilind în oraș o formă de teocrație. Calvinismul se răspândește rapid în Franța,

Olanda și în vestul imperiului. În anul 1560, electoratul din Palatinat, sub Frederick III cel Pios, se convertește la calvinism, urmat de ducatele vest-germane, cum ar fi Nassau. Deoarece calvinistii nu au fost incluși în Tratatul de Pace de la Augsburg, Palatinatul cere sprijinul Franței, sub Frederick III și sub fiul acestuia, Ioan Cazimir, provocând dificultăți mari împăratului.

Carol Quintul și Ferdinand I fac presiuni repetate asupra papei ca să accepte reformele propuse pentru Biserica Catolică, admise în final de Conciliul de la Trent, care s-a întrunit cu intermitențe între anii 1545 și 1563 și a redefinit doctrina catolică. Ferdinand rămâne catolic, însă e gata să acorde concesii, de exemplu cea privind căsătoria preoților, pe care este pregătit în cele din urmă să o accepte. Fiul său Maximilian II ❺, împărat din anul 1564, era indiferent în chestiunea religiilor, fiind ușor înclinat spre protestantism. În tot acest timp liniile politice sunt vagi: pe de o parte Saxonia, sub prințul elector August ❻ (elector din anul 1553), luptă pentru drepturile protestanților, însă rămâne loială împăratului; pe de altă parte, ducii catolici de Bavaria sunt gata să-i submineze pe Habsburgi și să-i convertească de partea lor. Protestantismul atinge punctul culminant în imperiu în timpul domniei lui Maximilian, când cele mai multe dintre orașele imperiale importante devin protestante.

3 Împăratul german Ferdinand I, arhiduce de Austria, rege al Boemiei și Ungariei, pictură, cca 1550

4 Huldrych Zwingli, fost preot catolic și reformator germano-elvețian, pictură de Hans Asper, 1549

6 Electorul August de Saxonia, pictură de Zacharias Wehme, 1586

1540 | Înființarea Ordinului iezuit

1545–1563 | Conciliul de la Trent

1556 | Carol Quintul abdică

1563 | Începutul Contrareformei în Bavaria

1564 | Maximilian II este ales împărat

1576 | Rudolf II este ales împărat

Contrareforma și accentuarea diferendelor religioase în cadrul imperiului

Contrareforma catolică, inițiată în sudul Germaniei, se răspândește rapid. Diferențele confesionale se acutizează, culminând cu izbucnirea Războiului de 30 de Ani.

7 Ioan Sigismund von Brandenburg într-o dispută cu Wolfgang Wilhelm von Neuburg asupra succesiunii Jülich-Cleves, gravură color, sec. XIX

Începutul Contrareformei catolice este legat de înființarea Ordinului iezuit de către Ignatius de Loyola în 1540. Ducii bavarezi se alătură acestui ordin în 1564. Puterea din spatele mișcării era cardinalul de Augsburg, Otto Truchsess de Waldburg, care unește forțele catolice. În anul 1563, cedează Universitatea din Dillingen, pe care o înființase în anul 1554, iezuiților ⑧, care preluau controlul universităților și înființau seminarii catolice în toate regiunile imperiului. De asemenea, în Austria, unde protestanții

obținuseră libertăți semnificative, arhiducele Ferdinand, mai târziu împăratul Ferdinand II, intensifică, după anul 1594, eforturile de revenire la catolicism.

Sub împăratul Rudolf II, a cărui domnie începe în anul 1576, diferendele religioase se accentuează, mai ales după 1600, când împăratul, din ce în ce mai afectat mintal, se retrage din viața publică. Scănteia care aprinde războiul apare în timpul crizei din Cologne în anii 1582-1583, când arhiepiscopul Gebhard Truchsess de Waldburg, nepotul cardinalului

Otto, încearcă să transforme Cologne într-un principat protestant ereditar, cu ajutorul prinților germani protestanți și al calvinistilor olandezi. Deoarece acest lucru ar fi însemnat pierderea majorității în colegiul electoral, forțele catolice, cu ajutorul Spaniei, îl alungă pe arhiepiscop din Cologne și numesc tânăra linie a familiei bavareze Wittelsbach, care va domni până în 1777.

După anul 1606, neînțelegerile din interiorul Casei de Habsburg slăbesc puterea acesteia. Arhiducele Matthias ⑩ obține controlul asupra Ungariei (1608) și Boemiei (1611) de la Rudolf, care ajunsese aproape incapabil să guverneze. Împăratul se aliază cu statele protestante ale Boemiei, cărora le garantează libertate religioasă în anul 1609. Toate semnele prevesteau o furtună în imperiu, în anul 1607, când ducele Maximilian I ⑪ al Bavariei ocupă orașul protestant Donauworth, unde fusese atacată o procesiune catolică, restabilind dominația

8 Iezuitul german Petrus Canisius predică înaintea Papei Grigore XIII și a împăratului Rudolf II, pictură, 1635

Bisericii Catolice. Ca rezultat, în 1608, se înființează Uniunea Protestantă și, drept răspuns, Liga Catolică, în 1609. Liniile de bătaie ale Războiului de 30 de Ani ⑨ fuseseră trasate, iar disputa asupra succesiunii în ducatul Jülich-Cleves ⑦ doar anticipează ceea ce avea să urmeze.

Disputa asupra succesiunii în Jülich-Cleves

În anul 1609, războaiele religioase erau deja iminente când ultimul duce catolic de Jülich și Cleves moare, aprinzându-se astfel disputa asupra succesiunii. Prinții Ioan Sigismund von Brandenburg și Wolfgang Wilhelm von Neuburg, ambii protestanți, pretind ducatul. Aceștia se înțeleg în privința unei împărțiri teritoriale în anul 1614, doar după ce familia Brandenburg își asigură sprijinul Olandei convertindu-se la calvinism, iar familia Neuburg primește ajutorul Spaniei după ce se convertește la catolicism.

9 Un pliant protestant cu o reprezentare polemică a „adevăratei biserici a lui Hristos” (protestanții) în conflict cu „Anticristul” (catolicii), gravură în cupru, 1606

10 Împăratul german Matthias, pictură, cca 1580

11 Maximilian I, duce și, din 1623, prim elector de Bavaria, pictură, cca 1620

RĂZBOIUL DE 30 DE ANI 1618-1648

În Războiul de 30 de Ani, tensiunile tot mai mari dintre Sfântul Împărat Roman și puterile catolice, pe de o parte, și regiunile și statele protestante, pe de altă parte, au condus la violențe. Conflictul a început în Boemia, însă curând s-a răspândit în tot imperiul, implicând aproape toate puterile europene. Spania a sprijinit relațiile sale catolice, Danemarca și Suedia au fost de partea protestanților, iar Franța era interesată în principal de slăbirea puterii Habsburgilor. În Sfântul Imperiu Roman, mai ales în Boemia, regiuni întregi sunt devastate de trecerea armatelor care au terorizat populația locală, ocupându-le teritoriile.

Bătălia de la Muntele Alb din Boemia, pictură de Pieter Snayers, sec. XVII

■ Etapa Palatino-Boemiană 1618-1623

În Boemia, prinții locali îl înlătură pe Habsburgul Ferdinand II și îl aleg rege pe contele elector palatin, acesta fiind înlăturat curând de Liga Catolică.

Neavând moștenitori, împăratul Matthias, care în anul 1612 i-a urmat la tron fratelui său Rudolf II, încredințează coroana Boemiei (1617) și Ungariei (1618) vărului său Ferdinand II ❶. Prinții locali din Boemia, în mare parte protestanți, se temeau că Ferdinand, care avea educație iezuită, va suspenda Scrisoarea de majestate din anul 1609. Aceasta stipula faptul că toți supușii trebuie să se bucure de libertatea conștiinței în problemele religioase. Insistând asupra dreptului de a-și alege liber regele, prinții îl înlătură pe Ferdinand, iar în anul 1618 îl aleg în locul lui pe conducătorul

protestanții îi aruncă pe guvernatorii imperiali catolici Slawata și Martinez și pe un secretar pe

Castelul din Praga

fereastra Castelului din Praga ❷ (defenestrarea ❷), provocându-i astfel pe Habsburgi. Acum începe o confruntare violentă.

Ferdinand îl trimite în Bavaria pe vărul său, ducele Maximilian al Bavariei, conducător al Ligii Catolice, cu trupele sub comanda generalului bavarez Tilly ❸. La 8 noiembrie 1620, trupele Ligii le înfrâng pe cele ale prinților protestanți în Bătălia de la Muntele Alb ❹, de lângă Praga. Frederic V, poreclit „regele iernii” pentru scurta sa domnie, este

obligat să fugă în Olanda. În Boemia este organizat un tribunal, iar 21 de conducători ai revoltei sunt executați, în timp ce un număr mare de proprietăți ale protestanților sunt confiscate. Coroana Boemiei devine proprietatea Casei de Habsburg până în anul 1918.

În anul 1622, trupele Ligii Catolice împreună cu cele ale Spaniei ocupă Palatinatul, iar în 1623 îl numesc pe Maximilian elector palatin, ceea ce duce

Defenestrarea de la Praga, 1618

la schimbarea raporturilor de putere în Colegiul electoral, în favoarea catolicilor. Protestanții din imperiu se simt provocați și amenințați.

Mutter Courage de Bertolt Brecht

N-o să te las să strici războiul pentru mine. / Se spune că acești îi ucid pe cei slabi, dar aceștia sunt uciși și în timp de pace. / Doar că războiul îi hrănește mai bine pe ai lui, / iar dacă scoate ce e mai bun din tine / atunci pur și simplu nu ești acolo pentru victorie. / Războiul nu este nimic mai mult decât afaceri, / însă cu gloanțe în loc de cașcaval.

Helene Weigel, în rolul lui Mutter Courage

4 Ferdinand II

Unii Protestante, electorul Frederic V ❺ al Palatinatului. Această alegere duce la o dușmănie aprinsă între partidele religioase ale aristocrației boemiene. La 23 mai 1618,

5 Electorul Frederic V al Palatinatului

6 Generalul bavarez Tilly

1618 | Împăratul Matthias îl desemnează pe Ferdinand drept succesor

23 mai 1618 | Defenestrarea de la Praga

1622 | Trupele Ligii Catolice ocupă Palatinatul

1623 | Electoratul palatin este încredințat ducelui Maximilian

Războiul Danez 1625–1629

Danemarca se aliază cu protestanții din Saxonia Inferioară și luptă împotriva unui atac dinspre nord al trupelor imperiale conduse de Wallenstein.

Albrecht von Wallenstein, portret de Anthonis van Dyck, sec. XVII

În bătălia împotriva lui Frederic V, generalul Tilly înaintază în Westfalia. Protestanții din Germania de Nord, temându-se de o dominație catolică, își pregătesc trupele sub Ernst de Mansfeld și Cristian de Brunswick-Wolfenbüttel ⑧, ⑩. Astfel, războiul începe să se răspândească și în afara Boemiei. Cristian IV al Danemarcei conduce forțele protestante,

împreună cu ducele von Holstein, cel mai important prinț protestant din Saxonia Inferioară.

De partea catolicilor începe ascensiunea lui Albrecht von Wallenstein ⑦. Aristocratul boem se convertise la catolicism, obținuse o avere imensă prin cumpărarea bunurilor confiscate de la protestanți ⑨ și își oferise serviciile împăratului. Strateg excelent, își creează rapid renumele de comandant militar. Wallenstein înaintază cu armata sa către Germania de Nord, unde îl înfrânge pe Ernst de Mansfeld la Podul Dessauer ⑪, la 25 aprilie 1626. La scurt timp după aceea, pe 27 august 1626, Tilly îl înfrânge pe Cristian IV în Bătălia de la Lutter am Barenberg.

În anul 1626, Wallenstein, acum comandant al armatei imperiale și duce de Friedland, împreună cu Tilly, pornesc să cucerească Holstein, Schleswig și Jutland,

alungându-i pe ducii de Mecklenburg și confiscându-le pământurile. Regele danez este obligat să accepte Pacea de la Lübeck din anul 1629. Ferdinand II se afla acum la apogeul puterii sale, iar la 6 martie 1629 decretează Edictul de Restituire, prin care cerea ca protestanții să înapoieze toate pământurile bisericești secularizate și recatolicizarea activă a regiunilor imperiale. Însă pretențiile draconice ale lui Wallenstein

Grup de soldați atacând țărani locali, gravură în lemn, sec. XVII

i-au alarmat pe mulți; în 1630, la Dieta de la Regensburg, inamicii și rivalii lui, mai ales Maximilian de Bavaria ⑨, conspiră pentru înlăturarea acestuia din postul de comandant al armatelor imperiale.

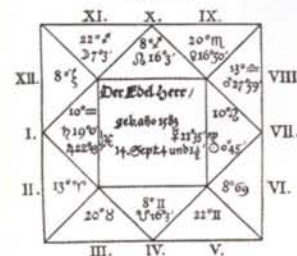

Maximilian I de Bavaria, pictură, sec. XVII

Albrecht Eusebius von Wallenstein (1583–1634)

Wallenstein era convins de influența astrelor asupra sorții sale. L-a solicitat pe faimosul astrolog Johannes Kepler să-i întocmească horoscopul.

Horoscopium gestelllet durch Ioannem Keplerum 1608.

Horoscop făcut pentru Wallenstein de către Johannes Kepler, reprezentând poziția planetelor în ziua de naștere a acestuia

Grup de soldați jefuind și ucigându-și victimele, gravură în lemn, sec. XVII

Castelul Güstrow, reședința lui Wallenstein din Mecklenburg, nordul Germaniei

Palatul lui Wallenstein din Praga, construit în 1621

Victoria lui Wallenstein în Bătălia de la Podul Dessauer, 1626

Războiul Suedez 1630–1635

Ascensiunea protestanților germani îl determină pe regele suedez să ia măsuri. După un marș triumfător prin Germania, regele Gustav II Adolf este ucis în bătălia de la Lützen.

Suedia era alarmată de înaintarea puterii imperiale în nordul Germaniei și în regiunea baltică, unde, prin Pacea de la Lübeck din 1629, Cristian IV al Danemarcei se obligase să nu intervină. Temându-se pentru hegemonia sa asupra nordului, regele luteran suedez Gustav II Adolf **1** promovează cauza protestanților germani. În anul 1630, încurajat și sprijinit financiar de cardinalul Richelieu al Franței, care dorea, de asemenea, să reducă influența imperială, Gustav înaintază spre sud și începe marșul prin Germania. Armata suedeză era o unitate

3 Comemorarea Alianței Protestante dintre Gustav II Adolf al Suediei, electorul Johann Georg I al Saxoniei și Georg Wilhelm de Brandenburg, 1631

6 Ducele Bernhard von Weimar

1 Regele Gustav II Adolf al Suediei

de luptă formidabilă și foarte disciplinată. Forțele imperiale conduse de generalul Tilly nu erau suficient de puternice și sunt înfrânte de către forțele aliate suedeze **2** și saxone în bătălia de la la Breitenfeld **2**, pe 17 septembrie 1631.

De la Mainz, Gustav se îndreaptă spre sud în vara anului 1632, pentru a ocupa Augsburgul, iar în mai 1632 se mută în reședința de la München a electorului Maximilian, care fugise la Nürnberg. München oferă sume foarte mari pentru a împiedica armatele suedeze și saxone să jefuiască orașul, însă multe biserici și mănăstiri din sudul Germaniei sunt devastate de soldații suedezi.

Astfel, împăratul nu are de ales și îl numește din nou pe Wallenstein comandant al trupelor. Acesta barează sprijinul suedez în sudul Germaniei și îl obligă pe Gustav să-l înfrunte în Saxonia. În bătălia de la Lützen **5** din 16 noiembrie 1632, Gustav

2 Bătălia de la Breitenfeld, 1631

4 Asasinarea lui Wallenstein de către ofițerii lui în Eger, 25 februarie 1634

este ucis, iar protestanții triumfă. Cancelarul suedez Axel Oxenstierna nu poate menține unitatea alianței protestante, deoarece Wallenstein și comandantul saxon Hans Georg von Arnim negociază pacea în secret. Comportamentul

7 Bătălia de la Nördlingen, 1634

5 Gustav II Adolf se roagă pentru victorie înainte de Bătălia de la Lützen, 1632

ciudad al lui Wallenstein, care probabil dorea să se alăture trupelor protestante sub Bernhard von Weimar **6**, îl convinge pe împăratul Ferdinand de trădarea comandantului său și el își dă acordul pentru asasinarea **4** acestuia în Eger de către un grup de ofițeri.

Înfrângerea ulterioară a lui Weimar și a suedezilor la Nördlingen **7** culminează cu Pacea de la Praga, din 30 mai 1635, dintre împărat și majoritatea prinților protestanți din imperiu. Ferdinand abrogă Edictul de Restituire și toate părțile acceptă expluzarea forțelor străine și a mercenarilor din imperiu. Uzura cauzată de război a dus la acceptarea păcii de către toate părțile.

De la etapa franco-suedeză la Pacea din Westfalia

1635–1648

Franța a pus la cale continuarea războiului. Ultima etapă a fost devastatoare pentru populația civilă, până când în 1648 prin Pacea din Westfalia s-a pus capăt conflictului.

Sfârșitul războiului în Germania nu era în avantajul Franței, deoarece continuarea lui o sleia de puteri pe rivala acesteia, Casa de Habsburg. Cardinalul Richelieu (pag. 278) al Franței continuă să-i sprijine cu sume mari pe comandanții protestanți și-i îndeamnă să continue războiul. Dar, în pofida acestui sprijin, generalul suedez Johan Banér înfrânge forțele imperiale la Wittstock 8, în 1636, și la Chemnitz, în 1639. Ducele Bernhard de Saxa-Weimar triumfă în fața trupelor imperiale la Rheinfelden, în 1638. În 1645, suedezii ajung în Viena, în timp ce trupele franceze sunt silit să se retragă în Bavaria.

După trei decenii de război,

8 Generalul Banér în bătălia de la Wittstock, 1636, gravură în lemn, sec. XIX

imperiul e devastat. Regiuni întregi din nordul Germaniei, Palatinatul și Brandenburg sunt depopulate și pustiite și vor rămâne așa pentru mult timp. În unele părți ale imperiului, jumătate din populație murise 9. Orașe prospere fuseseră reduce la orașele sau chiar sate mai mari. Locuitorii, mai ales țărani 10,

înduraseră chinuri groaznice: tortură, foamete și boală. Grupuri de oameni disperați hoinăresc prin Germania, cerșind și furând.

Între anii 1644–1648, reprezentanții tuturor puterilor iau parte la negocierile de pace de la Münster 11 și Osnabrück, care, după discuții lungi și dure, aveau să ducă la Pacea din Westfalia 12. Bavaria păstrează titlul de palatin elector, fiind creat al optulea electorat pentru fiul reinstituit al „regelui iernii”. Elveția și Olanda se retrag oficial din Alianța Imperială, iar puterea împăratului era restricționată la Ungaria și Boemia, teritoriile sale ereditare. Prinții din imperiu își sporesc considerabil puterea și creează propria alianță de state suverane, în care împăratul de această dată are doar atribuții nominale de conducător. Adevărații învingători erau Franța și Suedia, care obțin teritorii noi și își întăresc statutul de mari puteri europene. De asemenea, Olanda profită de slăbirea imperiului. Pacea din Westfalia stabilește principiul conform căruia un stat nu are dreptul să intervină în problemele altui stat sub pretextul diferendelor religioase.

9 Documente marcate cu sigiliul beligeranților, prin care s-a stabilit Pacea din Westfalia, 1648

Cântec de slavă pentru pace, de Paul Gerhard

Slavă lui Dumnezeu!
Un cuvânt nobil de pace
și bucurie răsună,
Încremenind de acum înainte
Lăncile, săbiile și crimele.
Fă-ți curaj și ia din nou coarda
Și cântă: O, Germanie și
fredonează cântece,
Într-un cor vesel
Înalță bucuria către Dumnezeu
și spune
Doamne, mila și bunătatea Ta
rămân veșnice.

Pacea de la Münster este anunțată mulțimii în piața orașului

10 Spânzurare publică în masă, gravură, 1632

11 Țărani fug din calea armatelor, cca 1645

12 Negocierile de pace de la Münster, 1648

1635 Începe etapa franceză a războiului

1636 Bătălia de la Wittstock

1639 Bătălia de la Chemnitz

30 mai 1635 Pacea de la Praga

După 1636 Alianța franco-suedeză

Octombrie 1648 Este încheiată Pacea din Westfalia

SFÂNTUL IMPERIU ROMAN SUB ABSOLUTISMUL LUMINAT 1648–1806

Pacea din Westfalia aduce independența completă statelor germane, unele dintre ele, în special Prusia, devenind puteri europene. Monarhiile absolutiste încep să predomine ca formă de conducere. Iluminismul și credința în reformă și progres se reflectă în *absolutismul luminat* din Prusia și Austria. Sub influența Revoluției Franceze și a presiunii victoriilor militare ale lui Napoleon, Sfântul Imperiu Roman se fărâmițează definitiv în 1806.

Castelul Nymfenburg din München

Secolele XVI–XVIII

Începutul Epocii Moderne

Absolutismul prinților germani

Secolul XVIII aduce noi războaie care pun imperiul în dificultate. Dintre toți prinții germani, electorii de Saxonia și Bavaria devin cei mai importanți.

În 1700, imperiul își revenise în mare parte din distrugerea cauzată de Războiul de 30 de Ani, dar alte rivalități sunt provocate de noi războaie: Războiul de 8 Ani (1689–1697), Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei (1701–1714; pag. 280) și Războiul Nordului (1700–1721; pag. 305).

Prinții germani din perioada barocă doreau să domnească precum regii. Clădirile impunătoare ❶, construite

Bătălia de la Hochstadt, 13 august 1704

Zwinger, Castelul în stil baroc din Dresda, pictură de Canaletto

2

3

4

stânga: August cel Puternic; centru: Maximilian II Emanuel, elector de Bavaria; dreapta: Clemens August, elector de Cologne

după model francez, transformă marile curți în centre culturale, condamându-i pe cei mai puțin bogați la datorii și ruină. Cea mai importantă curte germană era cea a electorului Frederic August II de Saxonia, care în 1697 preia și tronul Poloniei. Cunoscut drept „August cel Puternic” ❷, acesta derulează un număr mare de proiecte arhitecturale ❸, fiind, de asemenea,

faimos pentru numeroasele sale relații amoroase. Face o încercare nereușită de a anexa teritorii suedeze în timpul Marelui Război Nordic și pierde temporar din Polonia. Maximilian II Emanuel al Bavariei ❹ era guvernator al Olandei spaniole. În 1683, se află printre cei care luptă împotriva turcilor (pag. 310) la porțile Vienei, iar mai târziu se aliază cu Franța în Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei. După înfrângerea francezilor la Hochstadt ❺ și ocuparea Bavariei de către austrieci, este alungat și nu i se permite să se întoarcă până în anul 1714. Fiul lui Maximilian, Carol Albert (elector din 1726) ocupă Boemia în 1740, iar în 1742 este ales, la Frankfurt, Sfânt Împărat Roman, sub numele de Carol VII. Fratele său, Clemens

Persecutarea „vrăjitoarelor”

Ultimul proces al unei vrăjitoare în Germania a avut loc în anul 1775 la abația din Kempten. Povestea ei este asemănătoare multor altor victime: servitoarea Maria Anna Schwegelin își pierduse slujba, după ce logodnicul ei rupsesse logodna. Femeia a fost dusă la un azil de săraci, unde a fost supusă unui tratament inuman din partea unui îngrijitor. După mai multe certuri și proteste, îngrijitorul a acuzat-o ca fiind de partea diavolului și a înfierat-o ca „vrăjitoare”.

O vrăjitoare se roagă la un demon, gravură în lemn, sec. XVI

August ❶, prințul Soare, devine elector de Cologne în 1723. În 1714, George Ludovic din Casa de Hanovra devine regele George I al Marii Britanii și Irlandei, urmașii săi domnind până în 1901.

Sfârșitul imperiului

Napoleon desființează multe principate clericale mici. Eșecul Austriei îi determină după 1801 pe prinții germani importanți să ceară independența față de Sfântul Imperiu Roman.

Principatele clericale ale imperiului se aflau și ele sub conducere absolutistă. De obicei, conducătorul era un prinț-episcop care avea atât autoritate spirituală, cât și seculară asupra ținutului său. Episcopii catolici și

protestanți proveneau din casele regale conducătoare sau din familii nobile importante și dețineau mai multe dioceze.

Zona catolică din sud-vestul Germaniei era controlată de familia Schönborn 8. După 1719,

7 Karl Theodor, baron de Dalberg

Lothar Franz, cancelar imperial și, din 1694, elector de Mainz, acordă cele mai importante episcopii celor patru nepoți ai săi: Johann Philipp Franz, în Würzburg, Friedric Karl în Bamberg și Würzburg, cardinalul Damian Hugo, în Speyer și Konstanz, iar Franz Georg elector, în Trier. Aceștia își construiesc reședințe la Würzburg 10 și Bamberg și ridică palatele Bruchsal 9 și Pommersfelden 11, conducând într-o manieră care avea să rămână cunoscută

sub numele de absolutism luminat.

În timp ce prinții de pe Rin sunt îndepărtați de armatele Revoluției Franceze după 1792, alți prinți germani se aliază cu succes cu Napoleon pentru a slăbi influența austriacă. După tratatul de la Luneville din anul 1801 (pag. 360) dintre Franța și Austria, care desființează Sfântul Imperiu Roman, electorul de Mainz și cancelarul imperial, Karl Theodor 7, baron de Dalberg, desființează Dieta la 25 februarie 1803. Partea vestică a Rinului este anexată de Franța; multe dintre principatele mici dispar, însă prinții germani cei mai importanți primesc compensații, iar domeniile lor sunt extinse pe cheltuiala orașelor-stat și prin revendicarea pământurilor Bisericii. După înfrângerile ulterioare, Francisc II al Austriei renunță la coroana Sfântului Imperiu Roman și îl declară dizolvat.

Războaiele napoleoniene au avut un impact pe termen lung asupra hărții politice a Germaniei, consolidând ceea ce până atunci fusese doar o adunătură de state mici, mai puține la număr, dar mai mari și mai puternice (pag. 364–365).

8 Frederic Carol Schönborn

9 Castelul Bruchsal, început în 1722

11 Sala Oglinzilor din castelul Weissenstein, Pommersfelden, construit între 1711–1718

10 Reședința episcopului din Würzburg; fresce pictate de Giovanni Battista Tiepolo

■ Ascensiunea Austriei de la Leopold I la Carol VI

Sub Leopold I și fiii acestuia, puterea Austriei în Europa crește. Sub comanda talentatului general, prințul Eugeniu de Savoia, forțele austriece opresc înaintarea turcilor otomani, reușind chiar să-i alunge. Între timp, împărații reușesc să țină Franța sub supraveghere.

Dacă Ferdinand III (împărat din 1637) conducea peste un imperiu distrus de Războiul de 30 de Ani, sub fiul său, Leopold I , devenit împărat în 1658, Austria începe să se dezvolte. Mai întâi, Leopold este nevoit să înfrângă puternica armată turcă (pag. 310) care înaintase din Balcani, iar în anul 1683 ajunsese la porțile Vienei. Armata imperială condusă de Carol V de Lorena și de regele polonez Jan III Sobieski salvează orașul. Armata turcă e împinsă înapoi, după o victorie obținută cu mult greu în bătălia de la Kahlenberg . Astfel, Leopold se proclamă „învingător al turcilor”. În 1696 va începe construcția reședinței imperiale, palatul Schonbrunn .

În ciuda victoriei de la Viena, Leopold este încă obligat să lupte în război pe două fronturi. Înfruntă pretențiile Franței la hegemonie în vest și în nordul Italiei, iar în est continuă să lupte împotriva turcilor, care se aliaseră cu Franța. Excelentul său general, prințul Eugeniu de

1 Bătălia de la Kahlenberg din 12 septembrie 1683, detaliu de tapițerie

Savoia , își dovedește calitățile și îi înfrânge pe turci la Senta, pe râul Tisa, în anul 1697. După Pacea de la Karlowitz (1699), dictată de împărat, Austria preia de la otomani toată Ungaria, Transilvania și Croația. În 1717, când izbucnește un nou război, Eugeniu de Savoia cucerește Belgradul. Prin Pacea de la Passarowitz (1718) care a urmat, Serbia revine Austriei și, astfel,

se încheie definitiv înaintarea Imperiului Otoman.

În anul 1705, Leopold este urmat la tron de fiul său mai mare, Iosif I , acesta reorganizează administrația și înăbușă răscocilele din regatul Ungariei (pag. 303), unde nobilimea maghiară încerca să-și păstreze autonomia și vechile privilegii. După moartea lui, în 1711, coroana imperială este încredințată fratelui său, Carol VI , care până atunci deținuse tronul Spaniei (pag. 300).

Sub Carol VI, puterea economică și militară a Austriei crește. Deoarece nu avea moștenitori fii, principala preocupare a acestuia după 1713 era să-i convingă pe prinții germani să-i recunoască **Sanctiunea pragmatică** prin care schimba regulile succesiunii pentru a asigura coroana fiicei sale, Maria Tereza. Pentru a o obține, împăratul face concesii, însă Prusia și Bavaria găsesc destule motive pentru a încălca acordul.

2 Leopold I în costum de teatru, pictură

3 Interior din palatul Schonbrunn

4 Prințul Eugeniu de Savoia

5 Carol VI (tot el Carol III al Ungariei)

6 Iosif I

7 Sanctiunea pragmatică, 1713

Austria sub Maria Tereza și Iosif II

Maria Tereza a apărut Imperiul Habsburgic de Prusia și a introdus reforme accelerate de fiul ei, Iosif II, în spiritul absolutismului luminat.

Francisc Ștefan de Lorena, Sfântul Împărat Roman Francisc I

Iosif II împreună cu fratele și succesorul său, Leopold II, portret de familie

În 1740, Maria Tereza ⑩ moștenește tronul Boemiei și Ungariei. Imediat începe să-și apere dreptul nativ împotriva regelui Frederic III al Prusiei, care anexează Silezia, și a lui Carol Albert de Bavaria, care ocupă Boemia (pag. 270). În Războiul de succesiune pentru Tronul Austriei ⑪ (1740-1748), aceasta îi alungă pe bavarezi din Boemia. În anul 1745, Frederic II recunoaște alegerea soțului Mariei Tereza, Francisc Ștefan de Lorena ⑨, drept Sfântul Împărat Roman Francisc I. Perechea regală, împreună cu cei 16 copii ai lor, înființează Casa de Habsburg-Lorena.

Maria Tereza urmărește să uniformizeze și să centralizeze Austria prin reforme precaute. Reorganizează sistemul juridic și îmbunătățește sistemul educațional prin reforma generală a școlilor din anul 1774. Împreună cu prințul Kaunitz, cancelar de stat, și în alianță cu Franța (pag. 281) și Rusia, încearcă să recucerească Silezia (pag. 275)

Edictul de toleranță al lui Iosif II din 21 decembrie 1781 Fragment

Fiind ferm convinși că toate constrângerile care violează conștiința oamenilor sunt foarte dăunătoare și că, dimpotrivă, marele avantaj al religiei și al statului provine din toleranță, așa cum este propovăduită de iubirea creștină, am hotărât să aplicăm neabătut aceste valori în toate ținuturile noastre ereditare."

Iosif II, portret, 1785

de la Prusia, în Războiul de 7 Ani (1756-1763). Însă războiul este un eșec, iar Tratatul de la Hubertusburg lasă țara în ruină financiară.

După moartea lui Francisc, fiul cel mai mare al acestuia, Iosif II ⑨, devine regent al Austriei, însă preia cu adevărat puterea abia în anul 1780.

Puternic influențat de ideile iluministe, acesta întreprinde o serie de reforme liberale, cum ar fi abolirea torturii și a iobăgiei, libertatea completă a tiparului, emanciparea evreilor și diminuarea fastului de la Curte. Prin Edictul de toleranță (1781), Iosif garantează libertatea religioasă absolută, iar mai târziu înființează școli și orfelinate. Însă planurile sale ambițioase de reformă se bazau prea mult pe autoritatea centrală, într-un stat multietnic în care privilegiile speciale pentru regiuni și grupuri

Maria Tereza a Austriei, portret, 1750

nu puteau fi nesocotite. Astfel, încercările pripite ale lui Iosif de a impune idei luminate prin mijloace despotice au întâmpinat imediat opoziție, iar ambițiile sale radicale au suferit eșec în scurt timp. Fratele și succesorul său Leopold II este mai precaut, însă încearcă să mențină direcția generală de reformă. Cu toate acestea, în anul 1806, fiul său, Francisc II, este obligat să renunțe la coroana imperială a Sfântului Imperiu Roman (pag. 364).

Prusia înfrânge armata austriacă și saxonă la Hohenfriedberg

1 *Ioachim II din Casa de Hohenzollern, elector de Brandenburg în 1535–1571, gravură în cupru, cca 1570*

În 1411, regele Sigismund numește familia Margrave de Nürnberg, din Casa de Hohenzollern, guvernatoare a provinciei Brandenburg. Patru ani mai târziu, îi garantează titlul de elector. Primii conducători și-au impus rapid autoritatea în oraș. Ioachim II ❶ se alătură mișcării de Reformă în anul 1539, însă, asemenea succesorului său, rămâne de partea împăratului. Ascensiunea Brandenburgului începe odată cu Ioan Sigismund ❷, care în 1613 se convertește la calvinism. În 1614 obține Cleves, Mark și Ravensberg pe Rin, în timpul disputei asupra succesiunii Jülich-Cleves (pag. 259).

Ascensiunea Prusiei

După ce familia de Hohenzollern se stabilește în Brandenburg, Marele Elector Frederic Wilhelm transformă regiunea într-una dintre forțele cele mai importante ale imperiului.

Fiul său, Frederic I, asigură statutul legal al conducătorilor Prusiei.

În 1618 moștenește ducatul Prusiei, întemeiat în 1525 pe teritoriile deținute cândva de Ordinul teuton (pag. 222).

Teritoriul Brandenburgului este devastat de Războiul de 30 de Ani, trupele ambelor părți tranzitându-l către câmpiile de luptă. După ce Marele Elector Frederic Wilhelm ❸ preia puterea în 1640, începe perioada de reconstrucție. După centralizarea sistemului de impozitare, acesta își extinde teritoriile (Pomerania de Est, Minden și Halberstadt), și încearcă să dezbină Franța. În 1675 înfrânge armata suedeză la Fehrbellin și o alungă din Germania, cucerind Pomerania suedeză și

3 *Frederic Wilhelm, Mare elector de Brandenburg, portret, 1649*

Rügen. Edictul său de toleranță de la Potsdam (1685) reprezintă un punct de reper important și deschide drumul pentru primirea hughenotilor izgoniți din Franța (pag. 279). Conducătorul absolutist lasă succesorilor săi un stat centralizat, cu o armată puternică, pe cale să devină una dintre marile puteri europene.

Fiul său Frederic III ❹, împreună cu soția sa, prințesa guelfă Sofia Charlotte, transformă țara într-un stat baroc strălucitor. Promovează artele, construiesc palate (cum ar fi palatul Charlottenburg din Berlin) și

înființează universități.

În schimbul sprijinului militar acordat împăratului în timpul Războiului de Succesiune pentru Tronul Spaniei, primește statutul regal pe care și-l dorise. Frederic I ❺, este încoronat la 18 ianuarie 1701, la Königsberg, marcând instaurarea unei noi dinastii puternice în Europa.

2 *Ioan Sigismund, elector de Brandenburg*

4 *Frederic III, elector de Brandenburg, ulterior Frederic I, regele Prusiei*

5 *Încoronarea lui Frederic I la 18 ianuarie 1701 în Königsberg, pictură, sec. XIX*

Hughenoții

Când Marele Elector Frederic Wilhelm i-a invitat pe hughenoti să se stabilească în orașe și în regiunile nelocuite din Brandenburg-Prusia, peste 20 000 de oameni au răspuns la această invitație. În anul 1700, reprezentau deja o treime din populația Berlinului. Printre ei se aflau meșteșugari, care au adus cu ei meserii noi din Franța, dar și negustori bogați, care au dezvoltat legăturile comerciale internaționale ale orașului, contribuind la o creștere semnificativă a economiei prusace.

Alegorie a primirii protestanților din Salzburg, care ajung în Prusia regelui Frederic Wilhelm I

18 aprilie 1525 | Teritoriile Ordinului teuton devin ducatul Prusiei

1640 | Frederic Wilhelm devine mare elector

1675 | Bătălia de la Fehrbellin

1618 | Ioan Sigismund moștenește Prusia

1660 | Prusia obține suveranitatea

1685 | Edictul de toleranță de la Potsdam

Prusia sub Regele-Sergent și Frederic cel Mare

Prin crearea unei administrații centralizate eficiente și a unei armate puternice, Regele-Sergent, Frederic Wilhelm I și fiul său, despotul luminat Frederic cel Mare, transformă Prusia într-una dintre cele mai mari puteri ale Europei.

6 Frederic Wilhelm I inspectând rezultatele reformei sale educaționale, într-o școală din Prusia, pictură

În anul 1713, Frederic Wilhelm I, „Regele-Sergent”, urcă pe tron. Este hotărât să întărească moștenirea lăsată de tatăl său, continuând reformele care aveau să crească puterea și prestigiul dinastiei sale. Puritan rigid și cumpătat, urmărea introducerea disciplinei marțiale în birocratie și în alte aspecte ale statului prusac. Armata lui era cea mai mare din Europa, fiindu-i alocate trei sferturi din bugetul statului. Economia mercantilă era obligată să servească interesele forțelor militare. În anul 1717 introduce

educația primară obligatorie ❹ și interzice pedepsirea fizică a iobagilor. În politica externă, Frederic Wilhelm era pragmatic, menținând alianța cu Anglia hanovriană în ciuda antipatiei personale față de conducătorii ei și ocupând fosta Pomeranie suedeză

în anul 1720 fără să întâmpine rezistență. În 1732 le permite protestanților din Slazburg, care fuseseră alungați din Austria, să se stabilească în regiune, fapt care a dus la un salt al economiei prusace. „Cel mai mare rege autohton al Prusiei” a determinat caracterul statului prusac până în sec. XIX.

Fiul său, Frederic II (cel Mare) ❺, în ciuda conflictelor majore din tinerețe cu tatăl său, păstrează sistemul de guvernare al lui Frederic Wilhelm, însă, în același

timp, este un susținător pasionat al iluminismului și al esteticii franceze. Ca „filozoful de la Sanssouci” ❹ și ca flautist talentat ❻, s-a înconjurat de cei mai importanți gânditori și artiști, printre care Voltaire ❿. De asemenea, folosește armata pentru a extinde teritoriul Prusiei, cucerind Silezia de la Austria în timpul Războiului de Succesiune pentru Tronul Austriei (1740–1748). În timpul Războiului de 7 Ani ❿ (1756–1763), Prusia ajunge în pragul distrugerii prin alianța Austriei cu Franța, Rusia și Saxonia, fiind salvată doar de moartea împărătesei Elisaveta a Rusiei în 1762 (pag. 307). În 1772, Prusia participă, împreună cu Rusia și Austria, la prima împărțire a Poloniei (pag. 303). Pe plan intern, Frederic implică aristocrația în conducerea statului și a armatei și îmbunătățește sistemul educațional. Costul războaielor lui era suportat de supuși, însă a transformat Prusia într-o putere dominantă, dând naștere „mitului prusac”.

Frederic cel Mare, 1743 fragment

În ceea ce mă privește, sper că posteritatea va ști să facă diferența între filozof și prinț, între nobil și politician. Recunosc: e greu pentru cel prins în marea politică europeană să își păstreze caracterul sincer și neprihănit.

7 Frederic II

8 Frederic cel Mare susține un concert de flaut, pictură de Adolf von Menzel, 1850/1852

9 Palatul Sanssouci din Potsdam

11 Frederic cel Mare în bătălia de la Zorndorf din 25 august 1758, în timpul Războiului de 7 Ani

10 Regele Frederic II la cină în Sanssouci, cu oaspeți printre care Voltaire și Friedrich von Stille, pictură de Adolf von Menzel, 1850

FRANȚA: DE LA RĂZBOAIELE RELIGIOASE PÂNĂ ÎN AJUNUL REVOLUȚIEI 1562–1789

1

Ultimii regi ai Casei de Valois sunt copleșiți de Habsburgi în lupta pentru supremație din Italia. Pe plan intern, aceștia se confruntă cu schisma religioasă și cu o aristocrație puternică și refractară. Regii Casei de Bourbon conduceau pe fundalul conflictului dintre catolici și protestanți. După ce compromisurile eșuează, politica de reprimare duce la expulzarea hughenotilor protestanți. O serie de regi și preoți capabili construiesc monarhia absolutistă și transformă Franța într-o mare putere europeană. Franceza devine limba universală a diplomației europene și a societății aristocrate, iar Parisul este centrul culturii europene. Sub succesori mai slabi, războaiele costisitoare seacă trezoreria regală, iar criza politică și economică pregătește drumul pentru revolta socială și pentru revoluție.

Castelul Chambord, construit de Francisc I

Lupta împotriva Habsburgilor

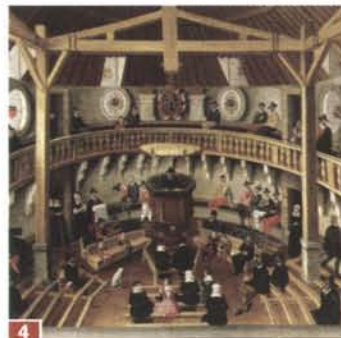
Francisc I și succesorii acestuia încearcă să slăbească puterea Habsburgilor. Răspândirea calvinismului duce la primele conflicte. În același timp, în Franța predomină ideile și cultura Renașterii.

În anul 1515, Francisc I ❶, ❷, membru a unei ramuri secundare a Casei de Valois, urcă pe tronul Franței. În timpul domniei sale,

3

Mormântul dublu al lui Henric II și al Caterinei de Medici din abația Sf. Denis de lângă Paris

4

Biserica protestantă „Le paradis” din Lyon, pictură, sec. XVII

curtea franceză se transformă într-un centru al Renașterii europene, atrăgând artiști importanți, cum ar fi Leonardo da Vinci ❸ și Andrea del Sarto. De asemenea, Francisc cheltuiește sume mari pentru alcătuirea unei colecții considerabile de picturi italiene, inclusiv tablourile lui Tițian și Rafael.

În politica externă, regele, la fel ca predecesorii săi, continuă să rivalizeze cu Habsburgii pentru dominația în Europa Centrală și în Italia. După ce în 1519 Francisc pierde coroana de împărat în fața lui Carol Quintul, este înfrânt de acesta în timpul Războaielor Italiene. În ciuda acestor lovituri, Francisc își pune adversarul în mare dificultate, încheind o alianță cu Imperiul Otoman și obligându-l pe împărat să ducă un război pe două fronturi. În final, nici una dintre părți nu iese învingătoare.

Francisc I este urmat la tron în 1547 de către fiul său, Henric II ❹,

care era căsătorit cu Caterina de Medici. Aceasta era nepoata Papei Clement VII, un aliat împotriva Habsburgilor (pag. 292). Henric se afla sub influența politică a amantei sale Diana de Poitiers și, la sfatul acesteia, cu toate că-i sprijinea pe prinții protestanți germani cu bani și arme, ia măsuri radicale împotriva protestanților francezi ❶ care se revoltaseră împotriva Habsburgilor. Henric acceptă dominația habsburgică în Italia doar după un război costisitor care se sfârșește prin semnarea Tratatului de la Cateau-Cambrésis din 1559.

În același an, regele este rănit din greșeală la un turnir și moare. Fiul său mai mare, Francisc II, moare la un an după întronare. Carol IX și Henric III se dovedesc regi slabi.

2 Francisc I, medalion de bronz creat de Benvenuto Cellini, sec. XVI

Ultimul încearcă să facă față intrigilor mamei lui, Caterina, și ale ducelui de Guise, precum și frământărilor religioase care începuseră să cuprindă Franța.

5 Francisc I la patul de moarte al lui Leonardo da Vinci, pictură de Jean-Auguste D. Ingres, sec. XIX

1515 | Începe domnia lui Francisc I

1547 | Henric II urcă pe tron

1562 | Edictul de la St. Germain

1519 | Carol Quintul este ales Sfânt Împărat Roman

1559 | Tratatul de la Cateau-Cambrésis

1562 | Ambuscada hughenotilor la Vassy

6 Frații de Guise, conducătorii facțiunii catolice; de la stânga: ducele Carol de Mayenne, ducele Henric I de Guise și cardinalul Ludovic de Lorena, portret din sec. XVI

Edictul de la Nantes, emis de Henric IV: Fragment

Interzicem categoric tuturor supușilor din același stat și cu aceeași calitate să răscolească în memorie cele întâmplate odinioară, să se atace sau să se certe, indiferent de motiv, să intre în conflict sau să se jignească direct sau indirect; trebuie să se abțină de la toate și să trăiască în pace ca frații, prietenii și compatrioții...

Henric IV semnează Edictul de la Nantes, gravură în lemn, sec. XIX

9 Masacrul din Noaptea Sf. Bartolomeu, 23-24 august 1572

Războaiele religioase franceze și Edictul de la Nantes

În timpul lui Henric III, ultimul rege de Valois, Franța este greu încercată de războaie religioase crâncene. Succesorul acestuia, Henric IV din Casa de Bourbon, este primul care restabilește pacea în țară prin Edictul de la Nantes.

Originar din cantoanele elvețiene, calvinismul se răspândește treptat în Franța și atrage din ce în ce mai mulți adepți începând cu a doua jumătate a sec. XVI. Aceștia au rămas cunoscuți sub denumirea de hughenoti, un cuvânt francez derivat din germanul *Eidgenossen* („partizan elvețian”). O mare parte dintre nobili devin hughenoti, mai ales Bourbonii, care nu aveau doar proprietăți mari în Franța, ci și domneau ca regi suverani în ținutul vecin, Navarra (pag. 199). Fiind înrudiți cu Casa de Valois, aceștia aveau pretenții ereditare asupra tronului francez. Puternicii duci catolici de Guise ❷ le erau ostili.

Caterina de Medici încearcă să instige cele două facțiuni una

împotriva alteia, pentru a păstra autoritatea coroanei. Ca să-i unească pe Bourboni, în 1572 își mărită fiica, Margareta, cu Henric de Navarra. În același timp, plănuiește să îl elimine pe conducătorul hughenotilor, Gaspard de Coligny ❸. Tentativa de asasinat eșuează, iar Caterina și Casa de Guise, de teama unei răzbunări, inițiază masacrul a mii de hughenoti care rămăseseră în Paris după nunta din noaptea Sf. Bartolomeu ❹. Henric de Navarra fuge în regatul său, iar căsătoria lui cu Margareta este ulterior anulată.

În Franța, izbucnește războiul civil între facțiunile religioase, inclusiv între nobilime și familia regală. Sfânta ligă a catolicilor, înființată în anul 1576, sub conducerea ducilor de Guise, se aliază cu habsburgii, în timp ce hughenotii sunt sprijiniți de Anglia. În 1574, Henric III, al treilea fiu al Caterinei, care atunci era rege al Poloniei, urcă pe tronul Franței (pag. 302). Nu avea copii, iar în anul 1584, când ultimul dintre frații săi moare, Henric de Navarra devine succesorul său.

10 Gaspard de Coligny, portret, sec. XVI

7 Henric IV călare și în armură, statuie, Paris

Cinci ani mai târziu, un călugăr îl asasinează pe Henric III ❶, iar hughenotul de Bourbon, Henric de Navarra, îl urmează la tron ca Henric IV ❺, ❻. Pentru a fi recunoscut ca rege, în anul 1593 se convertește la catolicism, prin faimoasa expresie: „Parisul merită o liturghie”. În anul 1598, semnează Edictul de la Nantes, prin care erau acordate drepturi minorității protestante franceze. Este asasinat în anul 1610.

8 Un călugăr dominican îl ucide pe Henric III, gravură în cupru, sec. XVII

11 Încoronarea lui Henric IV la Chartres, 1594

■ Ascensiunea Franței sub Henric IV și cardinalul Richelieu

Sub conducerea cardinalului Richelieu, un strateg viclean, Franța reușește să slăbească puterea Habsburgilor în Războiul de 30 de Ani și să centralizeze statul francez.

1 *Ravaillac, asasinul lui Henric IV, este sfâșiat în patru bucăți, gravură color în cupru, începutul sec. XVII*

După frământările războaielor religioase, Henric IV și ministrul Sully încep reconstrucția Franței. Însă, în anul 1610, regele este ucis de fanaticul catolic Ravaillac ❶. Maria de Medici ❷, mama fiului încă minor al lui Henric,

conduce politica statului în locul acestuia. În 1616 îl aduce la curte pe viitorul cardinal Richelieu. Acesta câștigă încrederea rezervatului Ludovic XIII ❸, iar în 1624 devine cel mai important ministru. Puterea lui era atât de mare, încât cu ajutorul unei conspirații o

constrânge pe regina-mamă să fugă din țară.

Pe plan extern, Richelieu urmărea să transforme Franța în puterea cea mai importantă a Europei, în timp ce pe plan intern intenționa întărirea monarhiei.

Cei trei muschetari

Astăzi Richelieu este mai puțin cunoscut pentru realizările sale politice și pentru serviciile aduse artei și culturii (în anul 1622 a fost ales director al Sorbonei) și mai mult pentru rolul jucat în romanul *Cei trei muschetari* al lui Alexandre Dumas. Aici, tânărul gardian d'Artagnan luptă împreună cu cei trei muschetari nedespărțiți, Athos, Porthos și Aramis, împotriva maleficului Richelieu. Cu ajutorul misterioasei doamne de Winter, cardinalul gelos e hotărât să deconspire o legătură amoroasă între regina Ana de Austria și primul-ministru al Angliei, Buckingham.

sus: Duel între muschetarii regelui și gărzile cardinalului Richelieu, schiță în acuarelă

Începe prin desființarea unor privilegii speciale acordate nobilimii și coordonează o campanie militară pentru a zdrobi puterea hughenotilor francezi. De asemenea, suprimă cu brutalitate revoltele provinciilor împotriva majorării impozitelor. În același timp, era un generos patron al artelor ❹, înființând *Academia Franceză*.

În politica externă, profită de șansa oferită de Războiul de 30 de Ani pentru a-l slăbi pe principalul rival al Franței, Casa de Habsburg. Prin calcule riguroase, îi sprijină pe prinții protestanți împotriva împăratului catolic, atât cu bani, cât și cu arme. De asemenea, îl convinge pe Gustav II Adolf al Suediei să lupte împotriva Habsburgilor. Richelieu moare în 1642, urmat un an mai târziu de Ludovic XIII, regele pe care l-a servit. Franța profită de pe urma politicii agresive a cardinalului în Pacea din Westfalia, semnată în 1648 (pag. 269), obținând teritorii în Alsacia și în Pirinei, în defavoarea Imperiului Habsburgic.

După moartea sa, cardinalul

4 *Triumful regentei Maria de Medici, pictură de Rubens, 1623*

2 *Cardinalul Mazarin, copie după o pictură de Champaigne, sec. XVII*

3 *Regina Ana de Austria, regele Ludovic XIII și cardinalul Richelieu, cadru din filmul Cei trei muschetari*

italian Mazarin ❺ devine prim-ministru al guvernului francez. Inițial, acesta guverna împreună cu Ana de Austria, văduva lui Ludovic XIII, care era regentă pentru fiul ei, Ludovic XIV.

5 *Capela Sorbonei, finanțată de Richelieu*

■ Domnia „Regelui-Soare“, Ludovic XIV

Cardinalul Mazarin continuă politica lui Richelieu și pune bazele absolutismului lui Ludovic XIV. În timpul domniei acestuia, Franța devine cea mai importantă putere a Europei, atât din punct de vedere cultural, cât și politic. Fastuoasa curte regală de la Versailles devine un model pentru toți.

6 Incitarea unei mulțimi împotriva lui Mazarin, pe fundal palatul Luvru din Paris, gravură, sec. XVII

Cu toate că Pacea din Westfalia din anul 1648 reprezintă un succes important pentru Mazarin, puterea sa în Franța e slabă. În anii 1648–1653, într-o serie de revolte armate cunoscute sub numele de *fronde*, nobilii francezi nemulțumiți se ridică împotriva autorității regelui și a miniștrilor săi. A fost ultima revoltă a nobilimii franceze, după care aceasta se supune puterii monarhului și curții sale.

În anul 1661, după moartea cardinalului, Ludovic XIV preia personal conducerea statului. Palatul Versailles, noua reședință regală, aflată în afara Parisului, devine simbolul pretenției asu-

mate a regelui, *L'état c'est moi* (Statul sunt eu). Pădurile și parcurile se întindeau până la palat, al cărui centru era reprezentat de Sala oglinzilor și de Dormitorul regal. Imensitatea palatului, în care încăpeau aproape 20 000 de

oameni, era reprezentarea fizică a pretenției lui Ludovic XIV de a conduce prin „drept divin“. Palatul și curtea sa au fost imitate de prinții din toată Europa.

La fel ca la Versailles, totul în stat trebuia să fie concentrat în jurul monarhului cunoscut drept „Regele-Soare“. Nu tolera miniștrii prea aroganți, ca Richelieu sau Mazarin, iar cei mai mulți se ocupau doar cu detaliile guvernării. Ministrul de finanțe, Jean-Baptiste Colbert, era responsabil de organizarea flotei și de politica colonială activă, concentrată pe America de Nord și India. Sub supravegherea sa, trezoreria statului se umple.

7 Regele Ludovic XIV al Franței, pictură de Rigaud, 1701

Rivalul său, ministrul de război François Michel Louvois, organizează una dintre cele mai puternice armate ale Europei și îl îndeamnă pe rege să adopte o politică externă expansionistă. În ciuda războaielor purtate atât în Europa, cât și în Lumea Nouă, Franța are câștiguri teritoriale mici.

Protestanții francezi au avut de suferit deoarece Ludovic XIV urmărea să instituie supremația bisericii catolice franceze, bineînțeles cu el în frunte. Revocă Edictul de la Nantes în 1685 și îi

Filozoful politic Voltaire despre regele Ludovic XIV:

A avut eșecuri și căderi și a făcut greșeli, însă cei care îl judecă l-ar fi egalat dacă ar fi fost în locul lui? Nimeni nu i-ar putea rosti numele fără venerație.

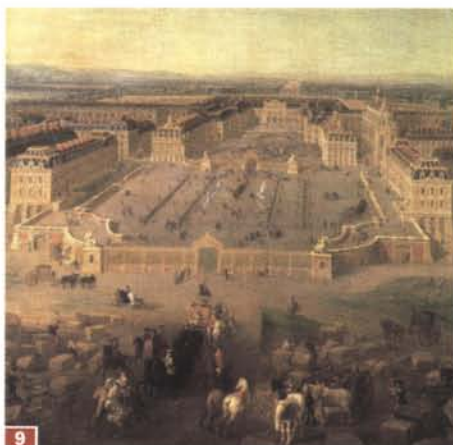
SUS: Ludovic XIV, bust de marmură de Bernini, 1665
dreapta: Tânărul Ludovic XIV ca „Soare-răsare“, schiță pentru un costum de balet

alungă pe hughenoti din Franța. Fuga hughenotilor a reprezentat o pierdere importantă pentru economia franceză, deoarece aceștia jucaseră un rol semnificativ ca negustori și meșteșugari pricepuți. Refugiații se stabilesc în țările protestante vecine, construind comunități prospere atât la Amsterdam, cât și la Londra.

8 Dormitorul regal decorat somptuos, Palatul Versailles, lângă Paris

9 Palatul Versailles, inițial reședință de vânătoare, iar după 1682 reședința principală a lui Ludovic XIV

10 Vedere a palatului Versailles, cu grădini până la Grand Canal

Războaiele lui Ludovic XIV

În tentativa de a extinde granițele Franței, Ludovic XIV atrage celelalte state europene într-o serie de conflicte. Războiul Marii Alianțe și Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei au arătat oarecum că Franța nu-și poate menține hegemonia pe continent.

Ludovic XIV, cu ajutorul generalilor săi Condé, Turenne ❶, Vauban ❷ și Vendôme, duce o serie de războaie de agresiune. Cu toate că teritoriile sunt obținute în campaniile împotriva Spaniei și Olandei (Spania, de exemplu, este obligată să cedeze Burgundia și părți din teritoriile sale olandeze prin Pacea de la Nijmegen din anul 1679), expansionismul francez are ca urmare încheierea unei alianțe între Habsburgii și mai mulți prinți germani, Anglia și Olanda.

Profitând de moartea electorului din Palatinat, Ludovic ridică pretenții ereditare în numele cumnatei sale, Elisabeta Charlotte,

2 Planul orașului Freiburg, înfățișând întăriturile stabilite de Vauban, schiță în tuș, 1685

ducesă de Orléans. În anul 1688 ocupă Palatinatul și alte părți din Sfântul Imperiu Roman, armatele sale jefuind numeroase orașe, printre care Heidelberg ❸. Această

agresiune asigură unitatea Marii Alianțe împotriva Franței. Urmează un război devastator, în care flota franceză e distrusă de către cea anglo-olandeză, însă Franța rezistă în zona terestră. Tratatul de la Ryswick din anul 1697 nu face

decât să readucă starea de fapt de dinainte de război.

În 1701 începe Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei ❹, după stingerea liniei de Habsburgii spanioli (pag. 297), iar tronul este pretins atât de Habsburgii austrieci, cât și de Bourbonii francezi. Ludovic dorește să-l urce pe tronul Spaniei pe nepotul său, Filip, duce de Anjou, în timp ce Habsburgii propun un candidat care nu făcea parte din dinastia de Bourbon. În ciuda înfrângerii suferite de armata franceză în războiul care a urmat, Filip este confirmat ca rege al Spaniei în 1713 prin Pacea de la Utrecht. Însă este înlăturat din linia franceză, pentru a împiedica o uniune între Franța și Spania. De asemenea, Habsburgii câștigă aproape toate fostele teritorii spaniole din Țările de Jos și Italia (pag. 300).

În ciuda încercărilor lui Ludovic XIV de a-și extinde teritoriul prin război și diplomatie, o politică ce a adus o povară grea pe umerii populației franceze ❺, supremația

1 Henri de la Tour d'Auvergne, conte de Turenne, pictură de Le Brun, sec. XVII

franceză avea să fie înlocuită de un nou echilibru în Europa, regii Habsburgi și englezi reușind să contrabalanseze raportul de forțe.

Liselotte din Palatinat

În anul 1671, prințesa Elisabeta Charlotte, se mărită cu Filip I, duce de Orléans și fratele lui Ludovic XIV. Ducea, lipsită de orice pretenție, era cunoscută sub numele de „Madame”. Avea un statut ingrat la curtea Franței alături de „Monsieur”, soțul ei, care nici nu încerca să ascundă numeroasele sale relații homosexuale. Își exprima furia în multe scrisori, adesea sarcastice, către rudele ei germane: „Să fii o Madame e o afacere nefericită.”

sus: Elisabeta Charlotte din Palatinat, ducesă de Orléans, portret, cca 1715

3 Colectarea taxelor: „Nobilul este păianjenul, iar țăranul musca”, caricatură, sec. XVII

4 Castelul din Heidelberg, cucerit de armata franceză în timpul Războiului Marii Alianțe

5 Victoria austriecilor și a britanicilor, conduși de prințul Eugeniu și de ducele de Marlborough, asupra armatei franceze la Malplaquet, 1709

■ Franța sub Ludovic XV și Ludovic XVI

Moștenitorii lui Ludovic XIV nu aveau nici ambiția politică, nici abilitățile sale, dar s-au confruntat cu mari crize financiare. În același timp, instituția monarhiei absolutiste cade sub atacurile din ce în ce mai vehemente ale scriitorilor radicali inspirați de ideile iluministe.

Ludovic XIV a trăit mai mult decât fiul și nepotul său, fiind urmat la tron în 1715 de către strănepotul său, în vârstă de cinci ani, Ludovic XV ⑥, ⑧.

Chiar și după majorat, Ludovic XV lasă conducerea guvernului în seama regentului său, cardinalul Fleury. Cardinalul ordonează finanțele statului și încearcă pe cât era posibil să țină Franța departe de conflicte internaționale. Căsătoria lui Ludovic cu Maria Leszczyńska, fiica regelui polonez Stanisław I, care

fusese înlăturat și dorea să-și recapete tronul, a fost singura complicație. În loc de tron, Stanisław primește în 1737 ducatul Lorenei, care revine la Franța după moartea sa în 1766.

După moartea lui Fleury în anul 1743, Ludovic se află din ce în ce mai mult sub influența amantelor sale.

Dintre acestea, cea mai importantă era marchiza de Pompadour ⑨.

Aceasta provenea din rândurile burgheziei și avea o influență majoră asupra politicii franceze, chiar și după încheierea relației ei cu Ludovic XV, pentru aproape douăzeci de ani, până la moartea sa în anul 1764. A avut un rol determinant în alianța Franței cu Austria împotriva Prusiei și Angliei în timpul Războiului de 7 Ani (1756-1763) ⑩, care se termină prin înfrângerea și umilirea Franței. Costurile imense ale războiului împotriva Angliei în Lumea Nouă, unde Franța pierde ultima posesiune colonială, provoacă o criză majoră finanțelor regale.

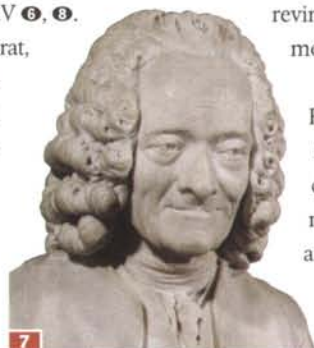
Curtă se menținea în lux și cu cheltuieli foarte mari, în timp ce condițiile de viață ale oamenilor simpli ⑪, pe care cădea greutatea taxelor, rămăneau foarte proaste. La sfârșitul domniei lui Ludovic, Franța era în faliment. În același timp, ideile iluminismului erau tot mai populare. Voltaire ⑦, Montesquieu și Rousseau dezvoltă conceptul

unei societăți drepte și luminate și atacă despotismul monarhiei absolutiste. Mulți scriitori secundari popularizează aceste idei în poeme satirice și pamflete care stârnesc disprețul față de stilul de viață al regelui.

În anul 1774, succesorul lui Ludovic XV este nepotul său, Ludovic XVI, care în 1770 se căsătorise cu Maria Antoaneta ⑫, una dintre fiicele Mariei Tereza. Aceasta este aspru criticată de presa radicală, care o numea „târfa austriacă”. Deoarece situația financiară se înrăutățea, Ludovic încearcă să introducă unele reforme, însă nu reușește să atragă de partea sa aristocrația, care urmărea să-și protejeze privilegiile ⑬. În 1788, în încercarea de a depăși impasul, regele întrunește Stările Generale, o adunare a clerului, nobilimii și burgheziei, care nu se mai întâlniseră din anul 1614. Personalitățile populiste radicale, susținute de mulțimile flămânde ale Parisului, ajung să domine Adunarea, chemând la revoluție.

6 Coroana lui Ludovic XV

7 Voltaire, sculptură de Houdon, 1778

8 Ludovic XV, pictură de Maurice-Quentin de La Tour, sec. XVIII

10 Québecul francez în ruine, după bombardamentul flotei britanice din 1759, din timpul Războiului de 7 Ani

9 Țăran cărând în spate nobilimea și clerul, caricatură care satirizează ordinea socială, sec. XVIII

11 Pereche de țărani bătrâni mâncând, pictură de Georges de la Tour, cca 1620

12 Regina Maria Antoaneta, portret de Élisabeth-Louise Vigée-Lebrun, 1783

13 Doamna de Pompadour, portret de François Boucher, 1756-1758

1

ASCENSIUNEA ANGLIEI 1485–CCA 1800

Istoria modernă a Angliei începe odată cu domnia dinastiei Tudor, în anul 1485. Aceasta transformă încă o dată Anglia într-un jucător important în politica europeană. Dinastia Stuart, care domnește din anul 1603, unește Anglia și Scoția într-un imperiu care în anul 1707 a luat denumirea de Marea Britanie, însă nu reușește să instituie absolutismul după model francez. Parlamentul izbutește să impună monarhia constituțională în timpul războiului civil din anii 1642–1649 și după „Revoluția glorioasă” din 1688–1689. Mai mult, prin Actul de instalare, Parlamentul asigură protestantismul liniei regale a Angliei. În anul 1714, electorul de Hanovra moștenește tronul britanic. În sec. XVIII, în urma comerțului maritim ❶ și a politicilor coloniale, Marea Britanie era deja o putere mondială.

Nava-amiral a Flotei Regale Britanice

Anglia sub Henric VII și Henric VIII

Primii doi conducători ai dinastiei Tudor extind prin forță puterea monarhiei. Anglia e criticată aspru de suveranitatea ecleziastică a papei, iar opoziția din țară este suprimată.

În anul 1485, Henric Tudor ❷, moștenitorul Lancastrian, îl înfrânge pe Richard III din casa rivală de York la Bosworth Field și preia tronul ca Henric VII. Pune capăt Războiului celor Două Roze (pag. 187) căsătorindu-se cu Elisabeta de York, nepoata lui Richard III. Printr-o economie strictă și creșterea taxelor restabilește echilibrul finanțelor statului. De asemenea, centralizează puterea la curtea supremă regală.

Urcarea pe tron a fiului său, Henric VIII ❸, în 1509, a fost întâmpinată inițial cu entuziasm. La început, politicile sale

Henric VIII, portret de Hans Holbein cel Tânăr, 1540

erau influențate de cardinalul Thomas Wolsey ❹, care dezvoltă centralismul regal, iar pe plan extern urmează o politică

stânga: Henric VIII și soțiile sale; Anne de Cleves, Kathryn Howard, Anne Boleyn, Caterina de Aragon, Catherine Parr, Jane Seymour, litografie, sec. XIX;

❺ Palatul Hampton de lângă Londra, reședința cardinalului Wolsey, confiscat ulterior de Henric VIII în timpul reformelor bisericești; ❻ Abația Byland din Yorkshire, fostă abație cisterciană, desființată de Henric VIII

de alternanță între Habsburgii și Franța. În anul 1528 Henric decide să divorțeze de soția sa, Caterina de Aragon, mătușa lui Carol Quintul, parțial din cauza lipsei unui fiu moștenitor, dar și din cauza iubirii sale pentru Anne Boleyn, o doamnă de curte. Sub presiunea Habsburgilor, papa nu permite acest divorț, iar procesul se prelungește ani întregi.

Domnia lui Henric VIII degenează în tiranie. Cardinalul Wolsey este destituit în anul 1529 și învinuit de înaltă trădare. Thomas More, succesorul lui Wolsey ca lord cancelar, este executat. Cu ajutorul lui Thomas Cromwell, noul lord cancelar, în anul 1534 regele separă biserica engleză de papalitate, cre-

2

Blazonul lui Henric VII, cu trandafirul alb și trandafirul roșu, simbolurile caselor de Lancaster și York

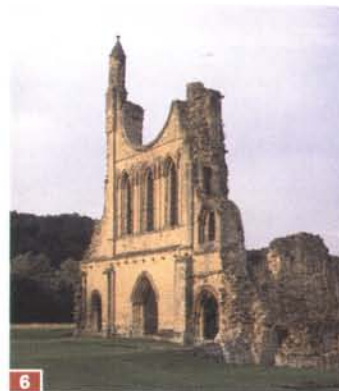
ând biserica de stat anglicană, în fruntea căreia se afla el însuși. Proprietățile Bisericii Catolice ❻ sunt confiscate, iar mănăstirile, desființate. Henric VIII se căsătorește de cinci ori, executându-și două dintre soții ❹. Nici un rege englez nu avusese o putere personală atât de mare. Henric o folosea pentru a înlătura nobilimea refractară și pe adversarii politicii sale clericale.

4

5

6

1485 | Începe domnia lui Henric VII

1516 | Apare *Utopia* lui Thomas More

1535 | Thomas More este ucis

1547 | Încoronarea lui Eduard VI

1509 | Cardinalul Wolsey domnește sub Henric VIII

1529 | Wolsey este destituit

1534 | Biserica Anglicană se separă de Biserica Romano-Catolică

Domnia dinastiei Tudor până la Elisabeta I

În timpul domniei copiilor lui Henric VIII, anglicanismul își întărește poziția, cu o singură întrerupere reprezentată de o etapă scurtă de politică revanșardă catolică. Politicile navale ale Elisabetei I transformă Anglia într-o mare putere europeană.

În 1547, Henric VIII este urmat la tron de fiul său mai mare, Eduard VI, a cărui regență era contestată de ducii de Somerset și Northumberland. În timpul domniei sale, episcopul anglican de Canterbury, Thomas Cranmer, formulează principiile credinței anglicane, iar în 1553 cele 42 de articole ale acesteia și renumita *Carte de rugăciuni*. În 1553, Eduard este urmat la tron de sora sa mai

ars pe rug în 1556, îi aduc porecla de „Maria cea sângeroasă”.

În 1558, sora vi-tregă protestantă a Mariei, Elisabeta I, fiica Annei Boleyn, preia puterea. Deși considerată copil nelegitim, a fost educată impecabil, după „noile învățături”

8 Sir Francis Drake, miniatură, sec. XVI

beta capturează corăbii spaniole într-un război neoficial, dus de corsari ca Francisc Drake. Era din ce în ce mai clar că Anglia devenea o putere europeană importantă. Pe plan intern, regina celibatară a știut

ale Renașterii.

La început acționează cu precauție în problemele religioase, însă în 1564, prin cele Treizeci și nouă de articole, cimentează definitiv poziția Bisericii Anglicane de stat. După ce respinge pretențiile la tron ale Mariei Stuart (pag. 284), Elisabeta

sprijină Olanda protestantă în lupta pentru eliberare, fapt care provoacă un război cu Spania. În 1588, flota engleză anihilează Armada spaniolă mult superioară numeric, marcând sfârșitul supremației acesteia pe mare și ascensiunea puterii maritime engleze. Ulterior, Elisa-

cum să-și folosească cu dibăcie apropiatii și favoriții, unii împotriva celorlalți și să întărească autoritatea monarhiei. Perioada elisabetană a adus o dezvoltare importantă a comerțului și realizări culturale semnificative, un exemplu fiind opera lui William Shakespeare. În 1584, Elisabeta îi dă lui Sir Walter Raleigh permisiunea de a înființa prima colonie în America de Nord. Aceasta ia denumirea de Virginia, după „regina virgină”. În 1600 este fondată Compania Indiilor Orientale, un factor important în politica de comerț și în cea colonială.

7 Regina catolică Maria Tudor, pictură, sec. XVI

9 Elisabeta I, cu Armada pe fundal, pictură, 1588

10 Elisabeta I înconjurată de suita sa, pictură, cca 1580

mare, Maria, fiica de religie catolică a lui Henric VIII și a primei soții a acestuia, Caterina de Aragon. În anul 1554 restabilește autoritatea papală în Anglia și se căsătorește cu vărul ei Filip II al Spaniei. Persecuția brutală asupra protestanților, printre care și arhiepiscopul Cranmer, care este

Thomas More

Thomas More, care în anul 1516 scria în lucrarea *Utopia despre un stat ideal*, devine lord cancelar al Angliei în anul 1529, după o lungă experiență ca membru în Parlament. Deoarece respinge divorțul regelui și Reforma, se retrage. Totuși, este acuzat de Henric VIII de înaltă trădare, pentru refuzul său de a recunoaște Actul de supremație care îl desemna pe rege drept capul Bisericii Anglicane. Este decapitat în iulie 1535. În anul 1935, Biserica Catolică l-a canonizat ca martir.

Arestarea și execuția lui Thomas More, pictură, sec. XVI

11 Confruntarea dintre flota engleză (stânga) și Armada spaniolă (dreapta), gravură în cupru, sec. XVIII

12 Globe Theatre din Londra, reconstruit fidel ca în vremea lui Shakespeare

Domnia dinastiei Stuart

Uniunea personală a coroanelor Angliei și Scoției este determinată în anul 1603 de către Iacob I, fiul Mariei Stuart. El și fiul său Carol nu reușesc să impună monarhia absolutistă, iar Carol este executat.

După ce Casa de Tudor se stinge odată cu moartea Elisabetei I, în anul 1603, regele Iacob VI al dinastiei Stuart ❶ a Scoției urcă pe tronul Angliei ca

1 Maria Stuart, pictură, sec. XVI

4 Iacob I și VI, pictură, sec. XVII

Iacob I. Mama lui Iacob, Maria Stuart ❶, cunoscută drept Maria, regină a scoțienilor, nepoată a lui Henric VII (pag. 189) și regină scoțiană din naștere, ridică pretenții la tronul englez în anul 1558. Regina catolică vedea în Elisabeta doar pe fiica nelegitimă a lui Henric VIII și nu un pretendent de drept la tron. În timpul domniei sale în Scoția, are loc o reformă calvinistă coordonată de John Knox ❸, care alternează cu războaie civile și acte de violență chiar și în anturajul reginei. În 1598, Maria este înlăturată de o revoltă a nobililor protestanți și închisă. Reușește să fugă în Anglia, însă și aici e ținută în captivitate. Când prietenii ei intimi și catolicii Angliei încearcă să o elibereze, regina Elisabeta o acuză de înaltă trădare în 1587 și ordonă execuția ei ❷.

Iacob I ❹ încearcă să reconcilieze credințele. Dorea să stabilească absolutismul regal în Anglia după uniunea celor două regate, însă nu reușește din cauza împotrivirii Parlamentului. Disputa asupra drepturilor regale continuă, însă Iacob adoptă

modelul Bisericii de Stat Anglicane, fapt care-i dezamăgește pe catolici. Regele insistă asupra principiului dreptului divin al regilor de a conduce.

Carol I ❺, al doilea fiul al lui Iacob, care preia tronul de la tatăl său în anul 1625, tinde tot spre absolutism și se apropie de Spania împotriva voinței Parlamentului. Până în 1640 reacționează la rezistența membrilor Parlamentului dizolvându-l în mod repetat sau refuzând să convoace sesiunile acestuia, fapt care aprinde spiritele în țară. Politicile sale eclesiastice neinspirate duc la revolte în Scoția, iar criza financiară permanentă îl obligă să întrunească Parlamentul cel Lung, care îi înlătură pe favoriții săi și pe miniștrii cei mai importanți și rămâne în sesiune până în anul 1653. Majoritatea parlamentară condusă de John Pym se aliază cu scoțienii, iar în anul 1642

izbucnește Războiul Civil, în care regele și minoritatea regalistă se opuneau majorității parlamentare conduse de Oliver Cromwell. După mai multe înfrângeri, în anii 1644-1645, regele fuge spre Scoția, însă în 1646 este predat Parlamentului englez. În 1647 evadează, iar războiul izbucnește din nou. În 1648, Carol I este capturat, judecat și executat ❻ (1649) la Londra sub acuzația de înaltă trădare.

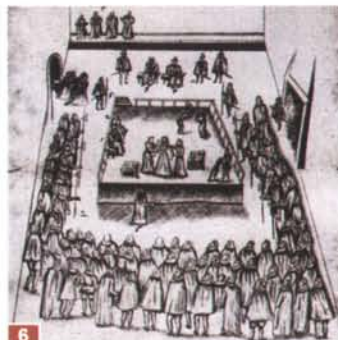
2 Carol II, regele din dinastia Stuart, din trei perspective, pictură de Anthonis van Dyck, cca 1635

3 John Knox, gravură în cupru

5 Palatul Holyrood, reședința regilor scoțieni, a cărei construcție a început în 1528, fotografie din sec. XIX

6 Execuția Mariei Stuart, la 8 februarie 1587, la Fotheringhay

7 Execuția lui Carol I în fața Casei de Banchete din Londra, gravură în cupru, sec. XVII

1587	Maria Stuart este decapitată	1625	Carol I devine rege	1642	Izbucnește Războiul Civil	1646	Carol I este predat parlamentarilor
1603–1625	Domnia lui Iacob I	1640	Adunarea Parlamentului cel Lung	1644–1645	Fuga lui Carol I	30 ianuarie 1649	Decapitarea lui Carol I

■ **Revoluția glorioasă**

Oliver Cromwell desființează monarhia și domnește ca lord protector în Anglia, dar în 1660 dinastia Stuart este restaurată pe tron. Catolicul Iacob II este înlăturat de la putere în timpul *Revoluției glorioase*, în anii 1688–1689.

Oliver Cromwell ❶, conducător al puritanilor englezi, abolește monarhia în anul 1649 și proclamă Anglia drept „stat liber” protestant, în prima etapă a războiului civil englez. Urmează imediat o revoltă a scoțienilor și irlandezilor, în anii 1649–1650, pe care Cromwell o reprimă cu cruzime. Deși aspira la republică, Cromwell dizolvă Parlamentul în anul 1653 și, deoarece revoltele interne nu luaseră sfârșit, se proclamă „lord protector” cu puteri dictatoriale ❷, refuzând titlul de rege. În politica externă, Cromwell întărește supremația maritimă a Angliei prin politici comerciale și coloniale foarte bine coordonate, depășind Olanda în rivalitatea comercială a celor două state. După moartea

11 Wilhelm de Orania, viitorul rege William III, navighează spre Anglia, pictură, 1689

13 Puritanii sub ordinele lui Oliver Cromwell caută și arestează nobili, pictură, sec. XIX

sa în anul 1658, fiul său Richard nu reușește să mențină puterea și abdică, pregătind drumul pentru restaurarea dinastiei Stuart.

În anul 1660 Carol II ❸, fiul

lui Carol I, se întoarce din exil. Cu toate că noul monarh îi pedepsește pe republicani, acesta încearcă o reconciliere a tuturor partidelor. În anul 1679, Parlamentul aprobă *Habeas Corpus Act*, o piatră de hotar a drepturilor civile, care stipula că nimeni nu poate fi reținut fără o examinare legală și nu poate fi acuzat pe nedrept.

În timpul domniei lui Carol II, în anul 1666 izbucnește „Marele incendiu din Londra” ❹. Acesta distruge cea mai mare parte a orașului, care va necesita reconstrucții masive.

Când Iacob II, fratele catolic al lui Carol, urcă pe tron în anul 1685, unii nobili protestează, însă vor fi supuși ❺. Anulând o interdicție dată de Carol II, Iacob acordă catolicilor funcții în guvernare, iar în anii 1686–1687 proclamă libertate religioasă pentru catolici și pentru cei care nu împărtășeau credința

8 Parlamentul în sesiune, verso al sigiliului de stat creat de Oliver Cromwell în 1651

oficială. Nașterea fiului său în 1688 sporește teama de o monarhie catolică absolutistă permanentă în Anglia. Parlamentul, armata și burghezia oferă coroana

regentului protestant al Olandei, Wilhelm de Orania ❶. În timpul *Revoluției glorioase* din anii 1688–1689, Wilhelm debarcă în Anglia și îl alungă pe Iacob în Franța în decembrie 1688.

William III și soția sa, Maria II, fiica protestantă a lui Iacob II din prima căsătorie, urcă pe tron drept co-suverani, după ce accep-

12 Atrocitățile comise de Iacob II față de protestanți în Irlanda, gravură în cupru, sec. XVII

taseră *Declarația dreptului* care le fusese prezentată în Parlament. Ulterior aceasta avea să fie încorporată în *Actul Parlamentului* ca *Declarația drepturilor*. Aceasta stabilind drepturile Parlamentului în raport cu coroana și o monarhie constituțională controlată de Parlament.

9 Carol II, pictură, sec. XVII

10 Harta Londrei după incendiul din 1666, gravură în cupru, sec. XVIII

Complotul prafului de pușcă

Nobilimea catolică loială lui Iacob I amenință să arunce Parlamentul în aer la redeschiderea acestuia în 1605. Aceștia ascund o cantitate mare de praf de pușcă în pivnițele Parlamentului, însă conspirația e trădată, iar conjurații sunt prinși și executați. Evenimentul este celebrat la 5 noiembrie.

Execuția participanților la Complotul prafului de pușcă, gravură în cupru, sec. XVII

Domnia Casei de Hanovra

Anglia luptă împotriva supremației Franței în Europa și își dezvoltă teritoriile coloniale. În 1714, Parlamentul stabilește succesiunea guelfilor protestanți.

Ca regent al ambelor țări, Wilhelm III ❶ pune capăt conflictului dintre Anglia și Olanda. Îi înfrânge pe irlandezi, care îl sprijiniseră pe Iacob II, în bătălia de la Boyne din anul 1690, și pe scoțieni, în masacrul de la Glencoe. Implicarea regelui pe continent, unde lupta în alianță cu Habsburgii împotriva pretențiilor lui Ludovic XIV, era nepopulară în Anglia, deoarece el folosea trupele engleze pentru a-și apăra interesele în Olanda.

După moartea regelui în 1702, la începutul Războiului de Succesiune pentru Tronul Spaniei, cumnata lui, Anna ❷ (1665-1714), ultima din dinastia

1 Wilhelm III în timpul bătăliei de la Boyne, pictură, sec. XVIII

protestantă Stuart, îi urmează la tron. În timpul domniei sale, în anul 1707, Anglia și Scoția sunt unite în Marea Britanie, având un Parlament unic. Însă Anna era un monarh slab, fiind sub influența ducelui ❸ și ducesei

de Marlborough.

În 1704, englezii ocupă Gibraltarul și Menorca. După victoriile lui Marlborough și ale prințului Eugeniu de Savoia asupra francezilor în bătăliile de la Hochstadt ❹ și Blenheim în 1704, de la Oudenaarde în 1708 și de la Malplaquet

în 1709, Marea Britanie era principalul beneficiar al Păcii de la Utrecht din anul 1713, care încheia Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei. I se permite să-și păstreze cuceririle și primește o parte dintre coloniile franceze din America de Nord.

În Actul de instalare (1701), Parlamentul exclusese catolicii, și pe oricine era căsătorit cu aceștia, de la succesiunea la tron și stabilise faptul că Parlamentul

3 George I, gravură color în cupru, cca 1730

era cel care hotărâște cine urmează să fie rege. Astfel, văduva electoare Sofia de Hanovra, nepoata lui Iacob I, era următorul moștenitor protestant. După moartea Annei, fiul Sofiei, electorul George Ludovic de Hanovra, urcă

pe tron ca George I ❺. Marea Britanie și Hanovra sunt conduse într-o uniune personală până în 1837. Domnia Casei de Hanovra continuă până la moartea reginei Victoria, în anul 1901.

John Churchill, duce de Marlborough

John Churchill a avut o carieră strălucită în funcția de comandant militar al armatei sub Iacob II. Ulterior și-a oferit serviciile lui Wilhelm de Orania, deși mai menținea legătura cu Iacob, fapt care i-a adus suspiciunea de trădare. Soția lui, Sarah Jennings, era prietenă apropiată a Annei Stuart, care, după urcarea pe tron, îl numește pe Churchill comandant-șef al trupelor engleze în Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei, iar în 1702 îl ridică la rangul de duce de Marlborough. El îi înfrânge pe francezi și este considerat salvatorul patriei. Drept răsplată, Anna îi oferă pământ și bani și construiește palatul Blenheim pentru duce și soția lui. Sir Winston Churchill, descendent al primului duce, se naște aici în anul 1874.

sus: Palatul Blenheim, Oxfordshire, construit de John Vanbrugh și Nicholas Hawksmoore

4 John Churchill, primul duce de Marlborough, pictură, 1705

5 Bătălia de la Hochstadt, gravură în cupru, sec. XVIII

Regii de Hanovra și creșterea puterii primului ministru

Parlamentul continuă să-și sporească puterea sub regii Casei de Hanovra. Luptele pentru supremația comercială și colonială desfășurate între Marea Britanie și Franța s-a încheiat cu victoria primei, care apărând întinse teritorii în Asia și în America de Nord, a pus bazele imperiului său colonial.

Robert Walpole ⁷ (1676–1745) este întâiul prim-ministru „modern” britanic, prin faptul că stabilește responsabilitățile Cabinetului. Lucrează sub regii de Hanovra ca secretar de război, apoi prim-ministru. Având încrederea

totală a regelui George I ⁶, apoi, după 1727 a fiului său George II ¹⁰, ca și a majorității Whig din Parlament, acesta coordonează politica Marii Britanii în anii

⁷ Sir Robert Walpole, conte de Oxford, gravură în cupru

1721 și 1742. Încearcă să asigure pacea în politica externă, iar în 1742, când Marea Britanie se implică în Războiul de Succesiune pentru Tronul Austriei, demisionează.

Pretendentul catolic la tron, Carol Eduard Stuart, nepotul lui Iacob II, cunoscut sub numele de Bonnie Prince Charlie, folosește înfrângerea suferită de englezi în fața francezilor drept pretext pentru a debarca în Scoția. După

un eșec inițial, el și susținătorii lui scoțieni din clanurile locale sunt zdrobiți la Culloden ¹¹ în 1746.

Echilibrarea puterilor europene rămâne unul dintre scopurile politicii externe. La insistența lui William Pitt cel Bătrân ⁸, Marea Britanie intervine în Războiul de 7 Ani și, prin Tratatul de la Paris din 1763, preia coloniile franceze din America de Nord și India. George II este urmat la tron de nepotul său, George III ⁹, în anul 1760. Pentru a deveni independent față de facțiunea Whig și pentru a căpăta mai multă greutate la guvernare, acesta se întreprinde către Partidul Tory. Politica sa duce la războiul pentru independența coloniilor americane (pag. 342). Factorul de decizie principal în problemele politice devine Parlamentul. Boala mintală a regelui slăbește coroana. Din anul 1811 și până la moartea lui George III în 1820, fiul său, viitorul George IV, domnește ca regent. Cel mai important premier sub George III, William Pitt cel Tânăr ¹², diminuează datoria statului și aduce Compania Indiilor Orientale sub controlul guvernului.

Whig și Tory

În Parlamentul britanic se confruntau două facțiuni: Whig și Tory. Până la jumătatea sec. XIX, acestea rămân singurele partide politice din Marea Britanie. Ambii termeni erau inițial porecle ironice: tory însemna în irlandeză haiduc, iar whig era rebelul scoțian presbiterian. Whig susțineau liberalismul politic și economic, un Parlament puternic și toleranța religioasă, în timp ce Tory, conservatori, apărau drepturile Bisericii Anglicane și ale Coroanei.

Partidul Whig în campania electorală, gravură în cupru de Hogarth, 1755

¹⁰ Londra în timpul lui George II, goeletă regală pe Tamisa și Catedrala Sf. Paul pe fundal, pictură de Canaletto, sec. XVIII

¹¹ Carol Eduard Stuart, denumit „Tânărul pretendent” sau Bonnie Prince Charlie, în Bătălia de la Culloden, gravură în oțel, sec. XIX

⁶ Compozitorul Handel și regele George I la Tamisa, asistând la o reprezentație a „Muzicii apelor” de Handel, gravură în oțel, sec. XIX

⁸ William Pitt cel Bătrân, conte de Chatham, mezo-tinto, sec. XVIII

⁹ George III, pictură, sec. XVIII

¹² Caricatură la adresa lui William Pitt cel Tânăr la o dezbateri în Parlament, intitulată „Pitt cel fără coloană”, 1792

OLANDA: DE LA LUPTA PENTRU INDEPENDENȚĂ LA OCUPAȚIA FRANCEZĂ 1477-1795

Independența la care tind Habsburgii după Reformă duce la lupta Olandei pentru eliberarea de sub dominația regilor catolici ai Spaniei. Aceasta culminează în anul 1581 cu câștigarea independenței de către provinciile protestante din nord, sub Wilhelm I de Orania, care devine primul guvernator (*stadhouder*) al noului stat. Lupta dintre nordul calvinist și sudul catolic, loial Habsburgilor, se întinde până în anul 1621. În sec. XVII, Provinciile Unite ale Olandei, sub regența Casei de Orania, trec printr-o perioadă de înflorire maximă ca putere, navală, comercială și culturală ❶, fiind surclasate ulterior doar de Marea Britanie.

Rondel de noapte, reprezentare a brigăzii cetățenilor din Amsterdam, pictură de Rembrandt, 1642

❶ Începutul luptei pentru eliberare

Olanda, țară prosperă și încrezătoare în puterile ei, sub influența Reformei și a calvinismului, se implică în conflicte din ce în ce mai serioase ale regilor suverani, Habsburgii catolici.

În anul 1477, Olanda, care aparținea ducilor de Burgundia, este transferată Habsburgilor prin căsătoria Mariei de Burgundia cu viitorul sfânt împărat roman, Maximilian I al Austriei. În anul 1512, Maximilian unește majoritatea provinciilor în *Cercul burgund*. Privilegiile cercului sunt sporite de nepotul acestuia, Carol Quintul, care conduce Olanda după 1506.

Începând cu anul 1540, calvinismul este sprijinit din ce în ce mai mult în Olanda. În 1542, la Geneva, locul nașterii lui Carol, are loc o revoltă, iar radicalii calviști organizează distrugerea bisericilor catolice ❷.

Maria a Ungariei, sora lui Carol Quintul, duce o politică de compromis, însă Carol abdică ❸ în 1555, Olanda revenind fiului său, Filip II al Spaniei. Acesta respinge orice împăcare cu protestanții.

O numește regentă pe sora sa vitregă, Margareta de Parma ❹, care reintroduce politica de compromis a mătușii ei, însă nobilimea majoritar calvinistă a Olandei cere

retragerea Inchiziției și a Spaniei și acordarea libertății religioase.

După negocieri eșuate, Filip trece la măsuri drastice; în anul 1567 îl trimite pe ducele de Alba în Olanda ❺, în fruntea armatelor spaniole, iar regen-
tul se retrage. Ajuns în Olanda, Alba restaurează prin

forță conducerea monarhică, luându-i prizonieri în septembrie pe conducătorii opoziției, conți Egmont și Hoorn, pe care îi

3 *Caricatură înfățișându-l pe ducele de Alba și regimul său sângeros din Olanda; cadavrele lui Egmont și Hoorn zac la picioarele sale, gravură în cupru, sec. XVI*

2 *Execuții în masă în Olanda, gravură în cupru, sec. XVI*

decapitează în iunie 1568, la Bruxelles. În acest moment toată Olanda era în revoltă față de Alba; începe Războiul pentru independență. Protestanții, care erau porecliți *Geusen* („cerșetori”) de către spanioli, adoptă numele și îi atrag pe spanioli într-un război de gherilă. Spaniolii, la rândul lor, răspund cu măsuri represive brutale ❻.

4 *Jefuirea și distrugerea unei biserici catolice de către calviști, gravură în cupru, sec. XVI*

5 *Carol Quintul cedează conducerea Olandei fiului său Filip II, pictură, sec. XIX*

6 *Wilhelm de Orania protestează într-o audiență la Margareta de Parma, pictură, sec. XIX*

1477 | Olanda este preluată de Habsburgii

1542 | Revolta calvinistă de la Geneva

1559 | Margareta de Parma devine regentă a Olandei

1512 | Se înființează *Cercul burgund*

1555 | Filip II al Spaniei conduce Olanda

7 Wilhelm de Orania, pictură, sec. XVI

În 1556, răscoalele calviniste îl determină pe Filip II al Spaniei să îi elimine pe disidenții religioși din Olanda. În 1568, Wilhelm I de Orania ⑦, ⑧, din Casa de Nassau-Dillenburg, inițial confident al lui Carol Quintul, preia conducerea protestanților olandezi. Republica olandeză își datorează existența devotamentului arătat de Wilhelm pentru cauza independenței față de Spania.

Wilhelm și frații săi, Ioan VI,

9 Statuie ecvestră a lui Wilhelm de Orania

După negocierile pentru înțelegerea focului, în 1576 începe faza finală a revoltei. Wilhelm dă legi pentru provinciile nordice, însă uniunea cu provinciile sudice nu se realizează din cauza împotrivirii geusen-ilor ⑨ catolici de a face

Războiul olandez pentru independență

Lupta pentru independență a Olandei față de Spania se intensifică sub domnia represivă a ducelui de Alba, culminând cu independența în anul 1581. Conducătorii luptei pentru independență sunt Wilhelm I de Orania și familia sa.

duce de Nassau-Dillenburg, și Ludovic, erau reprezentanți de frunte ai calvinismului combatant din imperiu. Ludovic călătorește prin Boemia și Ungaria pentru a stabili alianțe cu protestanții radicali. După 1567, peste 60 000 de calviști persecutați în imperiu ajung în Olanda și se alătură cauzei libertății.

În anul 1572, Wilhelm pătrunde în Olanda cu trupele protestante și cucerește de la spanioli mai multe orașe. După aceste succese, în 1573, Filip II îl reinvestește pe ducele de Alba guvernator general.

compromisuri în probleme religioase. În 1579, cele șapte provincii nordice, Olanda, Friesland, Gelderland, Zeeland, Overijssel, Utrecht și Groningen, formează *Uniunea de la Utrecht*, cu Wilhelm guvernator (*stadhouder*), iar în 1581 se despart oficial de Spania, pentru a crea Republica Unită a Olandei. În 1579, provinciile sudice se unesc și formează *Uniunea de la Arras*, supunându-se guvernatorului general spaniol Alessandro Farnese ⑩, duce de Parma; ulterior aceste regiuni formează Olanda spaniolă ⑪, condusă de Habsburgi. Însă războiul nu se încheie, deoarece Farnese oscila între negocierile

8 Catolicii jefuiesc o fermă în provinciile din sud, pictură, cca 1600

10 Mormântul lui Wilhelm de Orania de la „Nieuwe Kerk” (Biserica nouă) din Delft, pictură, cca 1651

de pace și continuarea luptelor. În 1580, Filip II oferă o recompensă pentru capul lui Wilhelm de Orania ⑦, acesta fiind împușcat în anul 1584, la Delft, de un catolic fanatic.

Declarația de independență a provinciilor unite Jurământul abjurării lui Filip II din 1581

Un prinț este ales de Dumnezeu pentru a fi conducătorul unui popor, pentru a-l apăra de opresiune și violență, precum face păstorul cu oile sale; iar Dumnezeu nu a creat oamenii ca sclavi pentru prinț... ci mai degrabă l-a creat pe prinț de dragul supușilor... pentru a-i guverna... și pentru a-i sprijini ca un tată pe copiii săi... Iar când nu se comportă astfel... ci are pretenția de a-i transforma în sclavi, atunci nu mai e prinț, ci tiran.

Documentul prin care Wilhelm I de Orania cheamă la revoltă împotriva spaniolilor, cu semnătura sa

11 Armura lui Alessandro Farnese, primită cadou de la regele Filip II al Spaniei

12 Grande Place din Bruxelles, capitala Olandei spaniole

Olanda ca stat independent până la jumătatea sec. XVII

Războiul Provinciilor Unite împotriva Olandei de Sud se încheie în anul 1609. Apare un conflict pentru conducerea Provinciilor Unite între guvernatorul (*stadhouder*) din Casa de Nassau-Orania și comercianții puternici.

Flota Companiei olandeze a Indiilor Orientale, pictură, 1675

După declararea independenței, Provinciile Unite sunt nevoite să continue lupta împotriva invaziei forțelor spaniole conduse de Alessandro Farnese; pe plan intern, sunt întreprinse acțiuni împotriva catolicilor. În 1584, *stadhouder*-ul Wilhelm de Orania este asasinat de un fanatic catolic. În anul 1585, Farnese cucerește Antwerp, iar Provinciile Unite acceptă sprijinul Elisabetei I a Angliei, care le trimite 8000 de soldați englezi sub comanda contelui de Leicester. Războiul continuă cu intensitate variată, până când Maurițiu de Nassau, fiul lui Wilhelm de Orania, după doi ani de campanii reușite în 1607 să alunge forțele spaniole din Olanda protestantă. În 1609,

guvernatorul general al Olandei spaniole, arhiducele Albrecht de Austria, și soția sa Isabella Clara Eugenia ❶, una dintre fiicele lui Filip II, încheie un armistițiu. În anul 1621, Filip III al Spaniei recunoaște independența Provinciilor Unite.

Nordul Olandei își revine rapid după războaie și, datorită burgheziei puternice ❷ din orașe, ajunge curând cea mai bogată națiune a Europei din sec. XVII. Pentru un timp este principala forță navală ❸ și colonială, cu teritorii care se întindeau între America de Nord (New Amsterdam, mai târziu New York) și Caraibe, până în Indonezia și Japonia. De asemenea, domina și din punct de vedere cultural, mai

ales în domeniul picturii. Însă relațiile politice din interiorul Provinciilor Unite erau dificile, deoarece în 1590 a fost respinsă propunerea de a avea un conducător unic.

În 1585, Maurițiu ❹, fiul mai mare al lui Wilhelm I de Orania, îl înlocuiește ca *stadhouder* al provinciilor. Olanda, cea mai puternică din punct de vedere financiar dintre Provinciile Unite, era dominată de o elită bogată de negustori ❺ și de magistrați, al cărei conducător, Johan van Oldenbarnevelt, era din 1586 al doilea politician ca importanță după Maurițiu. Cu toate că Maurițiu dorea să continue războiul, în 1609 van Oldenbarnevelt acceptă armistițiul cu Olanda spaniolă, cu scopul de a continua afacerile comerciale. Izbucnește un conflict de putere, iar Maurițiu îl înlătură pe van Oldenbarnevelt și îl execută în 1619. Conflictul e determinat de lupta permanentă pentru putere între guvernatorii de Orania și reprezentanții municipalității, continuând până în 1786. Frederic Henric ❻,

Isabella Clara Eugenia a Spaniei, pictură de Rubens, cca 1613/1615

„Mauritshuis” din Haga, reședința lui Maurițiu de Orania

fratele vitreg al lui Maurițiu, îl urmează în funcția de guvernator în 1625, cucerește fortărețele spaniole din sud în timpul Războiului de 30 de Ani și transformă curtea de la Haga într-un centru al artelor și culturii.

Portretul de nuntă al unui negustor din Haarlem, pictură de Frans Hals, cca 1622

Reprezentanți ai breslei poștăvarilor, pictură de Rembrandt, 1662

Frederic Henric înfățișat ca mesager al păcii și independenței, pictură de Jordaens, 1652

Olanda până la ocupația franceză

În anul 1672, Casa de Orania se impune prin Wilhelm III. Urmașii acestuia sunt alungați în 1795 de trupele Revoluției Franceze, ținutul fiind controlat ulterior de Napoleon.

Wilhelm II, fiul lui Frederic Henric, încearcă să ocupe Amsterdamul 7 în anul 1650 și să se proclame rege, însă moare înainte de a-și realiza planul.

7 Palatul primarului din Damplatz, Amsterdam, pictură, cca 1668

Marele pensionar al Olandei, Jan de Witt, care reprezenta burghezia liberală a orașelor ostile monarhiei centralizate, este atras în două războaie navale cu Anglia pentru Actele de navigare. Acestea intrerup supremația navală olandeză. În anii 1667-1668, Franța cucerește părți din Olanda Spaniolă, fapt care-l determină pe de Witt să facă

o alianță cu Anglia în anul 1688, obligându-l pe Ludovic XIV să se retragă. Însă Anglia se întoarce către Franța într-un atac împotriva Provinciilor Unite, în special a Olandei, pe uscat și pe mare. În consecință, de Witt este sfâșiat în bucăți în timpul unei revolte în august 1672, iar Wilhelm III de Orania 8, fiul lui Wilhelm II, este numit comandant suprem și stadhouder. Acesta pune capăt războiului cu Anglia în 1674 și celui cu Franța în 1678.

În 1689 primește tronul Angliei ca ginere al lui Iacob II. Prosperitatea țării era asigurată de Compania Indiilor Orientale, înființată în 1602, și de teritoriile coloniale din Africa (Cape Colony), Americi (Guyana 9, Antilele Olandeze) și Asia (Indonezia).

După moartea lui Wilhelm III în 1702, nu a existat o conducere unică până în 1747, când Wilhelm IV Friso, membru al Casei de Orania, devine stadhouder al Olandei Unite. În 1780-1784, fiul și succesorul său, Wilhelm V, duce un război împotriva Marii Britanii,

pentru colonii, fapt care slăbește Olanda ca putere colonială. Pentru a-i înfrânge pe francezi, Wilhelm îi sprijină pe „patrioți” 10 în 1785 și 1787, care îl înlăturaseră din funcția de stadhouder în unele provincii.

Olanda Spaniolă revine Habsburgilor în anul 1713, prin Pacea de la Utrecht, care încheie Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei, și este redenumită Olanda Austriacă 11. După ocuparea provinciilor

9 Biciuirea unei slave de culoare în Guyana Olandeză, gravură în cupru, sec. XVIII

8 Wilhelm III de Orania, rege al Angliei, pictură, cca 1700

din sud de către trupele revoluționare franceze, în 1792, acestea sunt anexate la Franța în 1794. În anul următor, francezii ocupă și Provinciile Unite, îl alungă pe Wilhelm V și proclamă Republica Batavia. În anul 1806, Napoleon Bonaparte transformă acest stat francez satelit în regat și îl cedează fratelui său, Ludovic.

10 Caricatură: Suprimarea revoltei împotriva lui Wilhelm V de Orania, gravură, 1787

11 Castelul Laeken de lângă Bruxelles, construit în 1782-1784 pentru guvernatorul Olandei Austriece, Maria Cristina de Austria

Libertatea intelectuală în Provinciile Unite

În sec. XVII, Provinciile Unite erau o fortăreață a libertății intelectuale în Europa. Între anii 1613 și 1618, Hugo Grotius, renumitul teolog, istoric și jurist de drept internațional, este magistrat-șef al Rotterdamului. René Descartes, părintele raționalismului modern, se refugiază în Olanda, în anii 1628-1648. Filozoful evreu Baruch de Spinoza locuia, de asemenea, la Haga.

HUGONIS GROTHII DE IVRE BELLI AC PACIS LIBRI TRES.

In quibus ius Naturæ & Gentium: item iuris publici præcipua explicantur.

MOERD-SEANCOFFETI,
Typis & sumptibus Wechelanonum, Da-
mbo & Dandely in aedibus de Clementis Scholæ.
ANNO MDCXXXV.

Lucrarea Despre dreptul războiului și al păcii, de Grotius, 1626

ITALIA ÎN PERIOADA PAPIILOR ȘI A PRINȚILOR CCA 1450–CCA 1800

Între secolele XV și XVIII, Italia a fost câmpul de bătaie dintre Franța, Spania și Sfântul Imperiu Roman. S-a fărâmițat în structuri politice interdependente aflate permanent în conflict, care uneleau pe lângă marile puteri. Pe papii și prinții din nordul Italiei îi uneau setea de putere și politica de clan, în lupta pe care o duceau împotriva libertății orașelor. Trăiau în lux și își transformau curțile în centre scilicitoare ale artei și literaturii.

Podul Sant'Angelo și Biserica Sf. Petru din Roma

Papalitatea Renascentistă

Papii renașcentiști erau lipsiți de scrupule în politică și iubeau grandoearea și plăcerile lumești. Își îmbogățeau familiile, fiind de asemenea patroni ai artelor.

În Statele Papale, *Papalitatea Renascentistă* a început la mijlocul sec. XV. În timp ce primii săi reprezentanți, de la mijlocul și chiar sfârșitul anilor 1400, erau umaniști importanți și respectați, ca Nicolae V și Pius II (odinioară renumitul poet Enea Silvio Piccolomini), decăderea morală s-a instaurat odată cu pontificatul lui Sixtus IV,

în 1471. Papii au trădat Biserica în favoarea propriilor familii. Roma ❶ devenise un oraș mai degrabă al sărbătorilor frivole decât al pietății religioase. Papii și cardinalii, în majoritatea lor membri ai familiilor nobile și influente, totodată înrudite, s-au îmbogățit însușindu-și patrimoniul bisericilor. Totuși, curtea papilor renașcentiști era

Clement VII, erau patroni ai artelor. Clement VII s-a aliat cu Franța (pag. 276) împotriva împăratului Sfântului Imperiu Roman și în 1527 mercenarii imperiului au jefuit Roma, eveniment numit *sacco di Roma* ❷. Paul III (Alessandro Farnese) ❸ și Iuliu III au fost papi de tranziție care, deși au continuat să ducă un mod de viață similar prinților renașcentiști, au inițiat

totodată un centru al culturii și al artelor, locul în care importanți artiști precum Rafael și Michelangelo ❹ au primit comenzi de la prinții ecleziști să creeze lucrări de artă.

Integritatea papalității a înregistrat un punct critic în timpul lui Alexandru VI, care și-a sporit autoritatea în 1492–1503. Succesorul său, Iuliu II, a luptat în fruntea armatei împotriva agresorilor Statelor Papale și a orașelor rivale italiene, pe când papii proveniți din familia Medici, Leon X ❺ și

Armata de mercenari a lui Carol Quintul ridiculizându-l pe papă, gravură în cupru

Palatul Farnese din Roma al lui Paul III

Enea Silvio Piccolomini, viitorul papă Pius II, încoronat ca poet-laureat de împăratul Frederic III, frescă de Pinturicchio, cca 1502

Congregația Conciliului de la Trent, pictură, sec. XVIII

Crearea lui Adam, frescă de pe tavanul Capelei Sixtine, pictată de Michelangelo, 1511

Papa Leon X, reproducere după un portret executat de Rafael

Reforma, convinși de împăratul Carol Quintul. Conciliul de la Trent ❻, convocat în 1545, care a durat până în 1563, a introdus în cele din urmă, după ani de dezbatere, un program vast de reorganizare ecleziastică pe plan intern.

Cesare Borgia

În seara zilei de 31 octombrie 1501, Cesare Borgia (fiul lui Alexandru) a găzduit în camerele palatului său din Vatican o petrecere cu 50 de prostituate onorabile, numite curtezane, care după masă au dansat cu servitorii și cu ceilalți care erau de față, mai întâi îmbrăcate, apoi goale. După masă, candelabrele cu lumânările arzând au fost așezate pe podea fiind împrăștiate castane în jurul lor. Prostituatele dezbrăcate le-au adunat cu mâinile, târându-se în genunchi, iar scena a fost urmărită de papă, Cesare și sora sa Lucreția (Borgia).

Johan Burcardus,
maestru de ceremonii al lui
Alexandru VI

Sus: Cesare Borgia, pictură,
cca 1520

10 Papa Benedict XIV, pictură, sec. XVIII

■ Papalitatea în timpul Contrareformei

Sub influența Contrareformei a avut loc renașterea morală a papalității, dar ea a adus totodată o îngrădire a libertăților intelectuale și științifice, iar papalitatea a ignorat iluminismul pentru o lungă perioadă de timp.

După ce planurile de reformă ale papilor Adrian VI, Pius III și Marcel II au eșuat din cauza duratei prea scurte a pontificatelor, Paul IV, în 1555, și Pius V, în 1566, au reușit să fondeze o papalitate contra-reformistă fermă. Renașterea morală care s-a produs în timpul

9 Mormântul Papei Alexandru VII în Biserica Sf. Petru din Vatican, proiectat de Bernini, 1676-1678

acestor papi este totuși însoțită de Inchiziție și regimul ei de teroare. Dintre membrii clerului activ din acea perioadă se remarcă și Carlo Borromeo, canonizat ulterior, care în calitate de cardinal și arhiepiscop al Milanului și-a concentrat eforturile în scopul reformării multilaterale a Bisericii după 1560.

Printre papii care au aplicat principiile Contrareformei se numără Grigore XIII, care a introdus actualul calendar gregorian, și Sixtus V, care a anihilat bandele de tâlhari din Statele Papale și a consolidat centralizarea puterii papale prin reorganizarea completă a administrației Bisericii, menținută până în sec. XX.

Sub conducerea lui Paul V și a lui Urban VIII, Roma în sec. XVII a devenit din nou centrul mondial al artei și al culturii, perioadă umbră totuși de disputa cu Galileo Galilei privind viziunea coperniciană asupra lumii. Grigore XV a fondat în 1622 Congregația pentru Răspândirea Credinței (*Propaganda Fide*), care a fost responsabilă în următoarele secole de coordonarea răspândirii activităților misionare catolice în întreaga lume. Inocențiu XI s-a distins de ceilalți succesori ai lui Urban VIII, formând o coaliție puternică între puterile Europei împotriva otomanilor care asediaseră Viena în 1683.

Papalitatea a refuzat curentul iluminist din sec. XVIII prin cenzurarea și interzicerea cărților. Benedict XIV, liberal și iluminist, descris de Montesquieu ca un papă al cărturarilor, a remarcat necesitatea existenței iluminismului ecleziastic pe plan intern, dar succesorii săi au revocat aceste reforme, opunându-se monarhiilor

8 Papa Pius VI și împăratul Iosif II, gravură în cupru, sec. XVIII

luminate, care se instalaseră până în acea perioadă în țările catolice. Austria, Spania și Portugalia l-au forțat pe reacionarul Clement XIV să dizolve puternicul Ordin al iezuiților în 1773. Succesorul său, Pius VI, cade victimă acestor manifestări în 1782, când pleacă spre Viena într-o încercare inutilă de a-l convinge pe Iosif II să ia măsuri mai puțin dure împotriva Bisericii (pag. 273). În 1797, Pius pierde Avignonul, o enclavă din sudul Franței, iar în 1798, la ordinul lui Napoleon, este capturat de armatele franceze ce ocupaseră Italia și deportat în Franța, cu o mare parte a patrimoniului Bisericii.

11 Galilei se apără în fața Curții Inchiziției, pictură, sec. XVII

Nobilimea și Statele Papale din Nordul și Centrul Italiei

În pofida importanței lor politice minore, numeroasele palate princiare italiene au devenit veritabile centre culturale și artistice ale Renașterii și ale barocului, fiind egale în etalarea grandorii doar de familiile nobile din orașele-republici.

2 Lorenzo de Medici, pictură de Vasari, sec. XVI

În timp ce Regatul Neapolelui și Siciliei era condus în sec. XVIII de Spania sau de familii spaniole înrudite, dinastii locale cu diferite origini (pag. 195) au stăpânit nordul și centrul Peninsulei Italice. Familia milaneză Sforza, descinsă dintr-un mercenar (*condottiere*), a fost exilată în momentul în care Francisc I al Franței, după victoria de la Marignano, a cucerit Lombardia. A urmat apoi

înfrângerea francezilor la Pavia ❶ în 1525, când Împăratul Carol Quintul a declarat Milanul fief imperial.

Istoria familiei Medici din Florența ❷ este bogată în evenimente. Au devenit conducătorii neo-oficiali ai orașului și s-au remarcat îndeosebi ca patroni ai artelor. În sec. XV, Cosimo cel Bătrân l-a invitat pe sculptorul Donatello la curtea sa. Michelangelo și Botticelli au lucrat în Florența pentru nepotul său, Lorenzo Magnificul ❸. După moartea acestuia, familia a fost condusă de călugărul Savonarola ❹, care a organizat în 1494 un tip de republică teocrată. Dinastia Medici a reintrat în drepturi în 1513. După asasinarea lui Alessandro de Medici, care în calitate de ginere al lui Carol Quintul câștigase în 1532 titlul de duce al Florenței pentru familia sa, Cosimo I, un văr îndepărtat, a preluat puterea și ducatul a devenit din 1537, forța dominantă din

nordul Italiei. Cosimo s-a auto-proclamat conducător suprem, a adunat celebra colecție de picturi din Palatul Pitti și a cucerit Siena, pe care a inclus-o în Toscana în 1555. În 1569 a fost ridicat la rangul de mare duce al Toscanei. Când dinastia s-a stins în 1737, marele ducal i-a fost oferit lui Francisc Ștefan (numit mai târziu împăratul Francisc I) în schimbul Lorenei (pag. 281). Fiul său, Petru Leopold, cunoscut ca împăratul Leopold II, a transformat Toscana, printr-o serie de reforme sociale, într-un model de monarhie luminată și un centru al științelor independente.

Vechea Casă regală d' Este a primit în 1452 aprobarea împăratului pentru fiefurile Modenei și Reggiei, iar în 1471 papa li-a dat ducatul Ferrara ❺. Ercole I a dezvoltat Ferrara într-un oraș modern cu străzi largi și drepte. Fiul său Alfonso I a fost căsătorit cu fiica papei, Lucreția Borgia. Când dinastia s-a stins odată cu Alfonso II în 1597, papa a preluat iar Ferrara în 1598 ca fief papal, însă rudele familiei d' Este au rămas conducătoare în Modena până la ocupația franceză din 1796.

Principala ramură a familiei Gonzaga a domnit în Mantova. Margrafii Giovanni Francesco III, căsătorit cu Isabela d' Este ❻, a transformat Mantova într-un important centru cultural. Fiul lor Frederic II a câștigat titlul de duce

1 Bătălia de la Pavia, gravură în lemn, cca 1530

în 1530. Dispariția liniei directe în 1627 a dus la începerea Războiului de Succesiune al Mantovei (1628–1631). Împăratul a capturat Mantova și a declarat-o posesiune imperială în 1708.

3 Turnul cu clopot al catedralei din Florența, de Giotto di Bondone, și domul de Brunelleschi

Papa Paul III ❷ din Casa Farnese l-a făcut pe fiul său nelegitim, Pier Luigi, duce al Parmei și al Piacenzei în 1545. Cu toate acestea, ducele fiind asasinat, domeniul a fost ocupat de armatele imperiale. Fiul său Octavian a reușit să recâștige

5 Castelul Estense din Ferrara

4 Execuția lui Savonarola în Florența, cca 1500

1452 Dinastia d' Este conduce Modena și Reggia

Cca 1500 Dinastia Medici conduce Florența

1515 Capturarea Lombardiei de către francezi

1525 Carol Quintul declară Milanul fief imperial

1528 Sfârșitul dominației franceze în Genova

1545 Dinastia Farnese conduce Parma și Piacenza

6 Isabela d' Este, ducesă de Mantova, pictură de Rubens, cca 1605/1608

proprietățile în 1538 prin mariajul cu Margareta, fiica nelegitimă a împăratului Carol Quintul. Fiul lor Alexandru a devenit guvernator al Olandei în 1578. Linia dinastică a

7 Papa Paul III și nepoții săi, pictură de Tițian, 1546

familiei Farnese s-a stins în 1731, iar Parma, inițial declarată de împărat fief imperial, a fost dobândită în cele din urmă în 1748, prin mariaj, de dinastia spaniolă a Bourbonilor (pag. 300), care stăpâneau de asemenea Regatul Neapolelui și Siciliei.

O altă dinastie papală, Della Rovere, stăpânea regiunea Urbino. Aici, guvernatorul și condotierul Frederic de Montefeltro a primit titlul ducal în 1474, fondând o dinastie. În cadrul ei, nepotul papei Iuliu II și totodată strănepotul papei Sixtus IV, Francisc Maria della Rovere, s-a căsătorit în 1508. Urbino și-a păstrat independența până în 1631, an în care a revenit Statelor Papale.

8 Andrea Doria înfățișat ca zeul mării Neptun, de Bronzino, circa 1530

10 Gondola dogelui Venetiei, pictură de Canaletto, cca 1750

Andrea Doria ❸, luptând împotriva otomanilor ca amiral în armata împăratului Carol Quintul, a pus punct dominației franceze din Genova în 1528 și a reintrodus vechea constituție a republicii aristocratice prin alegerea unui doge ca șef al statului la fiecare doi ani. Compensând pierderea controlului asupra comerțului în detrimentul venețienilor și al turcilor, genevezii au devenit principalii creditori ai Coroanei spaniole. Spre deosebire de Venetia ❹, Genova a reușit să-și mențină o poziție dominantă asupra comerțului. Republica Venețiană a pierdut până în sec. XVIII aproape toate teritoriile deținute în estul Mării Mediterane în favoarea otomanilor. Reorientarea comerțului mondial către Oceanul Atlantic a dus la declinul treptat al orașului. În 1797, francezii au ocupat Venetia și Genova, au desființat legea dogilor și au transformat ambele orașe în state-satelit ale Republicii Franceze.

Cea mai importantă dinastie din nordul Italiei a fost Casa de Savoia, care conducea Ducatul de Savoia și Piemontul din Torino ❹. S-a aliat cu francezii și apoi cu Habsburgii pentru a-și menține independența și a-și extinde teritoriile. După războaiele de succesiune pentru Tronul Spaniei a câștigat dominația asupra Sardiniei ❶.

Alte state italiene fiind conduse de ramuri ale Casei de Bourbon, respectiv de Habsburgi, doar dinastia de Savoia, singura dinastie regală italiană autentică, s-a implicat în mișcarea de independență a Italiei din sec. XIX.

Niccolo Machiavelli

Diplomat și membru al guvernului Republicii Florentine, Niccolò Machiavelli a dezvoltat, în prima sa lucrare *Il Principe* (Principele) din 1513, principiul politicii pragmatice ca lege fundamentală pentru statele europene moderne: „Scopul scuză mijloacele.”

Sus: Niccolò Machiavelli, pictură, sec. XVI

9 Bazilica Supergra, cu mausoleul Casei de Savoia, în Torino

11 Încoronarea lui Victor Amadeus II, duce de Savoia, relief în marmură, 1713

SPANIA ȘI PORTUGALIA 1500-1800

În secolele XV-XVIII, călătoriile pentru descoperirea unor noi teritorii și comerțul naval au transformat Portugalia și Spania în principalele puteri maritime ale Europei. Sub conducerea lui Filip II, Spania a devenit principala putere care sprijinea Contrareforma. După 1580 în Portugalia și după 1600 în Spania, a avut loc un declin economic și politic rapid, accelerat adesea de guvernări slabe și conservatoare, care a durat până prin 1750, când ambele țări au pus în practică reforme asociate monarhiilor luminate de pretutindeni. În iureșul Revoluției Franceze, ambele state au căzut sub stăpânirea napoleoniană.

1 Harta Peninsulei Iberice, 1577

dreapta: Filip II al Spaniei

2

Spania: de la regii catolici la Filip II

Unirea Regatelor Castiliei și Aragonului a deschis drumul pentru înfrângerea definitivă și izgonirea arabilor musulmani, ducând la înflorirea Regatului Spaniol. Sub conducerea lui Carol Quintul și a lui Filip II, Spania a devenit principala putere catolică a Europei.

Spania a fost unită în 1469 prin mariajul „monarhilor catolici” Ferdinand de Aragon și Isabela de Castilia. În 1492, ultimul conducător iberic musulman a fost alungat din Granada și Reconquista a fost desăvârșită odată cu expulzarea sau creștinarea evreilor și a maurilor. În același an, Cristofor Columb debarcă în America și o revendică în numele Spaniei. Moștenitoarea regală a tronului spaniol, Ioana I de Castilia, se căsătorește în 1496 cu Filip cel Frumos de Habsburg, fiul împăratului Maximilian I. Odată cu moartea Isabelei în 1505, starea mintală deja afectată a Ioanei face imposibilă guvernarea ei în

3 Înmânarea cheii Granadei de către ultimul conducător musulman, după capitularea orașului, gravură în piatră, cca 1500

Castilia. După decesul lui Filip în 1506, Ferdinand de Aragon se proclamă conducător peste întreaga Spanie.

Numai după moartea lui Ferdinand în anul 1516, nepotul său Carol I, devenit în 1519 împăratul Sfântului Imperiu Roman, sub numele Carol Quintul, reușește să-și ia moștenirea în stăpânire. În 1520, orașele spaniole se răzvrătesc împotriva consilierilor olandezi. Cuceririle Spaniei din Lumea Nouă înseamnă intrarea unor enorme cantități de aur în țară, dar pe termen lung nu

duc la îmbunătățiri în ceea ce privește starea financiară a statului. Când lipsea din țară, de altfel destul de frecvent, Carol lăsa regența soției sale Isabela a Portugaliei sau fiului său Filip II.

După abdicarea lui Carol în 1556, fiul său Filip II moștenește posesiunile Spaniei de peste ocean, Țările de Jos și Italia. Carol este figura principală a Contrareformei catolice europene. Monarh extrem de

4 Isabela I, portret, cca 1500

5 Ferdinand II, portret, cca 1500

conștiincios, a administrat regatul direct din Palatul Escorial din Madrid fiind hotărât să combată prin orice mijloace răspândirea protestantismului în Europa. A dus un război prelungit cu această mișcare, început în 1568 (pag. 288), care a avut drept urmare separarea Țărilor de Jos.

6 Palatul Escorial, reședința și locul de înmormântare al regilor spanioli din 1563, construit de Juan Bautista de Toledo și Juan de Herrera

7 Columb întorcându-se cu daruri din Lumea Nouă, pictură de Delacroix, 1839

1469 Unificarea Spaniei

1492 Columb ajunge în America

1516 Carol I devine rege al Spaniei

1556 Filip II devine rege al Spaniei

1480 Înființarea primei Curți a Inchiziției în Sevilla

1506 Moartea lui Filip cel Frumos

1520 Răscoale în orașele spaniole

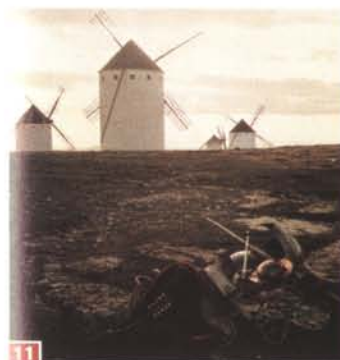
Momentul de maximă înflorire și declinul puterii spaniole

Poziția dominantă pe care a obținut-o Spania în Europa și în Lumea Nouă în timpul domniei lui Filip II este pierdută sub conducerea succesorilor acestuia. În timpul ultimului Habsburg spaniol, țara ajunge în pragul falimentului, iar influența sa politică este mult diminuată.

8 Filip III călare, portret de Velasquez, cca 1634

Dintr-o poziție favorabilă, Filip II a răspândit puterea spaniolă în întreaga Europă. A sprijinit Austro-Habsburgii împotriva protestanților, a încheiat în 1559 războiul cu Franța și s-a căsătorit cu Elisabeta

11 Morile de vânt din La Mancha, decorul celebrului roman din sec. XVII, *Don Quijote* de Miguel de Cervantes, combatant la Lepanto

12 Filip IV, portret de Velasquez

de Valois, fiica Caterinei de Medici. În contextul Contrareforme, a finanțat Liga catolică (pag. 277) în Războaiele religioase franceze, dar nu a reușit să-l împiedice în 1589 pe Henric de Navarra să devină rege al Franței. În 1571, flota spaniolă papală sub comanda lui Ioan de Austria a triumfat la Lepanto 9, în bătălia navală cu otomanii. Totuși, supremația maritimă a Spaniei a fost întreruptă în anul 1588, când *Invincibila Armada* a fost învinsă în apropierea coastei britanice (pag. 283).

În 1598, Filip II a fost succedat de fiul său Filip III 10, care a căzut sub influența favoriților regali. În plus, a irosit finanțele statului întreținând forțele catolice în Războiul de 30 de Ani. În aceeași perioadă, arta și literatura spaniolă 11 erau în plină înflorire la curtea sa. În 1627, Filip IV 12 a fost forțat să declare statul falimentar și a acceptat în 1659, după grele înfrângeri suferite de la francezi, pierderea unor teritorii prin Tratatul Pirineilor. Înruirile repetate ale austriecilor și Habsburgilor spanioli au început să dea semne clare ale

13 Carol II, portret de Velasquez

degenerării. Carol II 13, fiul lui Filip, ultimul dintre Habsburgii spanioli, era impotent și totodată bolnav mintal. Chiar și înainte de moartea sa, la curtea regală, disputa dintre pretendenți asupra succesiunii la tron era acerbă. După decesul acestuia, în noiembrie 1700, începe Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei.

10 Palatul Buen Retiro și grădinile din Madrid, pictură, sec. XVII

Filip II în timpul înfrângerii Armadei spaniole trimise să invadeze Anglia:

Trebuie să-l slăvim pe Dumnezeu pentru tot ce face. Și îi mulțumesc pentru îngăduința arătată. În furtunile pe care Armada a trebuit să le înfrunte, ar fi putut avea o soartă mai rea, (și) faptul că nenorocirea lor nu a fost mai mare se datorează rugăciunilor noastre pioase ...

Fragment dintr-o scrisoare către episcopii spanioli, 1588

Sus: Victoria navală a Angliei asupra Armadei spaniole, gravură, sec. XVII

9 Celebrarea victoriei de la Lepanto reputată împotriva otomanilor, cu papa Pius V, Filip II, Dogele Alvise Mocenigo al Veneției și Ioan de Austria, pictură de El Greco, cca 1577

Portugalia la apogeul supremației sale maritime

Călătoriile de explorare a noilor teritorii, comerțul naval și o flotă bine condusă au făcut din Portugalia principala putere maritimă de la sfârșitul sec. XV. Țara și-a pierdut poziția dominantă, odată cu preluarea conducerii de către dinastia Habsburgilor spanioli.

Din timpul lui Henric Navigatorul, în prima jumătate a sec. XV, exploratorii portughezi s-au consacrat descoperirii unei rute maritime spre India, înconjurând Africa și întemeind astfel noi baze de-a lungul coastei acesteia.

Ioan II (rege al Portugaliei în 1481–1495) a lansat un program important de construcție de nave, a ordonat desenarea unor hărți maritime ❶,

❷ Regele Manuel I cel Norocos alături de Sf. Hieronim în Belem, Mănăstirea Hieronim, sculptură donată de rege, sec. XVI

a antrenat exploratori și militari. În anii 1487–1488, Bartolomeo Diaz a navigat către Capul Bunei Speranțe. Zece ani mai târziu, regele Manuel I cel Norocos ❷ a finanțat expediția lui Vasco da Gama ❶, care a făcut un ocol în jurul Africii, ajungând în India ❸ în mai 1498.

În 1500, Pedro Álvares Cabral a revendicat în numele Portugaliei o parte din Brazilia de astăzi, consolidând astfel poziția Portugaliei în America de Sud, confirmată de împărțirea papală a Lumii Noi între Spania și Portugalia prin Tratatul de la Tordesillas, din 1494.

Manuel a centralizat puterea ca monarh absolut și a expulzat în anul 1496 maurii și evreii refugiați din Spania – în nordul Africii. În timpul domniei lui și a fiului său, Ioan III, Portugalia

a atins apogeul supremației maritime. Portughezii au construit de-a lungul coastelor africane și indiene forturi și factorii, controlând astfel comerțul mirodeniilor cu Europa. Colaborând cu anumite căpetenii de triburi africane, aduceau un mare număr de sclavi pe piețele europene. Caravelele portugheze ❹ dominau mările.

❹ Alfonso de Albuquerque

Francisco de Almeida, devenit în 1505 primul vicerege portughez din Indiile de Est, și Alfonso de Albuquerque ❹ au consolidat dominația portugheză din Oceanul Indian și au preluat puterea în orașele comerciale Goa

și Malacca. Succesorii lor au cucerit insulele Molucca (Insulele condimentelor) și Ceylonul. Sebastian ❺, nepotul lui Ioan, a urcat la tron în 1557, aspirând la o renaștere a cruciadelor. Susținut de o mare armată, a invadat în 1578 nordul Africii, dar a fost învins de sultan la Ksar el-Kebir. Cum trupul său nu a fost găsit niciodată,

❶ Vasco da Gama în fața unui suveran indian, gravură în lemn, sec. XIX

❸ Biserică în stil baroc, datând din timpul când portughezii dominau orașul Goa

portughezii au crezut mult timp că el se va întoarce victorios, zvon alimentat de câțiva aventurieri în propriul avantaj. Fratele bunicului său, cardinalul Henric, care deja domnise ca regent pentru tânărul Sebastian, l-a succedat pe acesta la tron fiind nevoit să-i răscumpere cu un preț uriaș pe supraviețuitorii războiului. Linia regală a Casei de Aviz s-a stins odată cu moartea lui Henric în 1580.

❺ Sebastian, rege al Portugaliei, pictură, 1571

❹ Vas cu pânze portughez, ilustrație de carte, sec. XVI

❶ Harta portugheză a lumii, 1573

1487 Navigarea în jurul Capului Bunei Speranțe

1498 Descoperirea rutei maritime spre India

1578 Bătălia de la Ksar el-Kebir

1494 Tratatul de la Tordesillas

Din 1505 Vicerege portughez în Indiile de Est

1578 Atacul asupra nordului Africii

Portugalia până la ocupația lui Napoleon

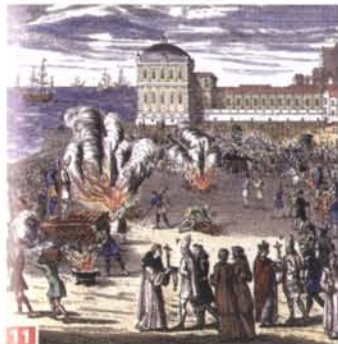
Nici sub conducerea spaniolă, nici sub domnia Casei de Braganța, Portugalia nu a reușit să-și recâștige importanța de altădată. După reformele inițiate de Pombal, țara a fost ocupată de Napoleon.

9 Filip II, Rege al Spaniei și al Portugaliei, sculptură în bronz, cca 1570

10 O proprietate obișnuită a nobilimii, în Villa Real, nordul Portugaliei, construită în sec. XVIII

11 Eretici arși pe rug de iezuiți, gravură în cupru, 1723

Încă din timpuri străvechi, conducătorii Portugaliei au făcut alianțe cu casele regale spaniole prin intermediul căsătoriilor. Filip II al Spaniei 9, unchiul regelui Sebastian, a respins în 1580 revendicările dinastiilor înrudite, ocupând Portugalia și alipind-o imperiului său. În plus, după 1598, Portugalia a fost subminată din cauza slăbiciunilor Habsburgilor spanioli. Olandezii au capturat în 1663 insulele Molucca, iar în 1668 Ceylonul, devenind puterea dominantă în Oceanul Indian.

Răscoala portugheză 10 împotriva Spaniei, susținută de Anglia, l-a instalat pe tron în 1640 pe Ioan IV (al dinastiei de Braganța, o altă ramură a vechii case regale). În 1654, el l-a alungat pe olandezi de pe coasta Braziliei, consolidând-o ca posesiune a Portugaliei. În timpul domniei succesorului lui Ioan, Portugalia a căutat susținerea Marii Britanii împotriva Spaniei. Economia țării a suferit ca urmare a emigrării în masă către Brazilia, fapt cauzat de ierarhia socială rigidă, în care o mare parte a domeniilor 11 se aflau în posesiunea nobilimii. Schimbarea a venit în 1750, odată cu instalarea la tron a lui Iosif I, susținător al monarhiei luminate. Prim-ministrul său, marchizul de Pombal, s-a folosit de cutremurul ce a zguduit Lisabona 12 în 1755 pentru a face schimbări radicale: reconstrucția orașului, îmbunătățirea infrastructurii și revitalizarea economiei. Între 1761 și 1763 a interzis sclavia pe teritoriul Portugaliei.

În 1759–1760, a expulzat iezuiții – conducătorii Inchiziției 11 – din Portugalia, contribuind totodată la dizolvarea acestui ordin în 1773, prin presiuni asupra papei. Pombal a consolidat o formă de monarhie luminată, a reformat universitățile și a adus Portugalia pe aceeași linie cu cele mai progresiste regimuri ale Europei.

Moartea lui Iosif în 1777 a coincis cu declinul lui Pombal, deoarece sub influența Bisericii numeroși conducători au revenit la putere. Întrucât Portugalia a rămas aliatul Marii Britanii, Napoleon a ocupat țara în 1807, expulzându-l pe regentul Ioan VI, cel ce pusese bazele celei de-a doua curți regale în Brazilia.

8 Răscoală în Lisabona împotriva regelui spaniol, gravură, sec. XVIII

Cutremurul din Lisabona

La 1 noiembrie 1755, un cutremur devastator și ulterior un val mareic uriaș au distrus orașul Lisabona, omorând aproximativ 60 000 de oameni. Evenimentul a devenit un subiect mult discutat în perioada iluminismului european. Optimismul susținătorilor iluminiști a fost zguduit serios, Voltaire scriind în 1756 un poem virulent pe care l-a intitulat Poem despre dezastrul Lisabonei sau O examinare a axiomei totul e bine.

sus: Cutremurul din Lisabona, schiță, sec. XVIII

12 Corăbii intrând în portul Lisabonei; pe fundal Piața Comerțului, pictură, cca 1800

Spania sub prima dinastie a Bourbonilor

Dinastia Habsburgilor s-a stins, iar noua linie a Bourbonilor a adus temporar Spania sub influența Franței. Condușă de monarhi bolnavi mintal, Spania a pierdut din teritorii și influență.

În 1700, Carol II, ultimul din dinastia Habsburgilor, neavând nici un moștenitor, a lăsat prin testament tronul Spaniei strănepotului său, ducele Filip de Anjou ❶, nepot al lui Ludovic XIV al Franței. Austro-Habsburgii s-au opus acestei decizii, având pretenții asupra tronului. Erau susținuți de englezi, care se temeau de hegemonia Franței.

3 Grădinile de la Ganja de San Ildefonso, reședința de vară a lui Filip V

În Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei, cele două părți combatante au luptat pentru teritoriile revendicate. Totuși, după ce Iosif I a fost succedat de fratele său Carol III la tronul Sfântului Imperiu Roman, aliații de odinioară ai acestuia

au început să se teamă de puterea crescândă a Habsburgilor. În cele din urmă, succesiunea a fost împărțită: nepotul lui Ludovic XIV a fost recunoscut prin Tratatul de la Utrecht și Rastatt din 1713-1714 ca regele Filip V al Spaniei, fiind forțat însă să renunțe la pretențiile lui și ale urmașilor săi asupra tronului Franței. De asemenea, Habsburgii au primit posesiunile spaniole din Țările de Jos și Italia, în timp ce Marea Britanie a câștigat Minora și Gibraltarul. Instabil din punct de vedere psi-

1 Filip V, portret de Rigaud, sec. XVIII

hic, Filip V ❶ (rege în 1700–1746) a fost puternic influențat de cea de-a doua soție, Isabella Farnese ❷, prințesă a Parmei și Piacenzei, care dorea să asigure coroana pentru fiii săi. După Războiul de Succesiune la Tronul Poloniei din 1734-1735,

Habsburgii au fost forțați prin presiuni militare și diplomatice să renunțe la Napoli și Sicilia, iar după încheierea Războiului de Succesiune pentru Tronul Austriei din 1748 au pierdut Parma și Piacenza. Crizele de depresie ale lui Filip s-au transformat curând în căderi psihice și paranoia, acesta aflându-se mare parte a timpului retras la reședințele ❸ sale din afara Madridului.

Între timp, aristocrația, care sub conducerea ultimilor Habsburgi își asigurase anumite posesiuni independente în provincie, a blocat toate reformele sociale, pentru a ușura situația gravă de foamete de care suferea o mare parte a populației. În 1746, Filip a fost succedat la tron de fiul său Ferdinand VI, ale cărui crize de depresie transmise ereditar s-au agravat, transformându-se într-o boală mintală cronică. Fiind incapabil să guverneze, funcțiile de conducere au fost preluate de către prim-ministrul său, marchizul de la Ensenada.

4 Filip V împreună cu Isabela Farnese și familia, pictură de Van Loo, 1743

2 Regele Ludovic XIV îl declară rege al Spaniei pe ducele de Anjou, litografie color

Farinelli

Cântărețul italian castrat Farinelli a ținut spectacole la Curtea spaniolă încă din anul 1737. Născut în 1705 în Italia, sub numele Carlo Broschi, a interpretat public pentru prima dată în anul 1721, devenind curând o vedetă a operelor din Europa. A cântat inițial pentru un cerc restrâns de persoane. În timpul domniilor lui Filip V și Ferdinand VI – se spune că era singurul care-l putea satisface pe depresivul Filip – a devenit „maestru de ceremonii” și un consilier politic respectat la Curtea spaniolă.

Carlo Broschi, cunoscut mai ales drept Farinelli, pictură, sec. XVIII

Spania în timpul domniilor lui Carol III și Carol IV

Carol III a adoptat reforme în spiritul monarhiei luminate. Sub conducerea fiului său Carol IV, prim-ministrul Godoy a pledat pentru reconcilierea politică cu Republica Franceză.

O schimbare radicală a condițiilor în Spania a avut loc în 1759, după ce Ferdinand VI a fost succedat la tron de fratele său vitreg Carol III ⑤. Rege în Napoli și Sicilia încă din 1735, Carol inițiasse deja în sudul Italiei o serie de reforme sociale și economice, cu ajutorul prim-ministrului Tanucci. Onestul și destoinicul rege aducea acum în Spania

monarhia luminată. A inițiat un program extins de revalorificare a regiunilor rurale care nu mai dăduseră recoltă de secole, distribuind țăranilor noi soiuri de plante însoțite de tehnici moderne. Odată cu palate ⑥ și case de vânatoare, a construit orfelinate și aziluri pentru săraci și vagabonzi. A îmbunătățit infrastructura, a fondat bănci și a controlat cu grijă

veniturile coloniale, asumându-și chiar și controlul Bisericii Catolice. A pus punct monopolului Bisericii în educație și a abolit execuțiile Inchiziției ⑦. Pe planul afacerilor externe, Carol s-a aliat în 1761 cu Franța intrând astfel în Războiul de 7 Ani împotriva Marii Britanii și a aliatului ei, Prusia. În 1767 a expulzat iezuiții din Spania și a confiscat mare parte a averii bisericești, pe care a distribuit-o țăranilor ⑧.

În anul 1788, Carol a fost succedat la tron de fiul său Carol IV ⑨, care a lăsat mare parte din problemele guvernării energice sale soției, Maria Luisa de Parma, și protejatului său, Manuel de Godoy ⑩, care în calitate de șef al guvernului din 1792 a continuat politicile inițiate de Carol III.

Inițial, Godoy a fost un adversar al Franței revoluționare, dar în 1796 a semnat Tratatul de la San Ildefonso prin care se alia cu Republica Franceză, obligând astfel Spania să ia parte la războiul împotriva Marii Britanii. În 1805, flota britanică sub conducerea amiralului Nelson a distrus flotele franceză și spaniolă în bătălia de la Trafalgar, având ca rezultat reducerea rutelor comerciale spaniole.

În 1807, Godoy a încercat chiar să negocieze cu Napoleon condițiile împărțirii teritoriilor ocupate de Franța, în speranța alipirii sudului Portugaliei ca parte a regatului spaniol. Totuși, în 1808, Godoy a fost izgonit din Aranjuez în urma unei revolte populare. Pentru a împiedica Spania să fie depășită de tabăra crescândă inamică, Napoleon i-a forțat pe Carol III și pe fiul său Ferdinand să renunțe la tron, instalându-l

5 Carol III călare, sec. XVIII

Carol III, adresându-se clerului:

Episcopii nu au nimic de pierdut; tot ce au aparține săracilor; așadar ar trebui să-și vândă averile și să le dea de pomană.

sus: Catedrala Santiago de Compostela, construită în sec. XVIII

6 Palatul regal din Madrid, proiectat de Juvara; construcția a început sub domnia lui Filip V și a fost terminată în timpul lui Carol III, fotografie, circa 1890

7 Corrida la țară, distracția tradițională a țăranilor, pictură de Goya, circa 1819

8 Carol IV și Maria Luisa împreună cu copiii lor, portret de familie de Francisco Goya, 1800

9 Umilierea publică a unui bărbat condamnat de Inchiziție, pictură, sec. XIX

10 Manuel de Godoy în timpul unei campanii militare împotriva Portugaliei, pictură de Francisco Goya, 1801

1759 Carol III ajunge la domnie

1761 Alianța cu Franța

1767 Expulzarea iezuiților

1796 Alianța de la San Ildefonso

1805 Bătălia de la Trafalgar

1808 Iosif Bonaparte devine rege al Spaniei

1

EUROPA DE EST ȘI SCANDINAVIA 1500–1800

Polonia a trecut printr-o perioadă frământată din cauza slabei monarhii constituționale care făcea mari eforturi pentru a-și păstra autoritatea în fața unei aristocrații setoase de putere. A fost apoi divizată și împărțită între marile puteri.

În Ungaria și Transilvania, Poarta Otomană și Habsburgii se luptau pentru supremație. Regii protestanți danezi și suedezi încercau să întărească autoritatea centrală și să-și extindă sfera de influență. După 1648, Suedia devine o mare putere europeană sub domnia lui Gustav II Adolf, dar Rusia va întrerupe dominația suedeză din nord după moartea lui Carol XII.

2 Coroana daneză a monarhilor absolutiști, confecționată în 1670-1671

Polonia și Ungaria în secolele XVI și XVII

Dreptul aristocrației la vot și disputele cu vecinii au slăbit regatul polonez. Ungaria a ajuns sub dominația Porții Otomane și a Habsburgilor.

Ca în orice monarhie constituțională, în Polonia puterea regelui era limitată. Nobilimea ținea țărănimea în robie extinzându-și la fiecare nouă alegere drepturile în Dietă (*Seim*). Sigismund I din dinastia Jagello, rege din 1506, era un promotor al

5

Unirea Poloniei cu Lituania la Lublin, gravură în lemn

6

Portretul lui Sigismund III Vasa, rege al Poloniei și pentru scurt timp rege al Suediei, cca 1600

Renașterii și al umanismului. A încheiat în 1515 disputele cu Habsburgii și în 1525 pe cele cu Ordinul Teutonilor, asupra Prusiei de Est. Fiul său, Sigismund II August, a unificat provinciile lituaniene cu Polonia prin Uniunea de la Lublin din 1569.

Odată cu stingerea dinastiei Jagello, aristocrația, obișnuită cu dreptul la libertatea religioasă și independență, a forțat în 1572 alegerea lui Henric de Valois devenit mai târziu Henric III rege al Franței (pag. 277). În 1587, Sigismund III a adus la domnie linia catolică a Casei Vasa. Fiul acestuia, Vladislav IV, a intrat mult în teritoriul rus, dar Ioan II Cazimir, fratele lui Vladislav, a trebuit ulterior să facă față rășcoalei cazacilor conduși de Bogdan Hmelnițki. Susținut de Rusia și de țărani polonezi, acesta și-a înființat în 1654 propriul stat pe teritoriul Ucrainei, devenind

vasal țarului. Când Ucraina a fost pierdută în favoarea Rusiei, regele a abdicat.

4 Ioan II Cazimir, sec. XVIII

O ramură a Casei Jagello a domnit în Boemia și Ungaria încă din sec. XV. În 1515 au făcut un pact cu Habsburgii pentru dubla căsătorie a copiilor regelui Vladislav II,

Ludovic și Anna, cu nepoții lui Maximilian I, împăratul Sfântului Imperiu Roman, Ferdinand și Maria. Ferdinand I a revendicat

7

Nuntă dublă între dinastiile de Habsburg și Jagello în 1515

3

Adunarea generală poloneză pentru alegerea regelui, întrunită pe un câmp în apropiere de Varșovia, gravură în cupru, sec. XVII

Boemia și Ungaria după ce tânărul rege Ludovic II a căzut în lupta de la Mohacs împotriva Imperiului Otoman. Dar Ferdinand nu a stăpânit decât Boemia; Poarta Otomană, susținându-și propriii regi, a ocupat mare parte a Ungariei pentru următorul secol și jumătate.

■ Ungaria și Polonia până la finele secolului XVIII

Lupta pentru putere dintre Poarta Otomană și Habsburgi a trezit rebeliuni în Ungaria și în Transilvania. La început, Polonia a luptat împotriva Suediei în Războiul Nordului, apoi a căzut sub influența Rusiei, iar în final a încetat să mai existe din cauza celor trei împărțiri.

Bătălia pentru cucerirea Ungariei și a Transilvaniei a slăbit puterea Habsburgilor în Est. Poarta Otomană susținea de secole nobilimea locală împotriva Habsburgilor, începând cu Ioan Zapolya, voievod al Transilvaniei din 1511, și rege al Ungariei de Est din 1526. Alt exemplu este cel al protestantului Gabriel Bethlen, prinț al Transilvaniei în 1613 și rege al Ungariei în 1620, care s-a extins spre Boemia și Austria. Habsburgii au reușit pentru prima dată să-și extindă dominația asupra întregii Ungarii, odată cu victoria prințului Eugeniu de Savoia în 1697. În 1704 a avut loc ultima răscoală împotriva Habsburgilor, condusă de Ferenc II Rakoczi ⑧, prinț al Transilvaniei și al Ungariei, dar în 1711 acesta a fost nevoit să renunțe la toate titlurile deținute. Totuși, Ungaria, din dorința de a deveni independentă, a rămas un focar constant de conflicte până la finalul monarhiei Habsburgilor. Ioan III Sobieski ⑨, ales rege al Poloniei în 1674, a ajutat la despresurarea Vienei în timpul asediului otoman.

Totuși, încercarea sa de a întemeia o monarhie ereditară a eșuat, din cauza rezistenței opuse de nobilime. În schimb, principele

9 Ioan III Sobieski alături de prizonieri otomani, schiță, sec. XVIII

elector saxon Frederic August I (cel Puternic) ⑩ a fost ales rege în 1697 sub numele August II (pag. 270). În 1701, el a fost alungat din Polonia de Carol XII al Suediei, în timpul Războiului Nordului (pag. 305), dar a reușit să-și recâștige tronul după înfrângerea acestuia la Poltava în 1709.

După moartea lui August în

1733, nobilimea poloneză l-a ales la tron pe nobilul polonez Stanislav I Leszczyński ⑪, socrul lui Ludovic XV al Franței, care mai fusese instalat rege de Carol XII în 1704–1709. Totuși, temându-se de pierderea influenței, Rusia și Austria au forțat în 1733–1734 alegerea lui August III, fiul lui August cel Puternic. Îndelungatul Război de Succesiune pentru Tronul Poloniei s-a încheiat cu un schimb de teritorii pe tot cuprinsul Europei. Stanislav I Leszczyński a primit Lorena ca despăgubire (pag. 281), iar Francisc Ștefan de Lorena, Toscana (pag. 294). August III a continuat să domnească în Saxonia și Polonia. După moartea acestuia, țarina Ecaterina II a Rusiei l-a instalat la tron în 1764 pe fostul ei iubit Stanislav II Poniatowski ⑫. Regele a încercat să inițieze reforme, dar Rusia l-a împiedicat. În schimb, Confederația națională poloneză de Bar s-a răzvrătit și, în sprijinul acesteia, Poarta Otomană a pornit un război cu Rusia. Ieșind învingătoare, țarina a inițiat în 1772 prima împărțire a Poloniei ⑬, în care Rusia, Austria

8 Ferenc II Rakoczi, portret cca 1700

10 Stanislav I Leszczyński, gravură în oțel, sec. XVIII

și Prusia au anexat mari părți din teritoriu. În următoarele două împărțiri, din 1793 și 1795, Polonia a fost divizată în întregime. Regele Stanislav II a abdicat, iar vechiul Imperiu Polonez a încetat să mai existe.

11 Carol XII al Suediei întâlnindu-se cu adversarul său în război, Frederic I August (cel Puternic) al Saxoniei și Poloniei, gravură în lemn, cca 1860

12 Stanislav II August Poniatowski, gravură în cupru, sec. XIX

13 Reprezentare artistică a primei împărțiri a Poloniei, cu Ecaterina II a Rusiei, Stanislav II al Poloniei, Iosif II al Austriei și Frederic II al Prusiei, gravură în cupru, sec. XVIII

Danemarca și Suedia până în secolul XVII

Regii danezi și suedezi au adoptat Reforma, au câștigat lupta cu nobilimea și s-au implicat activ în Războiul de 30 de Ani. Suedia a fost unul dintre principalii beneficiari ai Tratatelor de pace de la Osnabrück și Münster, semnate în 1648 (Pacea din Westfalia).

1 Cristian IV, cca 1640

În mod tradițional, nobilimea daneză și suedeză a încercat să-și păstreze independența, în timp ce regii au căutat să-și întărească autoritatea, susținând puterea maritimă a propriilor țări. Cristian IV, rege al Danemarcei și Norvegiei din 1513, și-a instaurat brutal suzeranitatea asupra Suediei în 1520, prin *Baia de Sânge de la Stockholm* – execuția în masă a adversarilor săi.

3 Regina Cristina a Suediei, călare, cca 1652–1654

Totuși, doar după trei ani, el este alungat de nobilul suedez Gustav Eriksson, ales ca rege. Sub titlul Gustav I Vasa ❶, a întemeiat Suedia ca stat-națiune modern și a introdus Reforma în 1527.

Pe această temelie formată în războaie, alianțe nestatornice împotriva Danemarcei, Poloniei și a orașului Lübeck – care făcea parte din Alianța Hanseatică, controlând astfel comerțul în Marea Baltică – au clădit și succesorii săi. Regele Gustav II Adolf a reușit astfel să câștige teritorii în zona Baltică, de la Rusia, în 1617, și de la Polonia, în 1629, făcând din Suedia principala putere nordică.

În 1630 s-a implicat în Războiul de 30 de Ani (pag. 268) în calitate de lider al puterii

protestante. De asemenea, Suedia a dobândit în 1645 teritorii de la Danemarca și s-a numărat

2 Christian II, portret de Lucas Cranach cel Bătrân, cca 1523

printre învingătorii Păcii din Westfalia din 1648, câștigând arhiepiscopia Bremenului, diocesa Verdenului și părți din Pomerania.

Fiica și succesoarea lui Gustav II, Cristina ❷, ❸ pentru care cancelarul Axel

Oxenstierna a fost regent până în 1644, a transformat curtea într-un centru de cultură, dar a abdicat în 1654, convertindu-se în 1655 la catolicism și decedând la Roma în 1689. Regii Casei Palatinat-Zweibucken au moștenit Suedia de la dinastia Vasa în 1654 și au continuat să-i extindă puterea și influența.

În Danemarca, autoritatea crescândă a monarhilor a fost stimulată de introducerea Reformei (ca și Norvegia) în 1536, deoarece a plasat Biserica sub

Poemul din 1616 de Gustav II Adolf:

Într-o bună zi virtutea te va răsplăti, / Când vei fi devenit Pulbere, / Cu glorie eternă / Așa cum ți-a fost promis.

Gustav II Adolf, sec. XVII

controlul șefului statului. Cristian IV ❶ a centralizat guvernarea și în 1625 a intrat în Războiul de 30 de Ani (pag. 267). În 1645 a fost forțat să recunoască prin Pacea de la Brömsebro hegemonia Suediei în regiunea baltică. Fiul său, Frederic III ❹, a lipsit nobilimea de putere printr-o alianță semnată în 1660 cu clerul și clasa de mijloc, a introdus monarhia ereditară și a instalat absolutismul prin Legea Regală din 1665.

4 Gustav I Vasa, pictură din sec. XIX

5 Frederic III, cca 1648

6 Cereemonie pentru primirea Cristinei a Suediei la Roma

1520 | Baia de Sânge de la Stockholm

1527 | Adoptarea Reformei în Suedia

1645 | Tratatul de la Brömsebro

1523 | Gustav I Vasa este ales rege

1536 | Adoptarea Reformei în Danemarca

1654 | Suedia invadează Polonia

Europa de Nord în secolul XVIII

Carol XII a transformat din nou Suedia în puterea dominantă din nord-estul Europei, dar, odată cu moartea sa, tot ce fusese câștigat a fost pierdut. Monarhia luminată a fost instalată cu greu în Danemarca și Suedia.

Carol X Gustav 7 din Casa Palatinat-Zweibruken, moștenitor al tronului Suediei de la verișoara sa Cristina de Vasa în 1654, a extins posesiunile suedeze prin războaie împotriva Poloniei și Danemarcei, dar a fost obligat prin Tratatul de la Roskilde din 1658 să renunțe la tot sudul Suediei, inclusiv Skane și Halland. Cu toate că fiul său Carol XI 8 a pierdut Pomerania de la Brandenburg (pag. 274), a reușit într-un final să zdrobească puterea aristocrației suedeze,

10 Cristian VII, gravură în cupru

11 Carol XII al Suediei cucerind fortăreața de la Narva, printr-o înfrângere zdrobitoare a rușilor, gravură în cupru, cca 1700

capturând averea coroanei și instalând legea absolutistă. Danemarca, Rusia și Polonia s-au aliat împotriva fiului său Carol XII, care l-a succedat la tron în 1699, pentru a recâștiga teritoriile pierdute de la Suedia, dar acesta a invadat Danemarca, forțându-l să accepte pacea, apoi, în 1700, în fruntea armatelor sale, a distrus armata rusă la Narva 11. În 1702, Carol XII l-a expulzat pe August cel Puternic al Saxoniei și Poloniei din Livonia,

în 1702 din Polonia, iar în 1706 a invadat Saxonia. Totuși, în 1709, a suferit o înfrângere zdrobitoare în lupta cu țarul Petru cel Mare pe dealurile de la Poltava, fiind nevoit să se refugieze în Turcia; în final a fost învins în Norvegia în noiembrie 1718. Războiul Nordului

8 Statuie reprezentându-l pe Carol XI în Karlskrona, sec. XIX

început în 1700 s-a încheiat prin Pacea de la Nystad din 1721. Suedia a fost obligată să predea Rusiei posesiunile deținute în zona baltică și sud-vestul Finlandei. Pe plan intern, căsătoriile și moștenirea următoarelor domnii de către Casele germane Hessen-Kassel și Holstein-Gottorp au slăbit puterea regală suedeză. Gustav III Vasa 9 a restaurat puterea absolută a regelui în 1772 printr-o lovitură de stat și a abolit

privilegiile aristocraților în 1789. A fondat în 1786 Academia Suedeză. A fost asasinat în martie 1792 de o conspirație a nobililor în timpul unui bal mascat. Fiul său, Gustav IV Adolf, a finanțat războaie nereușite împotriva lui Napoleon, fiind detronat de ofițerii săi în 1809.

Absolutismul inflexibil al Danemarcei a împiedicat inițierea unor reforme necesare. Doi prim-miniștri, Johann Hartwig Graf Bernstorff și nepotul său Andreas Peter Graf Bernstorff, au încercat să guverneze în spiritul absolutismului luminat. În 1771-1772, John Frederic 9 de Struensee, medicul regelui bolnav mintal Christian VII 10, tot el și iubitul Reginei Carolina Mathilde, s-a implicat în politică, inițiind reforme radicale, inclusiv abolirea torturii și a cenzurii, dar în 1772 a fost îndepărtat de la putere și executat.

7 Carol X Gustav, pictură, circa 1652

9 Struensee condus către locul execuției, litografie în pană, sec. XIX

12 Asasinarea lui Gustav III la Opera din Stockholm, gravură în lemn, sec. XIX

ASCENSIUNEA RUSIEI CA MARE PUTERE 1613-1801

Dinastia Romanovilor a început odată cu alegerea ca țar a lui Mihail Romanov în 1613. Instaurarea sa a temperat starea de frământare politică în Rusia, încheind așa-numita perioadă *Timpurile de restriște*. Sprijinindu-se pe autoritatea sa absolută, țarul Petru cel Mare a putut conduce imperiul spre modernizare în toate domeniile ❶ și extinderea teritoriului. Succesorii săi au continuat acest proces, mai ales sub domnia Ecaterinei cea Mare, care a dus politici de expansiune agresivă, în special împotriva Poloniei și a Imperiului Otoman. Ecaterina a domnit ca unul dintre cei mai puternici *monarhi luminați* ai sec. XVIII.

Caricatură cu referire la reformele de modernizare ale lui Petru cel Mare: unui boier i se retează barba, gravură în lemn, cca 1700

Rusia sub Dinastia Romanov

Sub dinastia Romanov a fost reintrodusă autocrația țarilor ruși și a început recucerirea teritoriilor pierdute de predecesorii lor în favoarea Poloniei și Suediei.

Alegerea lui Mihail Romanov ❷ ca țar în 1613 a încheiat perioada *Timpurilor de restriște* (*Smuta*) (pag. 209). În spatele acestor alegeri a stat tatăl său Feodor, patriarhul ortodox al Moscovei. O altă rudă a sa, patriarhul Filaret, a condus Rusia împreună cu țarul până în 1633.

Țarul Mihail I a încheiat tratate de pace cu Suedia și Polonia în 1617-1618, fapt ce a permis realipirea Novgorodului la imperiu. Reformele Bisericii au condus spre Marea Schismă. Aleksei ❸, fiul lui Mihail, a redus drepturile aristocrației și mai ales ale Bisericii.

Iobăgia țăranilor a fost prevăzută în lege. Ca urmare a sprijinului acordat de atamanul cazac Bogdan Hmelnițki (pag. 302), Rusia a

❸ Aleksei I împreună cu cea de-a doua soție, medalie în cinstea comemorării nașterii fiului lor, Petru, în 1672

Sofia, exilată la mănăstire, pictură de Ilia Repin, 1879

Petru I cel Mare, pictură de Jean Marc Nattier, 1717

Alegerea lui Mihail Romanov ca țar, pictură în acuarelă, sec. XIX

recăștigat părți din Ucraina, împreună cu Kievul, vechea capitală între 1654-1667, ceea ce a dus la conflicte cu Poarta Otomană și hanii din Crimeea.

După moartea lui Aleksei în 1676, cei doi fii ai săi proveniți din căsătorii diferite au luptat pentru succesiune. Fiul său Feodor III a devenit țar, dar a decedat șase ani mai târziu. Sofia, sora lui Feodor, a domnit ca regent pentru fratele ei Ivan V, bolnav mintal, și pentru fratele vitreg Petru I ❹, care nu împlinise vârsta legală de domnie; în 1686 s-a aliat cu Polonia și s-a alăturat Ligii Sfinte împotriva otomanilor. Când Petru a atins

maturitatea, Sofia a încercat să păstreze conducerea și să se debaraseze de acesta. Totuși Petru a rezistat și a preluat puterea printr-o lovitură de stat în 1689, exilând-o pe Sofia la mănăstirea Novodevicy ❺. În acel an, Petru, ca unic conducător după moartea lui Ivan, a reprimat în sânge răscoala *streleților* ❻, cu ajutorul unei unități militare credincioase lui.

După întorcerea din vestul Europei, Petru I execută *streleții* care se răzvrătiseră

1613 | Mihail I Romanov este ales țar

16 mai 1703 | Întemeierea orașului Sankt Petersburg

1721 | Desființarea patriarhiei

1725 | Încoronarea Ecaterinei I

Din 1696 | Reformele inițiate de Petru cel Mare

1714 | Introducerea unei linii succesoare a dinastiei

De la Petru cel Mare la Ecaterina cea Mare

Reformele inițiate de Petru cel Mare au modernizat Rusia, transformând-o într-o mare putere europeană. Succesorii săi, în special Ecaterina cea Mare, au continuat expansiunea imperiului.

Fascinat de Occident, Petru I cel Mare ⑩ a întreprins în 1697-1698 o călătorie în Prusia, Anglia și Olanda, unde a fost instruit în tehnicile de artilerie și construcția de nave ⑧. A desăvârșit extinderea armatei și a flotei, apoi, în Războiul Nordului, a cucerit teritoriile suedeze din sud-vestul Finlandei

Petru I învățând cum se construiesc navele în Țările de Jos, gravură, sec. XIX

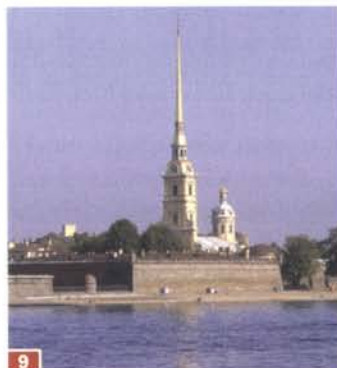

Petru I întemeind Sankt Petersburgul, pictură, sec. XIX

Elisabeta, fiica lui Petru I, pictură, oca 1744-1751

și din regiunea baltică, deschizând astfel accesul Rusiei la Marea Baltică (pag. 305). Aici, în estuarul râului Neva, și-a întemeiat noua capitală, Sankt Petersburg ⑨, proiectată după model european. Pe plan intern, Petru a inițiat modernizări multilaterale. A slăbit puterea Bisericii prin desființarea

Fortăreața Petru și Pavel din Sankt Petersburg, în catedrala căreia au fost înmormântați Romanovii

patriarhiei și a numit un sfânt sinod după modelul luteran. A instituit reforme economice și sociale prin înființarea de bresle, a dezvoltat infrastructura, a recrutat artiști și muncitori străini, a înființat instituții de învățământ și a regularizat aristocrația și administrația.

Fiindcă Petru își omorâse fiul, văduva lui, Ecaterina I, l-a succedat la tron în 1725. În 1741, Elisabeta ⑪, fiica lui cea mai mică, a ajuns la domnie. Aceasta s-a aliat în 1756 cu Maria Tereza a Austriei în Războiul de 7 Ani împotriva Prusiei, forțele lor aducând Prusia la marginea colapsului în 1762, când moare Elisabeta. Acest fapt l-a salvat pe Frederic cel Mare, căci Petru III, succesorul Elisabetei, fiind un mare admirator al regelui prusac,

a oprit imediat războiul. Ca să-l poată controla pe Petru, Frederic a negociat în 1745 mariajul acestuia cu Sofia von Anhalt-Zerbst, fiica unui general prusac. Domnia lui Petru a fost una scurtă totuși, acesta fiind înlăturat printr-un puci militar de soția sa, care urcă pe tron în același an sub numele Ecaterina II ⑦.

Influențată de concepțiile iluministe, Ecaterina II cea Mare a comunicat cu mulți dintre gânditorii importanți ai Europei, fapt ce nu a împiedicat-o să ofere mii de șerbi și sate întregi în dar numeroșilor săi amanți și favoriți și să participe la acțiuni armate împotriva Revoluției Franceze.

Ecaterina a urmat politicile imperialiste ale predecesorilor săi, transformând Rusia într-o mare putere. Rusia a distrus în 1770 flota turcă, cucerind apoi nordul Caucazului și asigurând accesul la mult râvnita Mare Neagră. Crimeea, care era independentă de mai puțin de un deceniu, a fost anexată. În cele trei împărțiri ale Poloniei din 1772, 1793 și 1795 (pag. 303), imperiul și-a extins treptat granițele către vest.

Pavel I, sfârșitul sec. XVIII

Ecaterina cea Mare, pictură, sec. XVIII

Rusia sub domnia lui Pavel I ⑫, fiul Ecaterinei, a făcut parte din cea de-a Doua Coaliție Antinapoleoniană, devenind, în urma Congresului de la Viena (1814-1815), unul dintre promotorii Sfintei Alianțe, stâlp al conservatorismului și „jandarmul” Europei.

Cneazul Potëmkin

Potëmkin era favoritul și totodată consilierul Ecaterinei cea Mare. Administrator iscusit, a inițiat proiecte ambițioase în sudul Rusiei, pentru construcția de noi orașe. Rivalii săi îl ridiculizau, spunând că pune la cale falsuri – Satele Potëmkin –, care mimau traiul îmbelsugat al țăranilor pentru a o impresiona pe împărăteasă în timpul inspecțiilor acesteia prin Rusia.

sus: Cneazul Potëmkin

1

IMPERIUL OTOMAN, MAREA PUTERE DIN ORIENT CCA 1300-1792

Grupările tribale turkmene ale otomanilor, situate în nord-vestul Anatoliei, și-au extins granițele către vest. După căderea Constantinopolului în 1453, sultanul Selim I a transformat în 1516-1517 Imperiul Otoman într-o mare putere, prin cucerirea Orientului Apropiat și a unor teritorii importante din Africa. Sub conducerea succesorilor săi, în special a lui Soliman Magnificul ❶, au început invazia în Europa. După câteva victorii izbutite asupra Imperiului Habsburgic, otomanii au fost forțați după 1697 de austrieci și ruși să se retragă. Pe plan intern, reformele politice au fost slabe.

Tugra sultanului Soliman Magnificul, reprezentând sigiliul și semnătura sa oficială

Ascensiunea otomanilor

Primii sultani otomani și-au consolidat puterea în Anatolia și au început campaniile de cucerire ale Balcanilor. În 1453, Mehmet II a cucerit Constantinopolul, punând astfel capăt Imperiului Bizantin.

2

Osman I alături de comandanții săi, litografie color

Osman I ❷, fondatorul dinastiei căreia i-a dat și denumirea, a fost în jurul anului 1300 conducătorul unui grup tribal din nord-vestul Anatoliei. Luptătorii tribului se dedicaseră unui *jihad* (război sfânt) împotriva Bizanțului.

5

Interior din Hagia Sofia, construită în sec. VI, transformată în moschee în 1453

Orhan, fiul lui Osman, și-a luat titlul de sultan, a stabilit capitală la Bursa și a cucerit Anatolia Orientală. În 1354 a câștigat controlul asupra peninsulei Galipoli, pe care a folosit-o ulterior ca un cap de pod pentru cucerirea Balcanilor. Murad I a cucerit Bulgaria în 1385-1386 și a triumfat în bătălia de la Kosovo Polje din 1389 în fața sârbilor.

Pe parcursul sec. XIV, federația tribală otomană a devenit o structură statală solidă. Sultanii și-au înarmat bine armatele și au creat un corp de elită format din creștini balcanici islamizați – mult temuții *ieniceri* ❸. În 1393, Baiazid I a subjugat definitiv Bulgaria, dar în 1402 a suferit o grea înfrângere lângă Ankara, în bătălia cu mongolul Timur Lenk. Expansiunea a fost întreruptă de reorganizarea statală, până când Mehmet I Cuceritorul a readus sub control Asia Mică și o

mare parte a Balcanilor. Asediul asupra Constantinopolului a început în 1422 sub conducerea lui Murad II, care subjugase toată Anatolia. În 1439, Murad a anexat Serbia imperiului său, zdrobindu-i armata în cea de-a doua bătălie de la Kosovo. A respins totodată la Varna în 1444 ultima cruciadă creștină. La 29 mai 1453, Mehmet II ❹ a

4 Mehmet II

3

Ienicier

reușit să cucerească Constantinopolul, punând astfel capăt Imperiului Bizantin, dar a fost învins de domnitorul român Ștefan cel Mare la Vaslui (1475). A prefăcut numeroase biserici în moschei, inclusiv Hagia Sofia ❺, și a construit palatul Topkapi, reședința sultanilor de atunci înainte.

Critobulus de Imbros

Istoria lui Mehmet Cuceritorul, sec. XV Despre cucerirea Constantinopolului

... dar atunci Sultanul Mehmet a văzut că palisada și restul pereților (Constantinopolului) au fost distruse, și nu era nici un luptător care să le apere... a strigat îndată cât îl țineau bojocii: *Avem orașul, prietenii mei, îl avem deja. Încă o mică efortare, și orașul e cucerit. Nu fiți slabi, ci avântați-vă cu curaj în luptă și dovediți-vă vitejia, iar eu voi fi cu voi.*

Baza armatei otomane de lângă Constantinopol

Apogeul Imperiului Otoman

Selim I, succesorul lui Mehmet II, a reușit să transforme Imperiul Otoman într-o putere mondială. În timpul domniei lui Soliman Magnificul, imperiul a atins apogeul său politic și cultural.

6 Sultanul Baiazid II

8 Arhitectul Sinan

10 Moscheea Soliman din Istanbul, sec. XVI

Mehmet II se considera următorul cuceritor al lumii. În timp ce încerca să evite tulburările interne prin acordarea de libertăți culturale creștinilor și evreilor în schimbul plății unui impozit, armatele sale invadau Serbia, Bosnia și Albania, ocupând până și ultimul teritoriu creștin din Pelopones în 1458-1462. Serbia a fost anexată în 1459 (pag. 217). În curând, otomanii controlau partea estică a Mediteranei și Marea Neagră prin cucerirea Imperiului Trapezunt din Asia Mică și subjugarea hanilor din Crimeea în 1475 și obligarea acestora la plata haraciului. În 1480, Mehmet a ajuns în sudul Italiei pregătindu-se să avanseze spre Roma, centrul creștinătății, dar a murit în primăvara anului următor.

A urmat o perioadă de inactivitate militară sub piosul sultan Baiazid II ⑥, încheiată în aprilie 1512 printr-o lovitură de stat condusă de fiul său Selim I (cel Cumplit). La urcarea sa pe tron,

Selim s-a proclamat suveranul lumii și succesorul lui Alexandru cel Mare. A fost creatorul Imperiului Otoman. În 1514 i-a învins la Chaldiran ⑨ (pag. 314) pe șahii Safavizi ai Persiei, a ocupat Azerbaidjanul, estul Anatoției și a subjugat Kurdistanul, obținând astfel controlul asupra rutelor comerciale către Persia. A ocupat Siria în 1516 și a cucerit Egiptul în 1517, profitând de cererea de ajutor a mamelucilor egipteni împotriva portughezilor și dublând astfel teritoriul Imperiului Otoman. L-a detronat pe ultimul calif al orașului Cairo, asumându-și acest titlu, și a preluat protectoratul asupra așezărilor sfinte din Mecca și Medina. Pe plan intern, ca să poată asigura poziția sultanului în fața rivalilor și pentru a evita luptele pentru succesiune, a introdus practica prin care sultanul își ucidea toți frații care aveau pretenții la tron. Soliman I (Magnificul) ⑦, fiul lui Selim, a condus Imperiul Otoman către punctul de maximă grandoare culturală. Acesta s-a consacrat modernizării guvernului, a sistemului judiciar și a celui financiar. Moschei ⑩ încântătoare au fost construite de strălucitul arhitect Sinan ⑧. Armatele lui Soliman au extins granițele imperiului spre vest. În 1521 au cucerit Belgradul, care a devenit în următoarea perioadă

7 Sultanul Soliman Magnificul

principala lor bază din Balcani, iar în 1526 i-au învins pe unguri în bătălia de la Mohacs.

În 1529, otomanii s-au apropiat pentru prima dată de Viena ⑪, pe care au asediat-o fără succes, fiind nevoiți să se retragă. Sec. XVI a fost marcat de numeroasele bătălii otomane purtate împotriva Habsburgilor și a spaniolilor în Balcani, de controlul asupra Africii de Nord și de dominația asupra Mediteranei.

9 Bătălia împotriva perșilor de pe câmpia Chaldiran din 23 august 1514

11 Otomanii asediind Viena între 8 septembrie și 15 octombrie 1529 sub conducerea lui Soliman I

Domniile marilor viziri

Succesorii lui Soliman I au fost în general conducători slabi, marii viziri guvernând în locul lor. Cu toate acestea, în 1683, otomanii au ajuns încă o dată la porțile Vienei.

2 Bătălia navală de la Lepanto din 7 octombrie 1571

La mijlocul sec. XVI, Selim II și Murad III au avut domnii lipsite de importanță în timpul cărora sultanii și-au pierdut interesul față de problemele statului. Perioadele de guvernare ale marilor viziri au început odată cu mania pentru lux și opulență a sultanilor și numeroasele intrigi domestice în care s-au implicat. Mulțumită marelui vizir Mehmed Sokollu,

4 Marele vizir Kara Mustafa

Jos, în 1603. În războiul împotriva perșilor din 1579-1590, Caucazul împreună cu Tbilisi ❶ și Tabriz au ajuns sub control otoman, dar au fost pierdute în 1603 în favoarea șahului Abbas cel Mare.

Rebeliunile din Anatolia și Kurdistan erau semne clare ale dezbinării interne a imperiului. Ienicerii deveniseră un puternic stat în interiorul statului, dar în 1622, după ce l-au asasinat pe sultanul Osman II, care încercase să le limiteze puterea, fratele acestuia, Murad IV, a înfrânt dominația lor prin pedepse aplicate cu cruzime. Murad a reușit să potolească revoltele kurzilor și ale druizilor din Siria, iar în 1638 a recucerit Bagdadul de la Safavizi. În această perioadă, numeroși albanezi, bosniaci și bulgari au fost convertiți la islam.

De la mijlocul sec. XVII,

guvernarea a trecut în mâinile familiei albaneze de mari viziri Koprulu, care a declarat război împotriva corupției și a întărit puterea centrală. În 1669 au reușit să smulgă venețienilor Creta și în 1672, de la polonezi, Podolia.

În 1676, Kara Mustafa ❷ a devenit mare vizir, conducându-și armatele către Ungaria. În 1683 a asediat Viena, dar armatele mixte și aliații polonezi i-au înfrânt pe turci pe câmpiile de la Kahlenberg ❸, obligându-i să se retragă; Carol V de Lorena și Ludovic-Wilhelm de Baden-Baden i-au izgonit pe otomani din Ungaria ❹. Venețienii au ocupat în 1687 teritorii din Pelopones, inclusiv Atena. Nici reîntoarcerea marilor viziri din familia Koprulu nu a pus capăt pierderilor suferite de turci în Balcani.

1 Parada triumfătoare a armatei otomane în afara orașului Tbilisi din Georgia, după abandonarea acestuia de către perși în august 1578, ilustrație de carte

3 Cucerirea Bagdadului de către otomani

Haremul

Soțiile sultanului, concubinele sale și nenunțatele servitoare trăiau în harem, separate de lumea de afară și păzite cu strânsă de eunuci. În fruntea haremului se afla mama sultanului, cu care concurau, pentru putere și influență asupra lui, toate femeile care-i născuseră fii. Aceștia erau crescuți tot aici, în această „cușcă de aur”. Nu e de mirare că mulți dintre ei erau ruși de realitate sau chiar aveau dereglări psihice în momentul când preluau puterea.

Sus: Femei din haremul sultanului jucându-se, pictură, Francesco Guardi, sec. XVIII

5 Bătălia de pe câmpia Kahlenberg, 12 septembrie 1683

6 Trupele imperiale austriece atacând tabăra otomană

Imperiul între declin și reformă

Imperiul Otoman a fost forțat să intre în defensivă în Balcani în urma victoriilor prințului Eugeniu de Savoia și a presiunilor făcute de Rusia. Pe plan intern s-au pus piedici reformelor, și așa mult întârziate.

8 Sultanul Ahmed III într-una din grădinile palatului Topkapı, pictură, sec. XVIII

În urma înfrângerii suferite la Zenta în 1697 din partea generalului austriac Eugeniu de Savoia, Imperiul Otoman, prin prevederile tratatului de la Karlowitz, a pierdut Ungaria, Transilvania și Slavonia în favoarea Austriei, Podolia în favoarea Poloniei și Peloponezul împreună cu părți din Dalmatia în favoarea Veneției.

În 1700, Azovul a fost cedat Rusiei. Sultanul Ahmed III i-a oferit azil lui Carol XII al Suediei, apoi a provocat un război cu Rusia în 1710-1711, câștigat de otomani. Totuși, în 1717, Belgradul 7 9, a fost cedat Imperiului Austriac, care, prin Tratatul de la Passarowitz din 1718, a recâștigat Banatul, nordul Serbiei și Oltenia.

Aceste eșecuri militare au condus în 1730 la detronarea lui Ahmed III și reinstaurarea domniei ienicerilor, care au recâștigat nordul Sebiei și Oltenia între 1736 și 1739. Odată cu semnarea pactului militar cu Austria, după 1741, principalul inamic al Imperiului Otoman devine Rusia, cu ambițiile ei expansioniste. Alianța otomanilor cu Prusia din 1761 a continuat până în Primul Război Mondial. În timpul Primului Război Ruso-Turc (1768-1774), rușii au înaintat în Moldova și Transcaucazia distrugând în 1770 flota otomană.

Între 1774 și 1783, otomanii au cedat rușilor Crimeea 10 și austrieilor Bucovina. Ecaterina cea Mare a uzurpat în 1784 protectoratul principatelor creștine din Georgia. Turcii au intrat încă o dată în război cu Rusia și Austria între 1787 și 1792. Rusia a continuat să câștige teritorii, devenind astfel puterea dominantă din jurul Mării Negre.

7 Otomanii predau în 1717 Belgradul austrieilor, pictură

Perioada Lalelei

Perioadă dintre 1718 și 1730 din timpul domniei sultanului Ahmed III este cunoscută ca Perioada Lalelei. În urma Tratatului de la Passarowitz, interesul otomanilor pentru cultura barocă europeană a crescut, la fel și interesul Occidentului în ceea ce privește Orientul. Aceasta este o perioadă a înfloririi artelor. Laleaua, un produs de export foarte popular și valoros al Turciei – bulbii fiind vânduți contra greutății lor în aur –, a devenit simbolul acestei perioade.

Placă de ceramică ornată cu motive florale: lalea, garoafă și rozetă, produsă la Iznik, Turcia

9 Bătălia pentru Belgrad, în centru prințul Eugeniu de Savoia, 18 august 1717

10 Solul suveranului rus în timpul negocierilor cu marele vizir în 1775

AFRICA DE NORD SECOLELE XVI-XVIII

Algeria, Tunisia și Libia au fost aprig disputate pe parcursul sec. XVI. În final, otomanii au triumfat, însă elita locală a reușit să-și sporească libertatea politică și culturală, devenind de fapt independentă până în sec. XVII. Marocul a întâmpinat dificultăți deosebite în a se apăra împotriva încercărilor de cucerire portugheze. Sub conducerea dinastiilor locale, prosperitatea și stabilitatea erau asigurate, de altfel întreg Maghrebul a început să atragă interesul colonial al Europei în jurul anului 1800.

1 Harta maritimă a Mediteranei și a Mării Negre, 1551

Algeria și Tunisia în secolele XVI-XVIII

Partea estică a Maghrebului a fost inițial disputată între Imperiul Otoman și Spania. Otomanii erau capabili să-și mențină dominația pentru o lungă perioadă, dar, grație unei suzeranități formale, aceste regiuni și-au mărit gradul de autonomie.

3 Creștini eliberați în Tunis exprimându-și recunoștința împăratului Carol Quintul

În timp ce Siria-Palestina și Egipt au fost ferm dominate de otomani din 1517, coasta Algeriei, Libiei și Tunisiei a început să fie disputată pe parcursul sec. XVI. Spaniolii și otomanii concureau pentru supremația militară și comercială din Mediterana. Pirații berberi, corsarii, reprezentau o amenințare permanentă deoarece erau neloiali și prădau orașele de-a lungul coastei. Cei mai cunoscuți din această perioadă au fost cei doi frați Khayr ad-Din. Atacurile asupra galeoanelor spaniole conduse de Khayr ad-

5 Vedere asupra Algerului, oraș important pe coasta Mediteranei

Din (Barbarossa) l-au determinat pe împăratul Carol Quintul să atace principalele centre din nordul Africii, asediind Algerul și ocupând Tunisul în 1535.

Pe termen lung, supremația, cel puțin de iure, asupra părții estice a Maghrebului era deținută de otomani, aceștia cucerind Cirenaica în 1521, Tripolitania (Libia) în 1551, Algeria în 1556 și Tunisia în 1574. În 1587–1671, Algeria a fost administrată de un guvernator turc (pașa), până când ienicerii locali au preluat puterea, aceștia fiind oficial dependenți de sultan; dominația lor a ținut până la ocupația franceză din 1830. În 1591, pașa a fost de asemenea înlăturat din Tunisia în favoarea unui conducător mult mai autonom. În 1640, Hammud ibn Murad a preluat puterea, întemeind dinastia Muradid-bei, care a domnit până în 1702. Ei au fost succedați în 1705 de Husein ibn Ali, acesta punând începutul dinastiei Huseinizilor care a condus până la declararea

republicii în 1957. În Tripolitania, dinastia Karamanli a domnit în 1711–1832. Armatele navale ale acestora erau

recunoscute ca fiind niște pirați de temut.

Chiar și înaintea anului 1800, această regiune era văzută de Franța ca un eventual teritoriu colonial.

4 Mohamed III, Bei al Tunisului (1859–1882)

6 Piață din Tunis, pictură, sec. XIX

2 Corsarul Khayr ad-Din Barbarossa

Asediul Maltei

După ce turcii au capturat în 1522 comandamentul Ordinului Sfântul Ioan de Ierusalim din Rodos, împăratul Carol Quintul a oferit acestuia în 1530 insula Malta drept feudă. De aici adepții ordinului au continuat să înfrunte lumea islamică. O flotă de corsari turcească a încercat să cucerească Malta în 1565, dar cavalerii, ajutați de spanioli, au respins atacul, după un asediu ce a durat patru luni. Eroul acestei bătălii a fost marele maestru al ordinului, Jean Parisot de La Valette.

sus: Forțele turcești asediind Malta, mai 1565

1472 | Începe domnia dinastiei Wattaside   1517 | Otomanii ocupă Siria-Palestina și Egiptul   1524 | Începe conducerea dinastiei Saadide în Maroc

1515 | Portughezii asediază orașul marocan Marrakech

1521 | Otomanii cuceresc Cirenaica

1556 | Otomanii cuceresc Algeria

■ Marocul sub domnia dinastiilor Wattasidă și Alaoulită

Independența Marocului a fost apărută de dinastiile Wattasidă, Saadită și Alaoulită. Sub conducerea lui Maoulay Ismail și a succesorilor săi, Marocul a avut parte de stabilitate și prosperitate, ca urmare a poziției sale comerciale strategice.

7 Capitala Marrakech, așezată într-o oază de curmali

Cu toate că Marocul ⑩ nu a ajuns sub dominație otomană, a fost nevoit să lupte cu Portugalia pentru a-și apăra independența. Suverani Marocului din 1472, Wattasizii au pierdut Melilla în favoarea Spaniei în 1497, apoi Agadirul și întinderi vaste ale regiunii costale în favoarea Portugaliei, care a asediat în 1515 Marrakech-ul ⑪. În 1524, dinastia Saadită s-a răzvrătit în sudul Marocului, iar în 1554 l-a detronat pe ultimul conducător Wattasid. Întemeietorul dinastiei Saadite, Mohamed al-Mahdi, a pretins titlul de sultan, a încheiat alianță cu otomanii și s-a declarat descendent al Profetului Mahomed – șarif – și chiar calif al

islamului. În 1578, la Ksar el-Kebir, Ahmad al-Mansur ⑫ a zdrobit invadatorii portughezi conduși de regele Sebastian și s-a situat în fruntea unei guvernări puternice ce a dus țara spre prosperitate. Aplicând politica *makhzan*, o metodă de improprietărire cu pământ, a reușit să pună nobilimea în dificultate financiară. Fiii săi au împărțit țara în două: guvernarea de la Fes (până în 1626) și guvernarea de la Marrakech (până în 1659).

Șerifii dinastiei Saadite au fost succedați de dinastia Alaoulită, care domnește până astăzi în Maroc. Primul conducător Alaoulit, Moulay ar-Rashid, s-a instalat ca sultan în 1666 la Fes și,

în colaborare cu otomanii, a cucerit în 1669 Marrakech-ul, apoi în final întregul Maroc. În 1672 a fost succedat de fiul său Ismail as-Samin ⑬, principala personalitate guvernantă a Maghrebului din sec. XVIII. Figură politică abilă, curajoasă și brutală, a înfrânt rezistența șecilor locali și a confreriilor religioase, și-a creat un corp de elită format din 150 000 de sclavi negri și a construit magnificul oraș imperial de la Meknes. A întreținut relații comerciale cu puterile europene.

Tot ce câștigase Ismail as-Samin era în pericol de a se pierde în războaiele celor șapte frați ai săi. Totuși, nepotul său, Mohamed III ibn Abdallah (1757–1790), a readus stabilitatea prin restructurarea sistemului administrativ și financiar și prin creșterea economică realizată prin acordarea de licențe comerciale unor state. În secolele XVIII–XIX, sultanii Marocului au fost nevoiți să încheie acorduri cu unele țări: Franța și Spania (1767), Imperiul Austriac (1805), Statele Unite ale Americii (1836). După 1810, Maoulay Suleiman, fiul lui Mohamed III, și-a schimbat

8 Detaliu de pe mormântul Sadier din Marrakech, construit sub conducerea Sultanului Ahmad al-Mansur

9 Grajdurile lui Mawlay Ismail din Meknes

vederile religioase, inițial liberale, persecutând confreriile de altă credință și interzicând obiceiurile locale, ceea ce a generat tulburări.

10 Peisaj marocan, mică așezare la poalele munților Atlas care se întind în zare până în nordul Marocului

PERSIA SUB SEFEVIZI SI KAJARI CCA 1450-1921

După 1500, sub domnia Sefevizilor șiți, Persia intră într-o perioadă de dezvoltare culturală și independență religioasă. Un rol major l-a avut șahul Abbas I cel Mare, care, datorită politicilor sale militare și economice, a transformat țara într-o mare putere a Orientului Apropiat. Din acest motiv, s-a aflat în permanentă rivalitate cu Imperiul Otoman. După Imperiul Sefevizilor, Nadir-Shah a ridicat un imperiu efemer, care s-a destrămat sub conducerea succesorului său. Kajarii, veniți la putere în 1796, au fost prima dinastie capabilă să restabilească unitatea Persiei. În același timp, sub domnia Șaibanizilor, înflorea Imperiul Uzbek din Asia Centrală.

1 Harta Persiei, 1681

■ Începuturile Imperiului Sefevizilor și primii săi șahi

Șahul Ismail a instituit domnia Sefevizilor în Persia în 1501, punând bazele identității șiite a țării, dezvoltată ulterior de succesorii săi.

În golul de putere lăsat de dinastiile locale, moștenitorii Imperiului Timurid au întemeiat Ordinul Sufi al Sefevizilor, transformat în Al Doisprezecelea Șiism în sec. XV. Șeicii ordinului, titlu transmis ereditar, au cultivat o disciplină de tip militar în rândurile adepților și s-au dovedit capabili să-și extindă puterea. Fondatorul dinastiei și primul șah a fost Ismail I (1499-1524), conducătorul orașului Ardabil și descendent al dinastiei Sasanide. Acest șiit a cucerit Iranul și Iraqul, silindu-i pe uzbeci să se retragă spre est în jurul anului 1507. În 1514, la Chaldiran, a suferit o înfrângere

din partea otomanilor conduși de sultanul Selim I (pag. 309).

Șahul Ismail s-a dedicat dezvoltării interne. A unificat autoritatea religioasă cu cea laică și a transformat Al Doisprezecelea Șiism în religie de stat, influențând covârșitor dezvoltarea Iranului ca stat-națiune. Domnia lui Ismail, bazată pe charisma sa personală, a fost urmată de conducerea nehotărâtă a fiului său Tahmasp I, care l-a urmat în 1524. Noul șah, înzestrat cu talent artistic, a promovat pictura și caligrafia. În timpul domniei sale s-au creat edițiile magnifice ale epicii

naționale persane *Șah-Name* și *Khamsa de Nizami* ❷, ❸. De-a lungul întregii sale domnii, Tahmasp a fost nevoit să ducă războaie cu uzbekii de dincolo de Khorasan, la est, și cu otomanii de dincolo de Azerbaidjan, la vest. În 1548, a mutat capitala de la Tabriz la Quazvin. În 1554 a ocupat Georgia, unde a intensificat recrutarea caucazienilor în serviciul militar, iar în 1555 a dat Iraqul în schimbul Azerbaidjanului, în cadrul unui acord de pace cu otomanii. Domniile fiilor săi,

2 Pagini din *Șah-Name* sau *Cronica șahilor*, de Firdousi, 1567

Ismail II (1576-1577) și Mohamad Khudabanda (1578-1587), au fost cât pe ce să conducă la prăbușirea structurii de stat. Abbas, fiul lui Mohamed, declarat șah la Herat în 1581, a intrat în Kazvin în 1587 și l-a forțat pe tatăl său să abdice. În 1592 a mutat capitala de la Qazvin la Esfahan.

Sefevizii

Sefevizii provin din Ordinul Sufiților, fondat pe la 1300 de șeicul Safi ad-Din Ishak (1252-1334) în Ardabil, astăzi Azerbaidjan. Din cauza orientării sale revoluționare sociale și a prozelitismului activ desfășurat în țările vecine, a devenit curând foarte popular. S-a susținut din punct de vedere militar prin propriile trupe, denumite kizilbaş (roșcații), după turbanele roșii. Ordinul a fondat dinastia musulmană șiită a Sefevizilor în 1501.

Dansul dervişilor, miniatură de carte din *Khamsa*, de Dschami, începutul sec. XVI

3 Din cartea *Șah name* sau *Cronica șahilor*, de Firdousi, lupta lui Ardașir împotriva lui Arduwan, ilustrație, sec. XVI

■ Imperiul Sefevizilor sub Abbas cel Mare

Șahul Abbas I cel Mare a condus Imperiul Sefevizilor către culmile sale politice și economice. Primii dintre succesorii săi au guvernat folosind structurile pe care acesta le crease. Încurajarea imigrării și a comerțului a îmbogățit țara. A reconstruit capitala, Esfahan.

Abbas I (cel Mare; 1571-1629) a fost șahul cel mai remarcabil al dinastiei Sefevizilor. A supravegheat ferm reorganizarea statului. În 1590, a făcut pace cu otomanii, cedându-le la început Georgia, Armenia, Azerbaidjan și Kirgizstan, teritorii pe care avea să le recupereze ulterior. A creat o armată puternică, formată din caucazieni creștini, din armeni și din cerchezi, cu ofițeri britanici pe care i-a organizat după modelul ienicerilor otomani. În 1598, Abbas a recuperat Khorasanul de la uzbeki, apoi a anexat Bahreinul

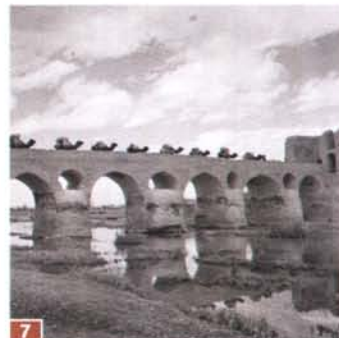
5 Zid din moscheea Lutfallah, Esfahan, începutul sec. XVII

Covoarele persane

Covoarele persane, au devenit cunoscute în lume în timpul domniei lui Abbas I cel Mare, acestea bucurându-se de un meritat renume și în ziua de astăzi. Covoarele se țeseau deja de multă vreme în Persia, dar abia atunci începuse vânzarea lor în Europa. Aici, acestea nu aveau rolul de a acoperi podeaua, așa cum se întâmpla în Orient, unde oamenii se roagă întinzându-se pe jos, ci erau acoperăminte de lux pentru mese și paturi. Modelele s-au modificat în această perioadă, de la reprezentări ale unor persoane la arabescuri și motive florale.

sus: Covor cu păsări, copaci, un cerb și un lac cu rațe în centru, sec. XVI

7 Caravană pe podul Șahrestan, Esfahan

și vistieriei bogății enorme. Esfahanul ❶, noua sa capitală, a fost reconstruită din temelii ❷. Sub Abbas, împrumuturile și sistemele de dări s-au simplificat și

s-au menținut relații de negoț strânse ❸, ❹ cu Marii Moguli din India. Abbas a cucerit de la portughezi centrul de comerț Ormuz în 1622, de unde a controlat negoțul din Golful Persic. În aceeași perioadă, europenii au descoperit la rândul lor Persia

Sefevizilor; delegații de negustori, artiști și aventurieri veneau în țară în roiuri, unii dintre aceștia fiind primiți personal de către șah ❺. În 1629, Abbas cel Mare a murit, Persia se afla pe culmile sale politice și economice, fiind un imperiu modern care avea legături diplomatice cu toată lumea.

Domnia lui Safi I, nepotul lui Abbas, care și-a omorât familia în timpul unei crize de paranoie, nu a fost însă la fel de strălucitoare, imperiul pierzând Iraqul în favoarea turcilor în 1638. Numai datorită marelui vizir Mirza Taqi nu a fost pierdută și Armenia. Abbas II, fiul lui Safi,

4 Esfahan, gravură în bronz, 1681

a fost ultimul conducător Sefevid puternic, care a securizat rutele de comerț și a menținut un schimb economic intens cu unele colonii europene. În lupta sa împotriva corupției și a abuzurilor de putere, a reformat sistemul legal.

6 Caravana șahului persan, pictură de Alberto Pasini, 1867

8 Recepție oferită de un șah persan, miniatură, sfârșitul sec. XVI

De la ultimul Sefevid la Kajari

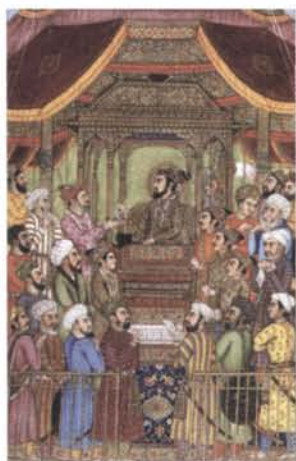
În timpul ultimilor conducători Sefevizi, imperiul a cunoscut declinul și căderea. Numai cuceritorul Nadir-Shah a fost capabil, în 1736, să creeze din nou un mare imperiu. După o scurtă domnie a lui Karim-Han Zand, la putere au venit Kajarii.

1 Bărbat afghan

2 Femeie kajară

Tronul Păun

Când Nadir-Şah l-a înfrânt pe Marele Mogul al Indiei, acesta şi-a însuşit comorile Mogulilor, pe care le-a adus în Persia. Tronul Păun şi faimosul diamant Koh-i-noor, care în prezent face parte din bijuteriile Coroanei Britanice din Turnul Londrei, au devenit un simbol al şahilor.

sus: Marele Mogul Şajahan pe Tronul Păun, miniatură persană

După domnia lui Abbas II (1642–1667), semnele declinului încep să devină tot mai evidente. Acesta a cerut ajutorul francezilor împotriva Constantinopolului, în schimbul unor avantaje comerciale. Fiul său, Safi II, a lăsat conducerea guvernului în mare parte eunucilor palatului. În 1668 a preluat pentru a doua oară tronul, sub numele şahul Suleiman, în timp ce vecinii săi ostili invadau teritoriul iranian fără a întâni piedici în cale. Sultanul Husein (1694–1722), fiul lui Safi, s-a suspus total dominaţiei clericilor şiiţi. Când a iniţiat convertirea forţată a sunniţilor afgani, care fuseseră subjugăţi în 1648, a provocat răscoala acestora. În 1709, afganii i-au ucis pe demnitarii şi soldaţii persani, declarând independenţa Afghanistanului. În 1719, afganii au mărşăluit în Persia sub conducerea lui Mir Mahmud şi au cucerit ţara. Sultanul Husein a fost executat în 1726.

Deşi Mahmud s-a declarat

şah în 1722, doi conducători din umbră ai Casei Sefevizilor au continuat să deţină puterea până în 1736. În timpul domniei ultimului Sefevid, Abbas III, a venit la putere generalul Nadir al Afşarului, un trib turcesc. Nadir i-a alungat pe afgani ❶ din Esfahan în 1726 şi pe la 1730 din toată Persia, a cucerit Azerbaidjanul şi Caucazul de la otomani, apoi a urcat pe tron în 1736 ca Nadir-Shah. A mutat capitala de la Esfahan la Maşhad, în drumul către India, a reocupat Afghanistanul în 1738, a intrat în India, cucerind Peshawarul şi ajungând la Delhi în 1739. Apoi şi-a concentrat forţele în Asia Centrală, cucerind Chiva şi Buha-ra. În iunie 1747, Nadir-Shah a fost asasinat de propriii emiri.

Dinastia Afşar nu a durat mult după moartea lui Nadir. Nepotul său a pierdut imperiul în 1749.

3 Asker-Han, legatul Persiei în Franţa, pictură de Josef Franque

Afghanistanul, Azerbaidjanul şi o mare parte din Persia şi-au proclamat independenţa. Conducătorul militar kurd Karim Han Zand (1750–1779) s-a impus împreună cu dinastia care-i poartă numele în centrul şi sudul Iranului, stabilind capitala la Şiraz. După moartea sa în 1779, fiii acestuia s-au luptat între ei, până când au fost înlocuiţi de Kajari ❷ în 1794.

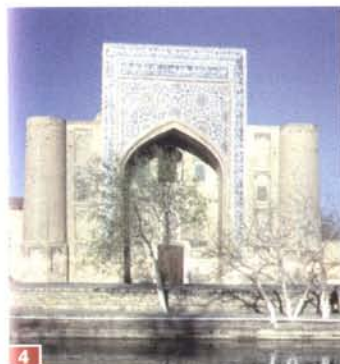
Kajarii erau nomazi turci din nord-vestul Iranului. Conducătorul lor, aga Mohamad-Han, a stabilit capitala la Teheran în 1786, l-a detronat pe ultimul conducător Zand în 1794 şi a luat titlul de şah al Persiei în 1796. Dinastia Kajar pe care a fondat-o a domnit până în 1925. Când acesta a fost asasinat în iunie 1797, dinastia era atât de bine consolidată, încât nepotul

acestuia, şahul Fath Ali (1797–1834), a preluat puterea fără să i se opună cineva. Sub domnia sa, Iranul a început o colaborare ❸ strânsă cu marile puteri ale Europei, îndeosebi cu Marea Britanie, preocupată de expansiunea Rusiei.

Asia Centrală

Sub dinastiile uzbece care au urmat Timurizilor, Asia Centrală, îndeosebi capitalele Buhara și Samarkand, a rămas centrul cultural al islamului oriental. În sec. XVIII, însă, aceasta a intrat sub suzeranitate persană, apoi rusă.

4 Chanaka Nadir Diwan-Begi, han pentru pelerinii din Buhara, construit în 1620

Înflorirea culturală din vremea Timurizilor a continuat și sub succesoarea acestora, Confederația tribală uzbecă. Începând cu 1500, conducătorul uzbec Mohammad Șaybani-Han 6 a cucerit teritoriile Timurizilor, ocupând Heratul în 1507 și stabilind stăpânirea Șaibanidă, o dinastie cu rădăcini mongole.

8 Medresa Mir-i-Arab din Buhara, construită în 1535-1536

9 Cucerirea Samarkandului de către emirul Buharei, pictură, 1868

A fost ucis în 1510, la Merv, de către Sefevizii care încercau să cucerească Khorasanul, însă dominația sa asupra Buharei și a capitalei Samarkand era deja consolidată. Ubaydallah și

succesorii săi au construit mai târziu în ambele orașe numeroase moschei, medrese 8 și hanuri 4 pentru pelerini. Războinicii tribali au adoptat rapid cultura de curte a orașelor și au sprijinit ordinul Naqshbandi 7, regiunea devenind astfel un centru al misticismului islamic. Din 1540, în Buhara a domnit o singură linie dinastică, și Abdallah II, ultimul dintre

5 Said Alim Han, ultimul emir al Buharei

Șaibanizi, a reușit să reunifice imperiul în jurul Buharei în 1583 și să-și extindă cu succes dominația spre vest, est și nord. În 1599, Baqi Mohammad, conducătorul altei Confederații tribale uzbece, Djanizii (sau Astrakhanizii), a preluat controlul asupra Asiei Centrale.

Au mutat capitala la Buhara și au dezvoltat-o splendid, domnind aici până în 1785. În sec. XVIII, mai mulți cuceritori și-au îndreptat atenția către Buhara. Nadir-Shah al Persiei a ocupat mari regiuni din imperiu după 1737, între care Balkh, Chiva și Buhara. Chiva a rămas sub dominație persană și turcă până în 1770. Rusia țaristă, care se extindea în Orient, a căutat să influențeze politicile hanatului, pentru ca în final să controleze acest spațiu în sec. XIX.

După ce Kokandul și alte

10 Setareje Mahe Caje, reședința de vară a ultimului emir al Buharei, Said Alim-Han

6 Comandantul uzbec Mohammad Șaybani-Han, pictură, 1873

7 Membri ai unui ordin islamic din Tașkent, pictură

regiuni s-au detașat de regimul central începând cu 1732, puterea lor a decăzut și s-a produs un război civil între Djanizi în 1747. Șahii au căzut sub regența Mangiților în jurul lui 1753, până când Amir-i-Masum-Shah, care era regent în Buhara începând cu 1770, și-a asumat titlul de „han al credincioșilor”, întemeind hanatul Mangiților în 1785. A fost capabil să se impună în regiunea Buhara 9 la începutul sec. XIX, însă, în urma conflictelor interne, spațiul a intrat sub dominația rusă între 1868 și 1873. Ultimul emir Mangit, Said Alim Han 9, 10 a fost detronat în 1921.

1 Un conducător Mogul în regiunea Agra, miniatură indiană, cca 1650

INDIA MARILOR MOGULI ȘI COMANIILE COMERCIALE EUROPENE 1526–CCA 1800

Imperiul Indian al Marilor Moguli a fost fondat în 1526, înflorind după 1556 sub domnia lui Akbar. Splendoarea și luxul care i-au făcut faimoși pe Marii Moguli se dezvoltă sub succesorii acestuia. După moartea lui Aurangzeb, ultimul conducător Mogul important, imperiul intră în declin, în timp ce companiile comerciale europene care se stabiliseră încă din 1500 pe coastele Indiei încep să se implice din ce în ce mai mult în activitatea statului. Portughezii, inițial statul european cel mai infiltrat în India, sunt îndepărtați ulterior de olandezi și de britanici. În final, britanicii ajung să domine subcontinentul din punct de vedere politic și economic.

De la primii Mari Moguli la Akbar cel Mare

Babur, întemeietorul Imperiului Mogul, își impune autoritatea asupra unor regiuni întinse din India, care ulterior sunt pierdute sub domnia lui Humayun. Imperiul se consolidează definitiv abia sub domnia lui Akbar cel Mare.

Până în 1526, Babur cucerise India Mijlocie și de Nord, întemeind Imperiul Mogul. În secolele XVI–XVII, acesta atinge culmi neînchipuite ale splendorii și bogăției. Numele dinastiei lui Babur, Marii Moguli (mongolii), reflectă moștenirea Asiei Centrale: acesta este legat direct de Timur Lenk pe linie paternă și de Genghis-Han pe linie maternă. În 1497, Babur devine conducătorul Samarkandului. În 1504 cucerește Kabulul și înaintează spre India în sud, din Afghanistan prin pasul Khyber, cucerind Lahore în 1524.

După victoria asupra ultimului conducător Lodi la Panipat, în 1526, Babur controlează cea mai mare parte a Indiei și stabilește capitala la Agra.

Instabilitatea imperiului se accentuează sub domnia fiului său, Humayun, care este izgonit din India în Persia de comandantul Shir Shah Han, care în 1540 cucerește Agra, Delhi și Lahore. Shir Shah Han își înființează propria dinastie, consolidând Imperiul Mogul prin instituții solide, însă acesta se prăbușește după asasinarea lui în 1545, dispărând până în 1555.

Humayun se întoarce din exilul din Persia, însă la scurt timp după aceea este accidentat mortal.

În 1556, fiul său, Akbar cel Mare, urcă pe tron la vârsta de 13 ani. Acesta structurează Imperiul Mogul și duce cultura indo-islamică spre o nouă epocă de înflorire. General și politician iscusit, extinde imperiul în toate direcțiile și controlează zona dintre Kabul și Cașmir, în vest, și din Bengal, în est. Regiunea Deccanului de Nord și statele rajputiene Rajasthan și Gurajat din sud făceau parte de asemenea din imperiu. Akbar ridică orașul Fatehpur Sikri și își stabilește capitala aici. Creează o clasă loială nouă de nobili din rândurile aristocrației militare a diverselor clanuri, introduce o formă modernă de guvernare și sprijină economia. În același timp, intensifică legăturile comerciale cu companiile europene. Akbar permite libertatea de expresie pentru toate religiile – chiar și pentru creștinism și iudaism – și organizează colocvii și dezbateri.

2 Akbar trece Gangele, miniatură indiană, cca 1600

5 Reședința Fatehpur Sikri, ilustrație din Akbar-name, cca 1590

3 Babur, întemeietorul dinastiei Marilor Moguli în India, miniatură, sec. XVII

4 Sala privată de recepții din Fatehpur Sikri a împăratului

1504 Babur cucerește Kabulul

1540 Marii Moguli sunt izgoșiți din India

1545 Asasinarea lui Shir Shah-Han

1526 Întemeierea Imperiului Mogul

Cca 1542 Shir Shah-Han întemeiază propriul regat

1555 Dizolvarea dinastiei lui Shir Shah-Han

Imperiul în culmea splendorii

Jahangir și Shah-Jahan, succesorii lui Akbar, sunt slabi din punct de vedere politic, dar se manifestă ca mari patroni ai artelor și arhitecturii. Înclinația lor pentru extravaganță pune statul în mare dificultate financiară.

6 Mausoleul lui Akbar din Sikandra

Akbar, conducător tolerant și deschis, încearcă să rezolve disensiunile dintre musulmani și hinduși, înființând o religie nouă, cu trăsături puternice de cult al conducătorului. Credința divină (*Din-i-Ilahi*) era o combinație între islam, hinduism și alte religii, însă nu are succes din cauza opoziției puternice a dogmaticilor de la curtea islamică. Marile clădiri ale lui

Akbar – studiouri de la curte în care se creau cărți minunate ilustrate, covoare 8 și bijuterii – aveau atât funcții politice, cât și simbolice. Akbar 6 lasă urmașilor săi un imperiu stabil intern, 7 însă curând încep să apară primele semne ale disfuncției politice. Jahangir 10, fiul său, care îi urmează în 1605, este dependent de opiu, neglijează afacerile statului și cade sub influența clicilor rivale. Grandoarea operelor de artă și administrația imensă de la curte care se dezvoltă sub conducerea sa îi fascinează pe solii străini. Mai ales Marea Britanie încercase să stabilească relații diplomatice și economice încă din 1609, obținând mari privilegii. Domnia lui Jahangir este

slăbită de revoltele care încep în 1620 în interiorul familiei și în Deccan. În timpul domniei fiului său, Shah-Jahan 7, 9, splendoarea și luxul de la curte ating apogeul. Acesta colecționează zeci de mii de bijuterii, exportă în

întreaga lume produse ale Școlii de pictură indiene și comandă construirea palatului Taj Mahal 12 lângă Agra. Shah-Jahan nu este doar un constructor entuziast, ci și o personalitate suspicioasă care ia măsuri drastice împotriva adversarilor săi, închipuiți sau reali.

sus: Shah-Jahan
dreapta: Mumtaz-i-Mahal, soția preferată a lui Shah-Jahan

8 Covor indian din Madras

Ca musulman devotat, atacă coloniile portugheze din India și îi lasă să moară în închisoare pe prizonierii creștini care refuzaseră convertirea la islam. Marele Mogul se retrage în palatele sale, izolat de lumea exterioară, lăsând treptat guvernarea imperiului pe mâna miniștrilor și a săi. Întreținerea curții începe să coste mai mult decât se obținea din dări. În iunie 1658, Shah-Jahan este detronat de fiii săi.

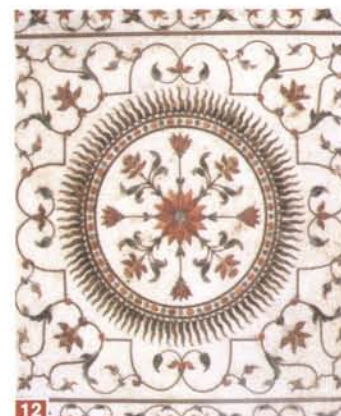
9

Taj Mahal

În 1632–1648, Shah-Jahan construiește palatul Taj Mahal; acesta este realizat din marmură albă de 20 000 de mii de muncitori, ca mausoleu pentru Mumtaz-i-Mahal (perla palatului), soția sa preferată, care murise în 1631 în timpul nașterii. Un alt mausoleu, din marmură neagră, plănuit pentru el însuși, nu a fost construit niciodată. Taj Mahal, al cărui interior este minunat realizat și unde este înmormântat și Shah-Jahan, mai este denumit a opta minune a lumii.

sus: Palatul Taj Mahal din Agra. Clădirea centrală, cu 22 de cupole și minarete (cca 40 m înălțime), din marmură albă și gresie roșie, este renovată în permanență din cauza porozității pereților.

12 Ornamente cu motive florale în Taj Mahal

10 Curtea Marelui Mogul, gravură de Jan Caspar Philips, sec.XVIII

11 Jahangir cu o icoană a Fecioarei Maria

Aurangzeb și declinul Marilor Moguli în India

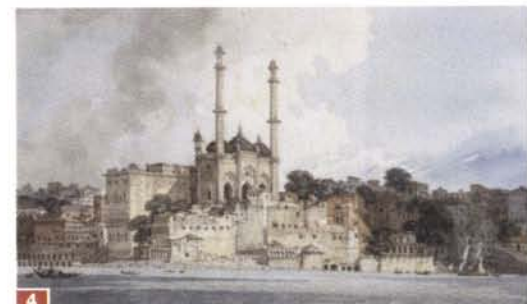
În timpul domniei lui Aurangzeb, imperiul recâștigă putere politică, însă conservatorismul și intoleranța religioasă clatină stabilitatea societății. Urmașii săi nu mai sunt decât cârmuitori de paradă.

1 Marele mogul Aurangzeb

3 Cucerirea Kandaharului de către Aurangzeb

4 Moscheea de la Gyanvapi, construită de Aurangzeb în Benares pe Gange, acuarelă de R. Smith, 1833

Conflictul care se prefigura încă din 1644 între cei patru fii ai lui Shah-Jahan și Mumtaz-i-Mahal izbucnește imediat după detronarea lui. La început se părea că prințul cel mai mare, Dara Shukoh 2, promotor al artelor și al dialogului între religii, va ieși învingător. Însă al treilea fiu, Aurangzeb 1, se aliază cu dogmaticii islamici împotriva fratelui său și urcă pe tronul Mogul în iunie 1658, sub numele Alamgir (Cuceritorul lumii). În 1659 îl

înfrânge pe Dara Shukoh și îl execută. Aurangzeb era un musulman indoctrinat, cunoscut pentru aplicarea legii Sharia. Comandant militar talentat, dublează teritoriul imperiului, acesta ajungând la cea mai mare expansiune după cucerirea Deccanului, a Kandaharului 3 și a Kabulului. În 1687 cucerește Regatul Golkonda, cel mai important stat al subcontinentului indian.

Pe plan intern, Aurangzeb suprimă cu brutalitate toate

mișcările „neortodoxe”, cu ajutorul poliției secrete. Încercările nemiloase de a-i converti pe hinduși și pe credincioșii sikh – inclusiv execuția gurului sikh Tegh Bahadur – stau la baza declinului politic al Imperiului Mogul.

2 Dara Shukoh călare pe un elefant

Aurangzeb dădămă treptat toate templele hinduse și în locul acestora ridică moschei 4, 5. În 1679 reintroduce impozitul pentru nemusulmani, care fusese abolit sub Akbar. În martie 1707, când Aurangzeb, ultimul Mogul

puternic, moare, în multe regiuni ale imperiului izbucnesc războaie.

Bahadur Shah I, fiul lui Aurangzeb, reușește să încheie din nou contracte avantajoase cu prinții Bengalului și cu companiile comerciale britanice, să reformeze sistemul fiscal și să anuleze politicile dure ale tatălui său. Însă, în 1712, după moartea sa, dinastia Mogulilor se scufundă în haos și în conflicte familiale violente. Doar în 1719, s-au succedat la tron patru Moguli. În 1739, Nadir-Shah al

5 Moscheea de la Gyanvapi și ghat-urile vecine în Benares, gravură în oțel, cca 1850

Sir William Norris, ambasadorul Marii Britanii în India în 1701, descrie întâlnirea sa cu împăratul Aurangzeb

Era alb ca neaua, de la haine și turban până la barbă, fiind purtat cu multă grijă și dragoste de o mulțime de oameni. Dar el nu vedea pe nimeni, șezând cu ochii ațintiți într-o carte pe care o ținea în mâini și pe care a citit-o tot drumul, fără să dea nici cea mai mică atenție la tot ce se întâmpla în jurul său.

Persiei invadează India și jefuiește comorile palatelor (pag. 316). Mogulii care urmează domnesc doar de formă și nu părăsesc niciodată palatele, unde britanicii îi găsesc vegetând în condiții indescriptibile. După o războiă fără succes care are loc în 1857–1858, Bahadur Shah II, ultimul Mogul, este înlăturat de britanici, care preiau controlul Indiei.

6 Navigatorul portughez Vasco da Gama, care descoperă drumul pe mare spre India, ilustrație dintr-o carte portugheză, 1683

De la companiile comerciale europene la dominația britanică

În sec. XVI, portughezii controlau comerțul european cu India, după 1600, însă, fiind înălțurați de olandezi, britanici și francezi. În final, britanicii sunt cei care obțin controlul politic al regiunii.

În timpul ascensiunii și decăderii Imperiului Mogul, companiile comerciale europene se stabilesc pe coastele Indiei. După descoperirea drumului pe mare spre India de către Vasco da Gama în 1497–1498 (pag.298), portughezii, învingând flotele aliate ale Egiptului și Gujaratului la Diu în 1509, ajung în Goa,

8 O fregată de tipul celor utilizate de Compania Indiilor Orientale pe coastele Indiei, văzută din două perspective, pictură de Thomas Whitcombe

în 1510. De acolo, cuceresc coasta de vest a Indiei și instituie un monopol comercial pentru bunurile indiene și indoneziene în Europa.

În sec. XVII, olandezii și englezii intră în competiție cu portughezii, după ce în 1600 regina Elisabeta acordă Companiei britanice a Indiilor Orientale monopolul asupra

comerțului cu India. Britanicii, care în 1608 stabiliseră deja o factorie în Agra, îi înving în anul 1612 pe portughezi într-o confruntare navală lângă Surat și stabilesc avanposturi atât pe coasta de est, cât și pe cea de vest a Indiei. În 1658, Chennai (Madras) devine sediul Companiei Indiilor Orientale, care fusese

reprezentată diplomatic la Curtea Mogulilor încă din 1603. În 1668, britanicii mai cuceresc Mumbay (Bombay) de la portughezi. Între timp, Compania olandeză a Indiilor

Orientale se stabilește la Surat, în 1618, și în Bengal, în 1627, și îi alungă pe portughezi din Ceylon, în 1638, fapt care duce la un conflict sângeros între britanici și olandezi, din care primii ies învingători.

În 1664, francezii sub ministrul de finanțe Jean-Baptiste Colbert intră în competiție pentru comerțul cu India. Compania franceză a Indiilor Orientale se stabilește în 1668 pe coastele de vest și de est, iar în 1739 câștigă

porțiunea sudică a Regatului Hyderabad. Joseph François Dupleix, guvernator general al companiei în 1742–1754, reușește să răspândească influența franceză în toate principatele indiene din sud. În 1746–1763 au loc câteva confruntări între francezi și britanici în India de Sud, câștigate de englezi sub

comanda lui Robert

Clive. În 1765, lordul Clive devine guvernator al Indiei de Est, iar Compania Indiilor Orientale primește regiunile Bengal, Bihar și Orissa (Kalinga),

instituind dominația britanică pe subcontinent.

Warren Hastings, primul guvernator general al Bengalului în 1772–1785, înlătură definitiv influența franceză și deschide calea spre dominația politică a Marii Britanii în India. În 1784, Compania Indiilor Orientale trece sub controlul guvernului britanic, care înființează universități engleze în India și anglicizează pe o scară largă societatea indiană. După

9 Warren Hastings

7 Biserica Sf. Alexandru din Calangute, Goa, construită în 1515

10 Vase comerciale europene, probabil portugheze, pe coasta indiană, miniatură indiană, sfârșitul sec. XVI

detronarea ultimului Mare Mogul, India este guvernată de un vicerege britanic sau *rajah*, din 1858 și până în 1947, când își câștigă independența.

11 Doi administratori britanici ai Companiei Indiilor Orientale se delectează cu muzică și dans

12 European fumând narghilea, miniatură indiană, cca 1760

13 Vase de război britanice pe o insulă din India Orientală Olandeză, pictură de Dominic Serres cel Bătrân

1

CHINA SUB ÎMPĂRAȚII MING ȘI MANCHU 1368–CCA 1800

Dinastia autohtonă Ming vine la putere în China în 1368, însă puterea centrală a împăratului ❶ intră în declin începând cu sec. XV. Țara se afla sub presiune constantă din partea triburilor mongole și, de asemenea, trebuia să se apere împotriva avansării europenilor. Prosperitatea economică duce la o creștere explozivă a populației. Țara se extinde în Asia Centrală sub împărații Manchu, însă se caracterizează prin stagnare internă din cauza tradiționalismului său birocratic și intelectual.

Orașul Interzis, reședința împăraților începând cu perioada Ming

Secolele XVI–XVIII

Începutul Epocii Moderne

■ Începuturile dinastiei Ming

În 1368, dinastia Ming îi alungă pe mongoli din China, însă se vede obligată să-și apere în permanență domnia de dușmanii interni și externi. Puterea ajunge să fie deținută cu adevărat de eunucii de la curte.

Zhu Yuanzhang ❷, fost călugăr budist, alungă dinastia mongolă Yuan din sudul Chinei și fondează dinastia Ming, sub numele împăratului Hung-Wu. E un despot crud; miniștrii și alți demnitari ❸, ❹ sunt limitați la funcția de sfetnici, iar administrarea celor 13 provincii este coordonată direct de împărat – în acest caz, unul care sancționa cele mai mici infracțiuni prin pedepse aspre. Ca mulțumire pentru că țăranii îl ajutaseră să vină la putere, împăratul instituie o retribuție cu

pământ, face dările mai echitabile și înființează o colonie de lucru pentru nevoiași. Apărarea împotriva invaziilor mongole și japoneze de pe coaste rămâne o problemă militară apăsătoare, pe toată perioada Ming. Încă din 1387, China începe să construiască fortificații pe coastele de est și sud-est și continuă ridicarea Marelui Zid Chinezesc ❺.

3 Un funcționar public (dreapta) și un militar (stânga) din perioada Ming

Împăratul Chengzu, care urcă pe tron în 1402, alcătuieste o flotă, intensificând comerțul exterior. Treptat, eunucii îi înlocuiesc pe demnitari în administrația internă, până când devin, sub succesorul lui Chengzhu,

instrumentul real al puterii. Eunucul principal Zheng face călătorii pe mare spre Africa și dezvoltă o piață pentru produsele africane în China; o încercare pe care nu a mai continuat-o. După Chengzu, urmează o serie de împărați slabi sau prea tineri, care erau controlați de clicile de la curte și de eunuci, în timp ce conducătorii mongoli înaintau până la Nanjing și Beijing. În 1550, toate funcțiile

2 Zhu Yuanzhang, împărat Taizu

4 Instruirea demnitarilor în perioada Ming

Wang Yangming

Wang Yangming (1472–1529), cel mai mare filozof Ming, încearcă să trezească China din somnolența intelectuală. Combină neoconfucianismul cu budismul chinez și întărește fuziunea intelectuală dintre cele două sisteme. Mai mult, dezvoltă ideea de intuitiv ca opusă ideii de cunoaștere rațională a ceea ce este bun și rău, prin care se justificau multe decizii politice.

5 Marele Zid Chinezesc

de la curte și controlul birocrăției erau deja în mâinile clicilor și ale favoriților curții. Prin predarea învățăturilor lui Confucius în academii și școli de servicii publice, structura internă a statului reușește să rămână stabilă, în ciuda unor rebeliuni izolate în provincii.

Sfârșitul dinastiei Ming și începutul influenței creștine

În sec. XVI, puterea dinastiei Ming scade, până când, în 1644, aceasta este înlăturată de dinastia Manchu. În același timp, europenii, în special iezuiții, reușesc să pătrundă în China.

Deoarece împărății Ming fuseseră obligați să mobilizeze armate mari pe coaste și la granița nordică și sudică a imperiului pentru a se apăra împotriva inamicilor externi, la frontiere se stabilesc colonii, ducând la popularea unor zone până atunci pustii. Din cauza amenințării mongole, capitala se mută de la Nanjing la Beijing.

În perioada Ming, economia se bazează în primul rând pe comerțul extins și pe agricultură; în anii 1600 are loc o creștere economică prin cultivarea unor plante noi, folositoare, cum ar fi cartoful, tutunul, porumbul și alunele. Ca rezultat al prosperității generale, numărul populației este din ce în ce mai mare. În orașe, care se dezvoltă rapid, apare o clasă

de negustori și bancheri, care își face loc în administrație, în timp ce împărății pierd din putere din cauza stilului lor de viață extravagant și a eunucilor.

În timpul domniei împăratului

Wan Li, țara este zguduită de numeroase războaie. Mai mult, încercării Japoniei de a cucerii statul vasal Coreea în 1592 i se răspunde printr-o bătălie de apărare foarte costisitoare în 1593–1598. În 1594–1604, China încearcă fără

succes să diminueze influența Companiei Indiilor Orientale prin războaie în Annam, Birmania și Siam. După ce în 1516 portughezii înființează o colonie comercială în Canton — mai ales pentru comerțul cu ceai —, cu baza comercială la Macao, din 1567, creștinii încep să trimită misionari în China. Iezuitul

Matteo Ricci trăiește în Beijing începând din 1601 și, ca învățat, are acces la cercurile Înaltei Curți. În 1613, împăratul încredințează iezuiților reforma calendarului, iar Johann Adam Schall von Bell,

care lucrează la elaborarea acestuia, devine curând directorul Observatorului imperial, i se atribuie rangul de înalt funcționar și, începând cu 1651, este numit regent al tânărului împărat. Iezuiții își însușesc stilul de viață chinez,

îmbrăcăminte și manierele lor și consideră confucianismul o doctrină compatibilă cu creștinismul.

În timpul domniei ultimului împărat Ming, în ciuda slăbirii politice a imperiului, China trece printr-o perioadă de înflorire a literaturii, a științei și a artelor și, mai ales, a producției de porțelan. Începând cu sfârșitul sec. XVI, slăbirea politică este exploatată de triburile Jurchen din Manciuria, care, sub conducerea lui Nurhachi, se ridică împotriva administrației chineze și se aliază cu mongolii. În 1621 cuceriseră deja Manciuria și, conduse de Abahai, se îndreaptă spre Beijing. În 1636, Manchu (Jurchen) se proclamă

6 O fabrică de ceai din China: ceaiul este presat, împachetat și vândut comercianților europeni, sec. XVIII

8 Vază de porțelan cu modelul unui dragon

9 Johann Adam Schall von Bell

dinastie imperială cu numele Da Qing (Marea Puritate). În 1644, când Chongzhen, ultimul împărat Ming, se sinucide, dinastia Manchu intră în Beijing.

10 Iezuitul italian Matteo Ricci

11 Rute comerciale europene în Canton

12 Observatorul regal din Beijing

din 1591 | Misiunea iezuită în China

1593–1598 | Războiul împotriva Japoniei

1644 | Manchu cucerește Beijingul

1567 | Colonie comercială portugheză în Macao

1592 | Coreea este atacată de japonezi

1636 | Fondarea dinastiei Qing

Domnia dinastiei Manchu

Conducătorii străini Manchu își însușesc curând obiceiurile chineze, promovează știința și artele și extind influența chineză în Asia Centrală. Această ultimă dinastie imperială durează peste 250 de ani.

Dinastia Manchu sau Qing ❶ a reprezentat ultima dinastie imperială chineză, conducând în 1644–1911. La început, pentru a-și consolida puterea, a trebuit să înăbușe rebeliunile triburilor rivale și să îi anihileze pe cei din urmă reprezentanți ai dinastiei Ming din partea de sud. Își asigură influența în politică și în administrație și cer adoptarea propriilor obiceiuri, inclusiv părul prins în coadă și haina Manchu tradițională. Mii de demnitari ❷ chinezi nativi se sinucid, însă majoritatea populației chineze

se obișnuiește repede cu dominația politică și culturală a străinilor. Domniile lungi ale celor trei împărați Manchu dintre 1661–1796 reprezintă apogeul Chinei din punct de vedere politic, economic și cultural. Împărații promovează publicarea enciclopediilor și a operelor literare, iar demnitarii educați și clasa superioară practică literatura și pictura. Creștinismul era tolerat dacă reprezentanții săi erau învățați cu vederi largi.

Împăratul K'ang-Hsi ❸ reușește să împace diversele popoare ale

imperiului, acționează împotriva marii corupții și integrează Taiwanul în imperiu, după ce îi înlătură pe olandezi în 1662. În 1681 reușise deja să impună autoritatea guvernului central asupra întregului teritoriu. În 1689, K'ang-Hsi încheie un tratat cu Rusia – primul tratat al Chinei cu o putere europeană – oprind invazia rusă în regiunea râului Amur. În 1696 îi alungă pe jungari, care avansaseră în Turkmenistanul de Est și în Mongolia Exterioară începând din 1678. Când jungarii ocupă Tibetul în 1717–1718, K'ang-Hsi intensifică implicarea în Asia Centrală ❹. Tibetul este recucerit de chinezi în 1720 și este integrat în imperiu ca protectorat administrat cu autoritate, de comisari rezidenți sau *ambani*.

Cu toate că prosperitatea economică relativă continuă, creșterea explozivă a populației provoacă o criză a alimentelor.

1 Împăratul Shi-tsu, fondatorul dinastiei Manchu (Qing)

2 Pedestrași escortând doi demnitari călare

Conform recensământului, populația Chinei crește de la 60 de milioane în 1578 la peste 100 de milioane în 1796 și la 374 de milioane până în 1814. Utilizarea terenurilor agricole nu ținea pasul cu expansiunea teritorială și cu populația în creștere. De asemenea, metodele de exploatare agricolă rămăneau subdezvoltate.

3 Panchen Lama a locuit în acest templu de lângă Beijing în timpul vizitei sale la Curtea Qing în 1780

4 A doua călătorie a împăratului K'ang-Hsi în sud, imagine laminată, de Wang Hui, pictură pe pânză, cca. 1700

China sub Yung-Cheng și Hung-Li

Tratamentul preferențial al creștinilor se încheie brusc sub Yung-Cheng. Hung-Li readuce imperiul la splendoarea și respectul pe care le avea în întreaga lume, însă, pe plan intern, fuseseră sădite semințele osificării intelectuale și ale corupției.

5
Împăratul Yung-Cheng

Yung-Cheng ⑤, fiul lui K'ang-Hsi, aduce o schimbare radicală a politicii și culturii în China. În 1729 instituționalizează puterea imperială, înlocuind „cabinetul intern” greoi cu un consiliu de stat modern drept corp consultativ. De asemenea, pune capăt influenței rudelor imperiale, îi exclude pe eunuci din funcțiile înalte și înființează un serviciu de informații

și o poliție secretă. Crește salariile funcționarilor civili pentru a descuraja veniturile ilicite și integrează noi sistem financiar și fiscale. De asemenea, în timpul domniei lui Yung-Cheng, influența deschisă a creștinilor în China ia sfârșit. În 1705, papa declară incompatibilitatea confucianismului cu creștinismul, iar misionarii catolici încep să predice împotriva lui Confucius ⑧. Împăratul interzice creștinismul, îi alungă pe misionari și îi persecută pe creștinii autohtoni.

În timpul domniei lungi a lui Hung-Li ⑥ (1735-1796), China atinge gradul cel mai înalt al expansiunii. În același timp, este obligată să poarte războaie coloniale timp de mulți ani, aducându-i pe uiguri, kazahi, kirghizi și mongoli sub dominație chineză. Beijingul avea construcții magnifice, palate ⑦ și temple ⑨, însă imperiul dădea semne de osificare intelectuală: examenele pentru funcțiile publice chineze

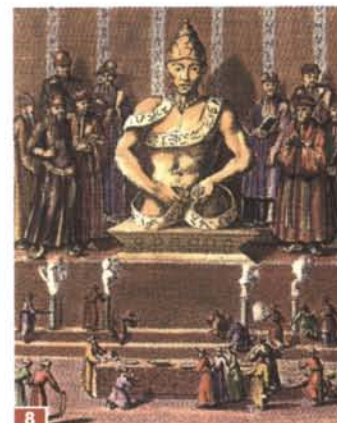
conțineau mai multe întrebări despre neoconfucianismul ortodox decât despre cunoștințele practice. Reformele politice și economice necesare nu se aplică, iar administrația de stat devine foarte conservatoare. Folosirea arbitrară a puterii de către demnitari provoacă revolte ale maselor, iar societățile secrete de tip mafiot controlează frecvent regiuni întregi. În 1793-1803, guvernul este obligat să susțină o campanie împotriva celei mai puternice dintre acestea, societatea Lotusul Alb. În 1793, britanicii trimit misiuni diplomatice ⑩ la Curtea Imperială, iar din 1816 obțin concesii comerciale. Totuși, Curtea își menține cu strictețe politica izolaționistă și abandonează Marea Britanie. Cu toate acestea, începând din 1816, Compania britanică a Indiilor Orientale aduce treptat opiu în țară, fumatul acestuia devenind un obicei răspândit printre chinezi.

6
Împăratul Hung-Li

7
Un palat de vară din Beijing, construit sub Împăratul Qianlong, 1711-1796, pictură chinezească pe mătase

8
Credincioși la o statuie a lui Confucius

10
Misiunea diplomatică a lordului Macartney pentru a facilita comerțul cu China, caricatură din 1792-1793

9
Templul cerului din Beijing

Proclamația oficială împotriva societății secrete Cuțitele Lungi

Societățile secrete

Societățile și sectele secrete sunt răspândite în toată istoria Chinei. Cele mai multe dintre ele își au originea în societățile locale de cult, fondate de conducători carismatici. Aceștia atrăgeau membri prin utopii religioase și sociale de salvare și îi instruiău pe luptătorii fanatici. Răscoala de la Taiping din 1850-1864, care costase 20 de milioane de vieți, și Rebeliunea boxerilor din 1900 împotriva influenței occidentale își au rădăcinile în aceste societăți secrete.

JAPONIA ÎN PERIOADA MUROMACHI ȘI SHOGUNATUL TOKUGAWA 1338-1868

În timpul perioadei Muromachi a shogunatului Ashikaga, care începe în 1338, puterea politică în Japonia este transferată aristocrației militare și comandanților regionali. Rivalitatea dintre aceștia duce la dezvoltarea centrelor locale, a comerțului european și a creștinismului. Începând cu 1560, cei trei mai unificatori ai țării centralizează puterea politică și militară. Shogunatul Tokugawa din perioada Edo urmează o politică de izolaționism, care aduce stabilitate internă, dar și persecutarea creștinilor și închiderea țării în fața influenței europene până în sec. XIX.

Spectacol de teatru, detaliu de pe o tapiserie color, perioada Muromachi

Secolele XVI-XVIII

Începutul Epocii Moderne

Perioada Muromachi 1338-1573

Shogunatul Ashikaga aduce permanent la putere în Japonia aristocrația militară. Deoarece puterea centrală devenea din ce în ce mai slabă, începe ascensiunea comandanților militari locali.

În perioada Muromachi, puterea guvernamentală trece de la guvernul imperial la aristocrația militară – samurail sau *bushi*. *Bushi* erau luptători cu sabia ❶, ❷ care disprețuiau viața de la curte și trăiau pe domeniile lor din provincie. Jurau credință unui prinț local și aveau proprii discipoli. Codul etic al samurailor cerea să lupte pentru onoare și familie și, atunci când era necesar, să îndeplinească ritualul de sinucidere (*hara-kiri*). Faptele lor eroice sunt immortalizate în piesele de cult ale teatrului No ❸, ❹.

Perioada Muromachi începe cu o luptă pentru putere. În 1334, împăratul Go-Daigo

(pag. 245), cu reședința la Kyoto, încearcă să restabilească puterea împăratului, care fusese pierdută în fața shogunilor în 1185.

Astfel, comandantul militar Ashikaga Takauji instaurează o nouă linie imperială, loială lui. În 1338, Ashikaga câștigă shogunatul pentru el și familia sa. Shogunul devine conducător unic, împăratul rămânând în funcție doar de formă. Conducătorii militari ai provinciilor, denumiți *shugo*, își însușesc treptat administrația civilă și dărilor.

2 Mască de teatru No, cca 1500

În 1379, sub Yoshimitsu, al treilea shogun, centrul puterii se mută de la Kyoto ❶ înapoi la Kamakura. Yoshinori, al șaselea shogun (1428-1441), este ultimul care intervine puternic în soarta politică a țării,

succesorii săi dedicându-se în primul rând artelor. Izbucnește Războiul de la Onin (1467-1477) pentru succesiunea shogunatului, devastând multe provincii.

Puterea *shugo* aduce o creștere economică substanțială și mari realizări culturale, multe curți

3 Actor în rolul unui samurai, gravură color în lemn, începutul sec. XIX

provinciale devenind capabile să concureze cu centrele principale ale curții. Dezvoltarea flotei cu ajutorul prinților din provinciile situate pe coastă duce la dezvoltarea comerțului cu China, dar și la atacuri asupra litoralului acesteia.

4 Sabie de samurai japonez, cu teacă din fildeș, sec. XVIII

5 Templul Kinkakuji sau Pavilionul de aur din Kyoto, construit în 1397

Samurail

Cavalerii japonezi, samurail, trăiau după codul *bushido*, care îmbina trei tradiții. De la budismul Zen vine idealul de pace interioară și liniște fără frică, iar din șintoism – onorarea familiei și a strămoșilor și loialitatea necondiționată față de prinț. În sfârșit, confucianismul le impune obligativitatea serviciului pentru binele societății și al țării și apărarea celor slabi. De asemenea, samurail se bucurau de o educație bună. Casta samurailor a fost desființată după Revoluția din 1867-1868

Echipament de luptă al unui samurai, sec. XVI-XVII

1336 | Ashikaga Takauji numește un împărat

1379 | Shogunii mută capitala înapoi la Kamakura

1467-1477 | Războiul de la Onin

1338 | Ashikaga Takauji câștigă shogunatul

1428-1441 | Shogunul Ashikaga Yoshinori

Domnia daimyo

Domnia prinților locali rivali, *daimyo*, favorizează apariția creștinismului în Japonia. Începând cu 1560, cei trei mari unificatori ai țării formează o putere nouă, centralizată.

Slăbirea politică a ultimilor shoguni Ashikaga după Războiul de la Onin duce la răsturnarea puterii de către prinții provinciilor, cunoscuți ca *sengoku-daimyo* sau mari seniori feudali. Cei mai puternici *daimyo* – în Japonia erau între 200 și 300 – reușesc să strângă armate de peste 10 000 de oameni și înlocuiesc lupta individuală a samurailor ❸ cu asedierea orașelor și devastarea fortărețelor de către trupe de infanterie regulate. Își urmau propriile alianțe politice schimbătoare. Rivalitatea dintre *daimyo* favorizează răspândirea influenței europene și a creștinismului ❹ în Japonia.

În 1543, negustorii portughezi ❶, ❷, ❸ din Macao debarcă în Japonia pentru prima dată, la sud de Kyushu, deoarece *daimyo*-ul din Kyushu – și curând și alți *daimyo* –, sperând să câștige puterea prin comerțul

european, oferă negustorilor concesiile favorabile. În 1571, portul Nagasaki devine bază portugheză în Japonia, iar în 1579, acestora li se transferă chiar autoritatea municipală. Negustorii erau întotdeauna însoțiți de misionari creștini. Cofondatorul Ordinului Iezuit, spaniolul Francis Xavier ❹, debarcase deja în Kyushu în 1549 și fusese primit cu cinste de *daimyo*-ul local. Activitatea lui Gaspar Vilela în Kyoto transformă orașul, în 1560, într-un centru al misionarismului creștin. Până în 1582, în Japonia erau

deja 200 de biserici și 150 000 de creștini.

În 1560 începe o nouă perioadă politică, sub cei trei mari unificatori – shogunii Oda Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi și Tokugawa Ieyasu. Și aceștia fuseseră la început *daimyo* locali, însă reușesc să-și consolideze puterea și influența prin alianțe și politici de război iscusite. Recunosc nevoia de consolidare a autorității centrale și promovează politici care duc la extinderea comerțului și la importul de arme de foc din Europa.

În 1560, Oda Nobunaga începe să-i elimine pe ceilalți *daimyo* rivali. Cucereste Kyoto în 1568, înfrânge opoziția mănăstirilor budiste, iar în 1573 sfârșește domnia shogunilor Ashikaga, a căror autoritate până atunci existase doar cu numele. De asemenea, în timpul domniei sale este dezvoltată ceremonia ceaiului și înfloreste teatrul național Kabuki.

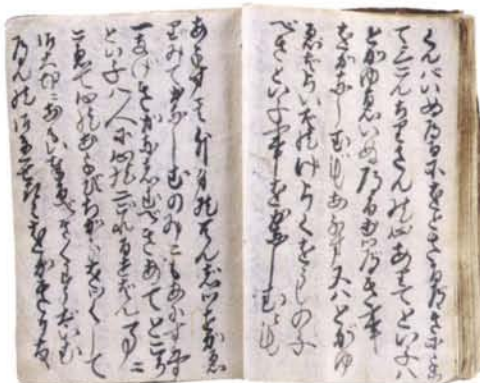
6

Cască japoneză decorată cu un evantai de război, sec.XVI

8

Misionarul Francis Xavier

7 Carte de religie catolică, scrisă de mână în limba japoneză, sec.XVII

9

Corabie comercială portugheză în portul Nagasaki, detaliu de pe un paravan glisant japonez, sec. XVII

10

Un iezuit și un negustor portughez în Japonia, detaliu de pe un paravan glisant japonez, sec. XVII

11

Negustori portughezi, detaliu de pe un paravan glisant japonez, sec. XVII

Domnia unificatorilor

Reorganizarea politică sub Oda Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi și Tokugawa Ieyasu modifică fundamental structura Japoniei. Ieyasu este primul care reușește să instituie o dinastie, cea a familiei sale.

Nobunaga își impune puterea în teritoriu transformându-i pe *daimyo* locali în vasali sau luptând împotriva acestora cu armate mari și tehnici de asediu. În bătălia de la Nagashino din 1575, trupele sale folosesc pentru prima dată armele de foc la scară largă. În 1582, cea mai mare parte a Japoniei trecuse deja sub controlul lui Nobunaga. Acesta decretează standardizarea unităților de măsură, elaborează legi fiscale și comerciale, diminuează puterea breslelor locale și îi sprijină pe negustori.

După asasinarea lui Nobunaga în 1582, Toyotomi Hideyoshi ❶, generalul său, preia controlul; în 1584 ocupă Kyoto și se aliază cu puternicul Tokugawa Ieyasu. În 1585, Hideyoshi îl elimină pe ultimul *daimyo* prin forță și încearcă să atragă elita

tradițională de partea sa, cu scopul de a consolida o politică de pace. Împarte proprietăți chiar și foștilor săi rivali, după ce aceștia își dovedesc loialitatea. Îi adună pe toți *daimyo* într-o uniune și devine senior feudal suprem. Pentru a-i controla, adesea le ținea familiile la curte

în calitate de „ostatici de onoare”. Începând din 1583, Hideyoshi construiește castelul Osaka ❶ drept capitală, iar în 1591 se proclamă regent

al împăratului. În 1592 ocupă Coreea, însă doi ani mai târziu este obligat să se retragă de pe continent.

În politica internă, Hideyoshi derulează reforme radicale. Face o topografie a întregii țări, cu scopul de a reorganiza satele și reședințele de familie. Unește satele în unități de producție și calculează

valoarea impozitelor pentru tot satul.

Această măsură este însoțită de o separare a țăranilor ❷ de clasa războinică, meseriași și negustori ❸, aceștia dovedindu-se figuri decisive în viitor. Țăranii sunt obligați să predea armele, în timp ce *bushi* sunt ținuti departe de sate, fiind repartizați prinților lor prin jurăminte de supunere. În 1590, după ultima victorie asupra familiei Hojo (pag. 245), Hideyoshi devine stăpânul absolut al Japoniei, însă eșuează în încercarea de a înființa un shogunat pentru familia sa.

În 1598, după moartea lui Hideyoshi, puternicul său aliat Ieyasu ❹ preia puterea după victoria decisivă în bătălia de la Sekigahara, iar în 1603 înființează shogunatul Tokugawa pe care familia sa îl deține până în 1867. Ieyasu continuă realizările predecesorului său și pune bazele unei politici conservatoare și izolați-

1 Castelul Osaka, construit în 1583–1587 de Toyotomi Hideyoshi

3 Sala de recepții a lui Hideyoshi în Kyoto, vedere parțială a interiorului, sec. XVI

oniste care, de altfel, duce la pace și stabilitate internă pe termen lung. De asemenea, centralizează întreaga politică economică și comercială a Japoniei, împiedicându-i pe *daimyo* locali să facă negoț cu europenii.

4 Crizantema, stema națională a Japoniei, în templul Higashi-Honganji, întemeiat în 1602 de Ieyasu

5 Negustori la piață și oameni scăldându-se în râul Shijo Gawa din Kyoto, detaliu de pe un paravan color glisant, cca 1550

1575	Bătălia de la Nagashino	1585	Noi planuri topografice ale țării	1590	Victoria asupra familiei Hojo	1603–1867	Shogunatul Tokugawa
1584	Ocuparea orașului Kyoto	1586	Construirea castelului din Osaka	1592	Ocuparea Coreei	1614–1615	Ocuparea orașului Osaka

Shogunatul Tokugawa 1603–1868

După ce instaurează pacea în țară prin forță, shogunii Tokugawa duc o politică de menținere a rânduielilor feudale, interzic creștinismul și închid țara în fața influențelor europene, proces care va continua până în sec. XIX.

Urmându-l la putere pe Hideyoshi, Ieyasu trebuie întâi să facă față unei noi revolte a familiilor *daimyo*. În 1600 înfrânge pe Ishida, cel mai mare rival al său, și *Alianța Vestică* a acestuia. În 1603, când în sfârșit preia total controlul, 87 de familii *daimyo* fuseseră eliminate. Centrele puterii Tokugawa devin Kyoto ❸ și, mai ales, Edo (actualul Tokyo). În 1605, Ieyasu transferă oficial shogunatul fiului său Hidetada, al

cărui rol rămâne în umbră până la moartea tatălui în 1616. Într-un timp, Ieyasu îi învinge pe ultimii *daimyo* rebeli, cucerind Osaka ❹ între 1614–1615.

Iemitsu, al treilea shogun Tokugawa, desăvârșește sistemul de conducere al lui Ieyasu și aduce pacea în imperiu prin controale militare stricte. Iemitsu, care legiferează căsătoriile numai între japonezi și face reglementări în privința vestimentației, îi obligă pe *daimyo* să-l recunoască drept unic legislator, iar în 1635 trece toate instituțiile religioase sub supravegherea shogunilor. Sistemul loialității personale se înrădăcește la toate nivelele. În 1639 se proclamă politica de închidere a țării, care izolează Japonia de lumea exterioară pentru o perioadă de 200 de ani.

În 1622 începe persecuția sistematică a creștinilor ❶, aceștia fiind considerați intruși. Politicile religioase și culturale capătă un caracter naționalist extrem de pronunțat după expulzarea străinilor ❷ și execuția japonezilor convertiți la creștinism.

După Iemitsu, Tokugawa renunță treptat la politicile active, lăsând guvernarea pe mâna conducătorilor militari. Yoshimune, al optulea shogun, a cărei domnie începe în 1716, restabilește puterea shogunatului prin reforme guvernamentale și economice. Încurajează ameliorarea solului și cultivarea de plante cum ar fi cartofii dulci și duzii pentru creșterea viermilor de mătase. De asemenea, standardizează sistemul juridic și anulează datoriile țăranilor. Yoshimune slăbește restricțiile asupra importului de publicații din Europa, pentru a se familiariza cu noile metode administrative și agricole. Începând cu 1787, politicile sale sunt continuate activ de Ienari, al unsprezecelea shogun. Japonia cunoaște o nouă etapă de dezvoltare, însă politica izolaționistă rămâne neschimbată până la deschiderea forțată ❺ a țării de către SUA în 1853–1854.

Revolta creștinilor

În 1637–1638, măsurile religioase și politice ale primului shogun Tokugawa provoacă revolta creștinilor de la Shimabara. Shogunul reprimă brutal răscoala și inițiază exterminarea creștinismului în Japonia. Nici chiar după slăbirea restricțiilor asupra importurilor de cărți occidentale în 1720 nu sunt permise scrieri cu caracter creștin.

Reprezentare a Fecioarei Maria, în ghips. Persecutorii creștinismului îi recunoșteau pe catolici după refuzul de a profana imaginea călcând pe ea.

Cucerirea orașului Osaka din 1615, detaliu de pe un paravan, sec. XVII

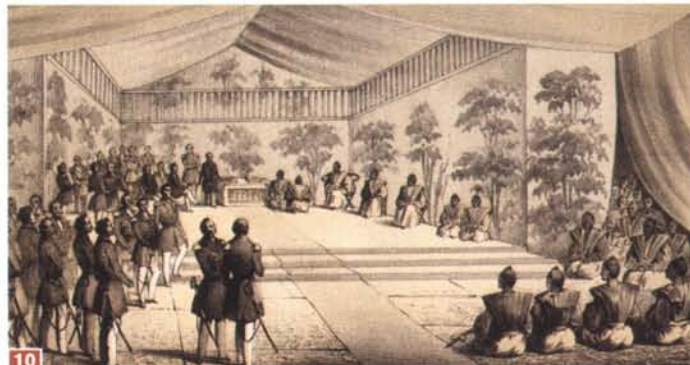
Un japonez îi arată unui european o pasăre mare, gravură color în lemn, sec. XVIII

Martiriul iezuiților în Japonia, pictură, 1622

Castelul Nijo-jo din Kyoto, reședința dinastiei Tokugawa, construit în 1603–1626

Înmânarea unei scrisori din partea președintelui SUA Fillmore, Împăratului Japoniei, de o delegație, la 14 iunie 1853, litografie, sec. XIX

ASIA DE SUD-EST 1500-1800

În secolele XVI-XVIII, Birmania și Siamul erau regate importante. Portughezii, olandezii, francezii și englezii încheiaseră aici relații și acorduri comerciale, mai ales în Siam, înființând pe litoral primele factorii. În timp ce francezii se impun în Annam în sec. XVIII, portughezii reușesc să controleze la început Arhipelagul Malaysian și astfel să monopolizeze comerțul de condimente, însă în sec. XVII pierd treptat din influență în favoarea olandezilor. Multe regate sud-asiatice cunosc o renaștere prin comerțul cu europenii.

Barcă birmaneză cu vâsle

Birmania și Siam

Regatul Birmania își extinde temporar influența în Siam. Portughezii, mai târziu și alte puteri europene, încheie acorduri comerciale avantajoase cu Siamul (Ayutthaya).

După căderea regatului Pagan în 1287, triburile Shan înființează un alt regat în Birmania Superioară. În sud domnea familia Mon, care fondase principate în sec. IX-X, înainte de sosirea birmanilor ❶, ❷. În 1531, dinastia Toungoo din Birmania Inferioară unifică țara. Regele Tabinshwehti îi subjugă pe Moni și, cu ajutorul armelor de foc portugheze, cucerește Birmania Centrală, stabilind capitala la Pegu în 1559 și la Ava în 1635. În 1559, succesorul său cucerise deja principatele din nord și satele Shan. Se năștea un imperiu, în care se ridicau clădiri spectaculoase. În sec. XVII, companiile comerciale britanice

și olandeze încep să își stabilească bazele în acest imperiu. După atacuri din partea chinezilor și a siamezilor, în 1752, dinastia Toungoo se prăbușește.

Conducătorul birman Alaungpaya unifică Birmania ❸ (actualul Myanmar) în 1753. Hsinbyushin, fiul său, care aduce mulți învățați la curte, reconstruiește capitala Ava în 1765, iar în 1764-1767 înaintea mult în Siam. În 1785, Birmania ocupase o mare parte din Siam, până când britanicii,

atacând dinspre India, preiau controlul asupra Siamului după Primul Război Anglo-Birman (1824-1826).

Regatul Ayutthaya din Siam (actuala Thailanda), care existase încă din sec. XIV și se întindea de la Peninsula Malaysiană până la Malacca, distruge Imperiul Khmer în 1431. În 1516, regele Ramathibodi II le permite portughezilor să înființeze factorii. Succesorul săi îi respinge pe birmani și asediază Ayutthaya

în 1549. Încă din sec. XVI, regii utilizau împotriva birmanilor arme europene, în schimbul cărora le ofereau europenilor acorduri comerciale avantajoase cu Siamul – un centru comercial

pentru produse chinezești și japoneze. Toleranța religioasă din Siam permitea, de asemenea, influența culturii europene. În 1662, Franța trimite misionari iezuiți în Siamul budist ❹, iar Compania franceză a Indiilor Orientale intră în Ayutthaya în 1680. Însă intervenția politică a francezilor ❺

se dovedește excesivă, iar în 1688 regele Phetracha îi izgonește. Doi ani mai târziu, olandezii îl obligă pe rege să le acorde monopolul în comerțul cu piei de animale, blocând râul Menam. După 1700, acest comerț aduce Siamului o prosperitate considerabilă. Literatura și arta thai ating apogeul în timpul domniei regelui Boromokot.

Începând cu 1770, generalul Phraya Taksin reconstituie regatul Siamului și transformă Laosul ❻

❷ Bărbat și femeie din Annam, îmbrăcați elegant, gravură color în lemn

și Cambodgia în state vasale; după moartea lui, regatul era mai puternic ca oricând. În 1782, generalul Phraya Chakri urcă pe tron sub numele Rama I și fondează dinastia Chakri, care domnește și astăzi în Thailanda.

❹ Ambasadorul Franței sosește la palatul regelui siamez

❻ Templul budist That Luang, lângă Vientiane, Laos, 1566, reconstruit în 1930

❸ Pagoda Shwe Dagon din Rangun, Birmania, restaurată între 1768-1773

❶ Cap al unui Buddha, sculptură siameză în stil Ayutthaya

Indochina și Indonezia

Francezii își impun influența în Indochina, în timp ce portughezii și olandezii se luptă pentru a-și întemeia factorii în Arhipelagul Indonezian.

În 1428, Annamul din Indochina, sub împăratul Le Loi (Le-Thaito), fondatorul dinastiei Le, se desparte de China. Printr-o administrație eficientă sub împăratul Le-Thanh-Tong, în 1471, Annam ocupă restul Imperiului Champa. În sec. XVI, puterea centrală intră în declin, iar țara

este condusă până în sec. XVII de două mari familii, Trinh și Nguyen, care resping pentru o lungă perioadă de timp încercările de debarcare ale europenilor. Franța negociază în 1787, pentru prima dată drepturile de înființare a unei baze în regiune cu Nguyen Anh 7 din Indochina, care în 1802 se declară împăratul Gia Long în Vietnam.

Negustorii musulmani și portughezii se luptă pentru influență în Indonezia și Arhipelagul Malaysian 8. În 1511, portughezii cuceresc Malacca 9 și o transformă în bază principală; de aici, înființează factorii în Java 10, Ambon, Banda, Ternate și în alte zone și monopolizează comerțul de condimente. În sec. XVI, o mare parte a teritoriului indonezian fost budist se convertește la islamism.

În 1602, venirea Companiei olandeze a Indiilor Orientale duce la lupte aprige. Olandezii se stabilesc în Jakarta în 1610, iar în 1619 transformă Batavia în

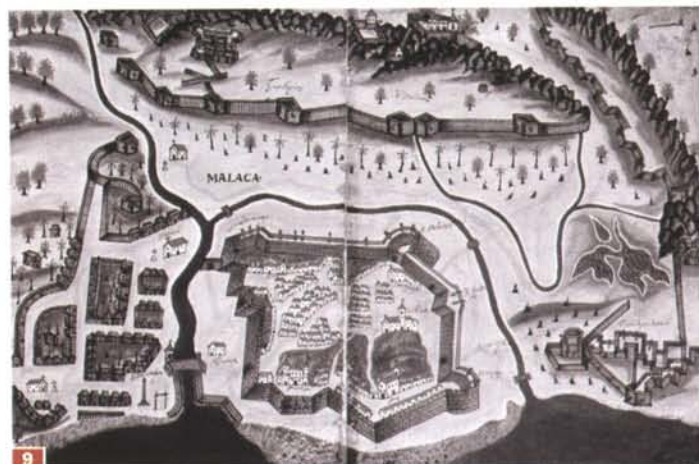
centrul lor administrativ. Preiau de la portughezi prin forță Malacca în 1641, Sulawesi (Celebes) în 1666, și Ternate în 1683, controlând astfel toată regiunea, însă în 1784 sunt obligați să accepte comerțul britanic în regiune. În 1798, Compania olandeză a Indiilor Orientale se declară falimentară și este desființată de Guvernul Olandei, care preia administrarea teritoriilor companiei.

7 Nguyen Anh la vârsta de opt ani, în timpul vizitei sale la Versailles, 1787

8 Harta a Arhipelagului Malaysian, detaliu dintr-o hartă a lumii de Pierre Desceliers, 1550

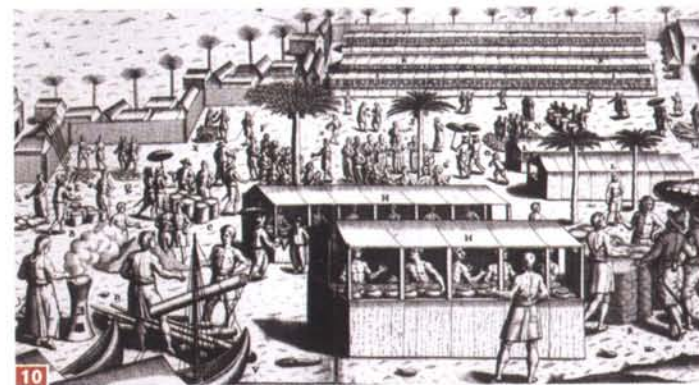
9 Portul și capitala Malaccăi, fondată de prințul Srivijayan Parameswara, harta orașului ca bază comercială portugheză

Filipine

La sfârșitul sec. XV, islamul se răspândește din Borneo și Sulawesi spre Filipine. În 1521, în timpul călătoriei sale în jurul lumii, Magellan ajunge într-un arhipelag, debarcă pe insule și se luptă cu băștinașii. În 1543, Spania revendică insulele și le redenumeste Filipine, după regele Filip II. Structurile de conducere ale triburilor locale erau considerate primitive, iar insulele din nord sunt creștinate și dezvoltate economic de către preoții catolici, după modelul sud-american. Insulele din sud au rămas islamice până în prezent.

Magellan luptând împotriva băștinașilor de pe insula Cebu din Filipine

Factorie olandeză în Bantam, Java

AFRICA 1500-1800

Dezvoltarea politică și socială a Africii cunoaște diversitatea doar într-o anumită măsură. În secolele XVI-XIX, Africa devine un centru de interes al comerțului european. Regiunile de coastă atrag atenția portughezilor și a altor puteri europene, care organizează un comerț complex, cu sclavi și marfă, cu căpeteniile de triburi africane, provocând conflicte între clanurile rivale. În regiunile nord-africane existau în permanență disensiuni între adepții islamului și ai creștinismului din rândurile aristocrației, în timp ce oamenii obișnuiți își păstrau religiile tradiționale. Ethiopia avea o poziție specială în Africa de Nord.

1 Hartă a Oceanului Indian înfățișând estul Africii, sec. XVI

Africa de Est, Regatul Congo și Imperiul Songhai

Portughezii controlau comerțul pe coasta de est a Africii, așa că în Congo se instituie un regat creștin. Imperiul musulman Songhai opune rezistență creștinării.

Venirea portughezilor pe continentul african în 1498, la un an după ce Vasco da Gama descoperise India, schimbă mersul Africii, îndeosebi pe coasta de est ❶. Inițiativele de comerț ale Portugaliei nu aveau să cunoască limite. Portughezii se folosesc de rivalitățile dintre căpeteniile de triburi de pe coastă ❷ și orașele-stat pentru a distruge comerțul de aici, pentru a-i elimina pe negustorii musulmani și pentru a aduce treptat întreaga coastă sub controlul lor. Între timp, regatele din Africa Centrală reușesc să supraviețuiască, în vreme ce Zanzibarul devenea noul centru al negustorilor arabi sub dominație otomană.

În Regatul Congo ❸, regele Nzinga Nkuwu îl roagă în 1482 pe regele Portugaliei să trimită

5 Regele congolez primește o delegație, gravură în cupru, 1686

3 Cap de bronz al unui Oba, rege al Beninului

misionari și se convertește la creștinism în 1491, sub numele Ioan I. Împreună cu fiul său Afonso I (Nzinga Mbemba I), construiește biserici și mănăstiri creștine. Regatul Congo se bucură de prosperitate în urma influxului de negustori și artizani creștini, însă aristocrația creștinată a regatului participă de asemenea la comerțul cu sclavi ❹ din păturile sărace. Regatul creștin Congo se prăbușește în sec. XVII, iar în 1668, capitala São Salvador do Congo este devastată și prădată în

timpul atacurilor triburilor vecine necreștine.

Cel mai important stat Yoruba, Regatul Benin ❺, întreține legături comerciale cu portughezii, din 1486, permițându-le o bază comercială în țară. Expedițiile britanice începute din 1530 în Benin conduc la conflicte constante cu portughezii, însă regatul avea de câștigat de pe urma comerțului cu sclavi. Interzicerea sclaviei în 1691 aduce la prăbușirea Beninului.

În 1484, Portugalia stabilește de asemenea relații diplomatice și comerciale cu Imperiul Mali, care se destramă în sec. XVI odată cu expansiunea Imperiului musulman Songhai. Songhaiul devenise încă din sec. XI un regat

prosper, prin intermediul contactelor comerciale intense cu lumea arabă.

Prin 1464, Sonni Ali cel Mare transformă deja imperiul în puterea majoră a Sudanului, prin expansiune, iar în 1476 cucerește Djenné. În 1493, Muhammad

6 Monomotapa din Imperiul Bantu, gravură în cupru, sec. XVII

2 Portughez cu coif și trident, sculptură din Benin, sec. XVII

4 Cătușe ale negustorilor de sclavi din Africa subsahariană

Ture ❻ înființează în Imperiul Songhai dinastia Askia, care devine puterea conducătoare a Africii superioare, cu o armată bine organizată. Dinastia este înfrântă însă de Maroc în 1590-1591.

7 Mormântul lui Muhammad Ture al dinastiei Askia, la Gao, Mali

Bornu, coastele de vest și Ethiopia

Bornu devine un puternic imperiu musulman, în timp ce coasta de vest intră sub controlul comercial al puterilor europene. Ethiopia reușește în mare parte să-și mențină forma sa independentă de creștinism.

9 Castel de pe Coasta de Aur, Ghana de astăzi, gravură în cupru, cca 1750

Imperiul Bornu, aflat în ascensiune, este condus din 1472 de Ali Dunamani. El se formează în locul Imperiului Kanem de lângă lacul Ciad, pe cale de prăbușire. Cu ajutorul cavaleriei sale armate, Ali își extinde imperiul în toate direcțiile și stabilește relații comerciale cu Africa de Nord și de Vest. Idris II continuă expansiunea și comerțul, iar imperiul atinge apogeul dezvoltării în timpul domniei lui Idris Alooma, în 1580–1617. Nordul Camerunului, nordul Nigeriei și populația

yoruba se aflau pe atunci sub influența Bornului, dar supremația acestuia dispare în sec. XVII. Islamul avansase încă din anii 1500 în statele Hausa și Fulbe, care reușiseră până atunci să-și mențină independența.

Marile puteri europene intră în competiție pentru produsele comerciale vest-africane, care se încheie cu triumful britanicilor și al francezilor. În sec. XVIII, Marea Britanie controla comerțul în Gambia, Sierra Leone și Coasta de Aur (Ghana de astăzi) 9, în timp ce francezii dominau în Senegal, Guineea Franceză și pe Coasta de Fildeş. Ghana, Togo, Nigeria, Congo și Angola erau centre de comerț cu abanos.

Împărații creștini din Ethiopia 10 se luptau cu avansarea islamului în Africa încă din sec. XIV. Deși erau hotărâți să își mențină independența politică și culturală, începând

cu sec. XVI, aceștia sunt sprijiniți de portughezi în lupta împotriva islamului. Atacat din 1527 de raidurile Imperiului Musulman Somalez al lui Adel, Negus Claudius câștigă în final bătălia cu ajutorul portughezilor, în 1543. Deși Claudius și succesorii săi subliniau independența creștinismului ethiopian, iezuiților li se permite să desfășoare activități misionare în țară încă din 1557. Convertirea la catolicism înfăptuită de Negus Za Dengel în 1607 și de Negus Susneus în 1622 conduce la răskoale sângeroase, până când Negus Fasilidas alungă toți catolicii. În timpul domniei lui

8 Scut de piele din Ethiopia

Iasus I (cel Mare), la începutul sec. XVIII, Ethiopia ajunge din nou pe culmile sale politice și culturale, însă cade pradă apoi anarhiei, din cauza intrigilor de la palat și a invaziei triburilor vecine ostile, destrămându-se în final în mici regate. Situația se menține până în 1855, când pe tron urcă Teodor II, un băștinăș din Amhara, care se căsătorește cu fiica regelui precedent.

Vechile imperii africane și cucerirea lor de către Portugalia și Olanda

La fel ca în Asia de Sud-Est, portughezii sunt izgoniți din Africa după 1600, de către olandezi. În 1673, Compania olandeză a Indiilor Occidentale îi alungă pe portughezi din Elmina, Coasta de Aur, preia conducerea comerțului cu sclavi de aici și stabilește relații cu căpeteniile tribului fanti de pe coastă. În 1641, olandezii ocupă insula Luanda din Angola; aceștia reușesc în final să îi înlăture pe portughezi din Angola, pe cale armată, în 1648. Între portughezi și olandezi se stabilește apoi o reconciliere de durată în domeniul comerțului.

Dirck Wilre, director general al Companiei Indiilor Occidentale, pe coasta sudică a Africii, pictură de Peter de Wit, cca 1669

10 Petrecere la care vinul este servit în urcioare rotunde din lut, ilustrație ethiopiană, sec. XVII

1590–1591 Victoria Marocului asupra Songhaiului

1641 Olandezii ocupă insula Luanda

1557 Misiunea iezuită în Ethiopia

1637 Olandezii îi alungă pe portughezi din Elmina

1648 Olandezii sunt izgoniți de portughezi din Angola

VECHILE IMPERII AMERICANE ȘI CUCERIREA LOR DE CĂTRE SPANIA ȘI PORTUGALIA CCA 1500-1800

Culturile Maya ❶ târzii, scindate în regiuni, precum și popoarele aztec și incaș construiesc în sec. XV mari imperii, bine administrate, în America Centrală și de Sud. Prăbușirea lor rapidă în fața cuceririi spaniole din sec. XVI a fost determinată posibil și de capacitatea conchistadorilor de a exploata uriașa concentrare de putere religioasă aflată în mâinile conducătorilor autohtoni. Sub dominație spaniolă și portugheză, convertirea aborigenilor revine îndeosebi misionarilor, deși o parte a acestora luptă și pentru drepturile lor. Africanii erau și ei duși la New York ca sclavi și exploatați. Sub îndrumarea iezuiților, se instituie rezervații de amerindieni semiautonomie.

❶ Tămâielniță mayașă, în forma zeului ploii, Chac, argilă pictată

Imperiul Maya târziu

Cultura Maya târzie este împărțită într-un număr de state separate. Acestea sunt slăbite în sec. XV de conflictele politice și cucerite un secol mai târziu de spanioli.

Vechiul Imperiu Maya și orașele-templu datează din 300. În secolele V și VI, cultura Maya cunoaște o largă răspândire. Sistemul eficient din agricultură conduce la o creștere substanțială a populației. În 987, în Yucatán ia naștere Noul Imperiu Maya, sub conducerea toltecilor, care emigraseră din Campeche și se amestecaseră cu vechii maya.

Alte orașe-stat se alătură noii entități. În 1204, *cocomul* din Mayapán, care se poate să fi provenit din Mexico, își asumă conducerea imperiului. Câteva triburi maya, conduse de Xiu de Uxmál ❷, se răscoală împotriva domniei sale severe în 1441. Unificarea politică a exclus Yucatánul, în timp ce 18 orașe-stat mici se luptau între ele. Epidemiile și catastrofele naturale sunt altă

cauză a slăbirii statelor înaintea invaziei spaniolilor.

În ținuturile înalte ale Guatemalei de astăzi se aflau statele dominate de tolteci – Quiché ❸, Cachiquel și Tzutuhil, având capitalele la Utatlán, Iximché și Atitlán. Triburile toltecilor s-au așezat și în teritoriile actualei Nicaragua, în nord-vestul Hondurasului și în El Salvador.

În ciuda prăbușirii sale politice, cultura Maya era deosebit de dezvoltată în perioada precolumbiană. Mayașii utilizau scrierea hieroglifică ❹, un sistem numeric și un calendar mai exact decât cel gregorian folosit în Europa în sec. XVI. Populația trăia în orașe mari, cu case de piatră și drumuri pavate. Surplusurile din cultivarea de porumb sprijineau activitățile artistice și comerțul. Societatea era structurată ierarhic, nobilimea și preoții formând casta conducătoare. Sclavii erau de fapt prizonierii de război sau persoanele datornice. Mayașii făceau comerț pe distanțe foarte mari, însă nu cunoșteau metalele și roata.

❷ Templu mayaș din Yucatan, construit prin sec. XII

❸ Calendar mayaș de prezicere a viitorului, denumit codex Tro-Cortes, realizat probabil în Yucatán cu ajutorul scrierii hieroglifice, sec. XIV

❹ Fermieri din Uxmál

❺ Veșmânt tradițional Quiché decorat cu motive animale

Profitând de această scindare politică, spaniolii reușesc să cucerească ținuturile înalte ale Guatemalei ❻ în 1525 și Yucatánul până în 1541, însă ținuturile de jos ale Guatemalei scapă de cucerirea spaniolă până în 1697.

❻ Colier cu mărgelă în formă de jaguar, Guatemala, cca 1200-1500

■ Imperiul Aztec

În alianță cu alte orașe, aztecii conduc un imperiu puternic din capitala Tenochtitlán, însă în sec. XVI sunt subjugați rapid de cuceritorii spanioli.

Aztecii migrează pentru prima dată în Mexic prin anul 1100. La început sunt vasali ai tepanecilor, însă capătă tot mai multă putere. În 1375, aztecii înființează capitala Tenochtitlán ⑩, apoi, în 1428, se răscolă împotriva dominației tepanecilor, al căror imperiu îl distrug în 1430, după

7 Războinici azteci, desen amerindian preluat din *Historia de las cosas de Nueva*

10 Moctezuma II

o alianță cu orașele-stat Tetzoco și Tlatelolco. Conducătorii azteci Moctezuma I, Axayacatl și Ahuizotl ⑦ extind imperiul către nord-est în a doua jumătate a sec. XV, astfel că populații aflate foarte la sud, precum Guatemala, le plăteau tribut. Aceștia se declară moștenitorii toltecilor și își identifică zeul războiului, pe Huitzilopochtli ⑨, cu zeul soarelui, legitimându-și astfel religioasă ⑧ politica de cucerire. Imperiul Aztec menține alianțele cu orașele-stat partenere, și toate trei profită de pe urma tributurilor enorme și a sclavilor pe care populațiile subjugate erau obligate să îi furnizeze. În momentul cuceririi spaniole, imperiul era compus din 38 de provincii-stat.

În 1502 urcă pe tron Moctezuma II Xocoyotzin ⑩, care avea să ducă imperiul pe culmile sale și apoi la o prăbușire rapidă. Acesta îi supune pe miztecii din ținuturile înalte ale Oaxacai și anexează aliații tetzoco în 1516. Moctezuma transformă Tenochtitlánul în cel mai mare și mai strălucitor oraș din America, cu o populație de 300 000 de locuitori. Societatea urma o ierarhie strictă, iar obiceiurile

religioase de la curte îi asigurau conducătorului o poziție foarte înaltă. Nobilimea era ereditară, însă războinicii cu rezultate excepționale puteau de asemenea să aspire să intre în casta nobililor.

În 1519, Moctezuma îi primește cordial pe spaniolii conduși

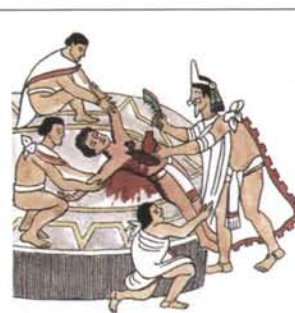

8 Podoabă pentru cap a unui preot aztec, începutul sec. XVI

9 Zeul aztec al războiului, Huitzilopochtli, litografie

de Hernán Cortés, deoarece o profeție anunțase revenirea zeului Quetzalcoatl. Însă Cortés îl păcălește pe conducător și îl ia prizonier, folosindu-l pentru

Sacrificiile umane

Zeului aztec al războiului și al Soarelui, Huitzilopochtli – însemnând colibri albastru al sudului – i se ofereau în mod regulat sacrificii umane pe altarul din templul său de piatră. Victimele erau de obicei anesteziate cu băuturi toxice înainte ca înaltul preot să le smulgă inima din corpul încă viu. Potrivit unor estimări ale timpului, în ultimii ani ai Imperiului Aztec au fost sacrificați anual cca 20 000 de oameni, iar în zilele noastre se descoperă tot mai multe rămășițele umane care să confirme această statistică morbidă.

sus: Sacrificii umane pe altarul Soarelui din Tenochtitlán

a-i supune poporul. În 1520, spaniolii organizează o răscolă a băștinașilor împotriva distrugerii așezărilor lor religioase ⑪, iar în decursul acesteia, Moctezuma este ucis cu o piatră. Până în 1521, spaniolii cuceresc întregul Imperiu Aztec.

11 Capitala aztecă Tenochtitlán (stânga) și capitala incașă Cuzco (dreapta)

12 Hernán Cortés conducându-și soldații către conducătorul aztec Moctezuma

13 Hernán Cortés distruge așezările religioase ale aztecilor, 1520

1520 | Moartea lui Moctezuma

1525 | Spaniolii cuceresc regiunile muntoase din Guatemala

1519 | Hernán Cortés ajunge în Tenochtitlán

1521 | Spaniolii ocupă Imperiul Aztec

1541 | Spaniolii cuceresc Yucatanul

■ Ascensiunea Imperiului Incaș

Pornind din capitala Cuzco, astăzi în Peru, incașii construiesc în sec. XV cel mai mare imperiu din America de Sud și stabilesc un guvern centralizat care reglementează aproape toate aspectele vieții.

După prăbușirea culturii Tiahuanaco din Anzii Centrali (astăzi în Peru și Bolivia) în jurul anului 1100, culturile locale de coastă se dezvoltă și formează numeroase state mici. Incașii care populau Valea Cuzco câștigă treptat supremația sub conducerea lui Manco Capac, care, potrivit tradițiilor incașe, migrase dinspre lacul Titicaca în jurul anului 1200. Se pare că *Inca* a fost numele familiei conducătoare, apoi cel al împăratului și, în final, cel al întregului popor. Al nouălea conducător incaș, Pachacutec Yupanqui, care vine la putere prin 1438, conduce o serie de cuceriri militare care pun bazele guvernării Imperiului Incaș. Capitala Cuzco se dezvoltă rapid și se fondează alte orașe,

1 Podoabă pentru cap realizată din păr de lamă împletit și decorat cu pene, secolele XV–XVI

cum ar fi Machu Picchu 2, ca edificii de cult monumentale 1. Fiul lui Pachacutec, Topa Yupanqui 3, cucerește regiunile muntoase din Bolivia și ajunge până în nord-vestul Argentinei de astăzi, supunând ținuturile de coastă ale Imperiului Chimú și extinzând teritoriul incaș la sud. Acesta trimite expediții cu plute în Oceanul Pacific, care probabil au ajuns până în insulele

Galapagos. La începutul sec. XVI, sub Huayna Capac, imperiul continuă să se extindă, cuprinzând cea mai mare parte a Columbiei de astăzi, și atinge apogeul său politic și cultural 1. Imperiul Celor Patru Părți a fost cel mai puternic din America, conducând popoarele din vecinătatea sa.

Statul incaș avea o administrație puternic centralizată și o structură economică bine planificată. În fruntea sa se afla conducătorul 6, Incașul Sapa (cel mai puternic), venerat ca fiu al Soarelui 5. În ierarhia strictă a imperiului, populația incașă era constituită din nobilime, în timp ce popoarele subjgate serveau drept sclavi. Toate regiunile erau adunate în unități administrative și li se impunea îndeplinirea unor anumite sarcini și servicii militare pentru binele statului. Totul era contabilizat cu ajutorul unor sfori înodate, denumite *quipu* 7. Rețeaua excelentă de drumuri prin munți permitea transportul rapid al oștilor, al informațiilor și al unor produse între orașe. La fel ca mayașii, incașii nu cunoșteau

2 Ruinele așezării Machu Picchu, Peru

3 Topa Yupanqui pe tron, alături de soția sa, reconstrucție artistică după descrieri scrise, 1870

metalurgia sau roata. Pentru simplificarea administrației în imperiu, se utiliza o limbă comună, *quechua*. Pentru fiecare zece mii de locuitori ai Imperiului Incaș existau 1330 de demnitari de stat, selectați în funcție de abilitățile lor și instruiți pentru responsabilități și poziții specifice.

4 Ceas solar din piatră pentru ceremoniile de cult, Machu Picchu, Peru

5 Sacrificiu incaș dedicat zeului Soare, gravură color în cupru, sec. XVII

6 Conducător incaș, gravură, sec. XVI

7 Quipu incaș, 1430-1532

Structura Imperiului Incaș și cucerirea populației

Administrația Imperiului Incaș supraveghea colectivismul agrar, însă pasivitatea maselor și războiul fratricid facilitează cucerirea rapidă a acestei civilizații de către spanioli.

În societatea incașă, pământul aparținea comunității satului, care alocă anumite arii de teren arabil fiecărei familii, în funcție de dimensiunea acesteia. Fiecare familie putea trăi din producție, însă comunității i se cerea să plătească dări pentru sprijinul conducătorului, al preoților și al construcțiilor locale. De asemenea, fiecare persoană trebuia să cultive câmpurile comunității pentru susținerea bătrânilor, bolnavilor și celor care nu puteau munci. Pădurile și pășunile erau folosite în comun de membrii comunității, însă casele și fermele erau proprietățile private ale familiilor. Surplusurile din recolte erau trimise silozurilor centrale, unde erau depozitate pentru timpuri de foamete. Productivitatea agricolă se dezvoltă cu ajutorul sistemelor de terasare și de irigare 8 și prin utilizarea de fertilizatori, mai ales *guano*. Creșterea animalelor, îndeosebi a lamelor, și pescuitul de-a lungul coastelor contribuie de asemenea în mod

semnificativ la dezvoltarea economiei incașe. Conducătorul se bucura de o autoritate absolută care nu putea fi pusă la îndoială, considerându-se de proveniență divină, și aceasta poate fi o cauză

Atahualpa, fiul lui Huayna Capac

a slăbirii structurii de stat, înlesnind cucerirea spaniolă.

În 1527, Huayna Capac moare fără să desemneze un succesor. Atât fiul său mai mare Huáscar, de la Cuzco, cât și fiul său preferat, Atahualpa, de la Quito, pretind

tronul, dând naștere unui război fratricid care slăbește puternic imperiul. Spaniolii conduși de Francisco Pizarro profită de lupta dintre ei pentru a cucerii Imperiul Incaș. La început, aceștia îl susțin pe Atahualpa 9, care iese victorios după ce oștirile sale îl capturează și îl ucid pe Huáscar în 1532. Însă Pizarro îl întemnițează apoi pe Atahualpa 10 în 1533 și îl execută prin spânzurare, lăsând statul fără nici un incaș *sapai* și, astfel, la voia întâmplării. Până în 1539, spaniolii cuceresc cea mai mare parte a Imperiului Incaș.

Rezistența continuă după 1535 în provinciile de graniță Vilcabamba, conduse de un membru al fostei familii conducătoare, Manco Capac II, pe care spaniolii înșși îl instalaseră în 1533. Acesta este asasinat în 1544, însă regiunea Vilcabamba continuă să reziste spaniolilor până în 1572. Ultima rebeliune a incașilor, care încercaseră să restabilească religia, eșuează în 1565. În ciuda suprimării ei, cultura incașă 11 supraviețuiește.

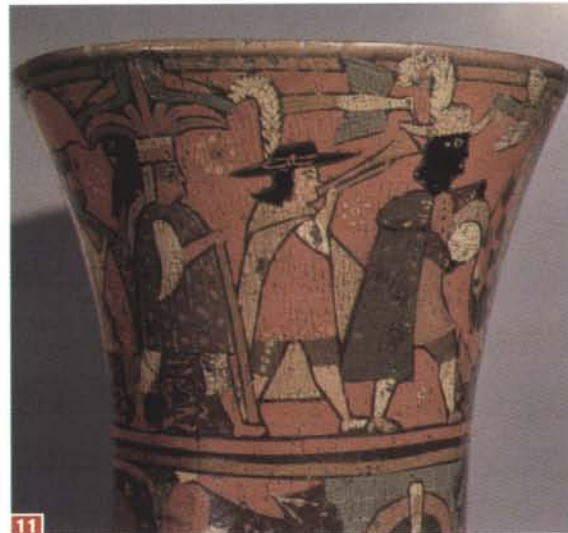
Irigarea câmpurilor terasate incașe, gravură în lemn, cca 1560

Răscoala antispaniolă din 1780–1781

Încercările reprezentanților guvernului spaniol (*corregidores*) de a-i obliga pe indigeni să adopte stilul de viață spaniol provoacă în 1780–1781 o răscoală în Peru, condusă de un descendent al unei familii nobiliare incașe, Túpac Amaru. Răscoala este reprimată violent, însă *corregidores* în cauză sunt înlocuiți de noi demnitari, care acordă o mai mare independență băștinașilor.

Atahualpa este luat prizonier de conchistadorii conduși de Pizarro, 1532

Vas de băut combinând stilurile incaș și spaniol, cca 1650

1544 | Manco Capac II este asasinat

1780–1781 | Túpac Amaru conduce o răscoală care eșuează

1535 | Revolta incașilor din Vilcabamba, conduși de Manco Capac II

1572 | Sfârșitul rebeliunii din Vilcabamba

Dominația spaniolă și portugheză în America

Spaniolii și portughezii colonizează *Lumea Nouă* după 1500. Din Africa sunt aduși sclavi de culoare pentru a lucra pe plantațiile și fermele coloniștilor.

1 Columb debarcă în America, 1492

4 Cortés cucerește Mexicul, litografie color

6 Bătălie dintre amerindieni și portughezi, cca 1500, gravură în cupru color

8 Asuprirea amerindienilor de către spanioli, gravură în cupru color, 1596

La scurt timp după invazia în America, spaniolii și portughezii încep să pretindă hegemonia asupra teritoriilor. În 1492, Cristofor Columb 1 ajunge pentru prima dată pe continent (în Venezuela de astăzi), iar în anul următor, Amerigo Vespucci debarcă pe coastele Columbiei. Europeanii încep explorarea și cucerirea celei mai mari părți a continentului: spațiul din Mexic de către Hernán Cortés 3, 4, în 1519–1521; Peru de către Francisco Pizarro 2, în 1531–1534; Chile, în 1535; Paraguay, în 1536 și Bolivia,

2 Francisco Pizarro, gravură în cupru, 1673

7 Un călugăr franciscan ține predici băștinașilor

în 1538. În 1535, regele Spaniei Carol Quintul îl numește pe Antonio Mendoza 5 vicerege în *Noua Spanie*, care cuprindea Mexicul de astăzi și cea mai mare parte din America Centrală. În 1543 se instituie viceregatul în Peru, cuprinzând întreaga Americă

de Sud spaniolă și Panama. Cuceritorilor li se acordau în mod repetat titlul legal de misionari, însă activitatea lor a stârnit mult timp o controversă în rândul teologilor.

Portughezii 6 conduși de Pedro Alvarez Cabral vin în Brazilia în 1500 și întemeiază aici centre de comerț. Coroana portugheză pretinde pentru prima dată hegemonia asupra Braziliei în 1534. Din

1549, Brazilia era administrată de un guvernator general al regalității. Madridul încearcă să controleze evenimentele din teritoriile spaniole și impune restricții coloniștilor europeni. Coroana considera comerțul și resursele coloniei o sursă de venit pentru țara-mamă. Mănăstirile 7 convergeau indigenii la creștinism, dar îi și protejau de acțiunile arbitrare ale cuceritorilor 8. În 1542, misionarii reușesc să impună interzicerea legală a sclaviei cu amerindieni, iar în același an, părintele dominican Bartolomé de Las Casas, apostolul amerindienilor, redactează *Leyes Nuevas* (noile legi). Acestea stabileau egalitatea amerindienilor și eliberarea lor de munca forțată. Cu toate acestea, Biserica nu avea rețineri cu privire la sclavia cu negri, astfel că foarte curând sunt aduși africani 9 pentru a lucra pe plantațiile Americii de Sud și ale insulelor din Marea Caraibilor. Până la abolirea sclaviei din 1850,

3 Hernán Cortés, pictură, sec.XVI

5 Antonio de Mendoza, pictură, 1786

numai în Brazilia fuseseră transportați între patru și zece milioane de africani.

La început, triburi întregi de aborigeni pier din cauza infecțiilor aduse de europeni, însă, în timp, europenii născuți în America de Sud (*creoles*), indienii (*mestizos*) și africanii (*mulattos*) născuți în *Lumea Nouă* încep să creeze familii mixte.

9 Sclavi africani într-o piață din Brazilia, cca 1768

■ Rezervațiile de amerindieni

Sub îndrumarea iezuiților, în sec. XVII se înființează rezervații autonome de amerindieni. În sec. XVIII, creolii capătă conștiință politică și doresc să obțină independența față de țara-mamă.

Sub Las Casas, episcop de Chiapas din 1544, dominicanii ⑩, apoi și iezuiții, purced la convertirea ⑪ indigenilor. Aceștia încep din junglele Guatemalei și înființează rezervații misionare, în care căpeteniile de trib își păstrau poziția dacă-l recunoșteau pe regele Spaniei. Rezervații similare sunt fondate mai târziu și în Mexic. Reglementările de protecție pentru indigeni, cum ar fi plata pentru serviciile primite și orele prescrise pentru muncă și odihnă, erau adesea ignorate de

autoritățile locale. În 1601, printr-un decret, legile devin obligatorii pentru toți, însă indigenii continuă să le ignore.

În 1604, iezuiții reușesc să preia controlul provinciei Paraguay, iar în 1609 înființează o *reducción* (rezervație) pentru guarani ca așezare colonială semiautonomă. Indigenii locuiau în colonii supravegheate și cultivau terenul comun două sau trei zile pe săptămână, iar producția servea pentru plata dărilor către spanioli și pentru construcția de

biserici. În celelalte zile din săptămână, amerindienii își cultivau terenul propriu, pentru familie. Toți copiii beneficiau de educație, o parte din aceasta reprezentând instruirea în negustoria calificată. Iezuiții aveau o miliție ⑫ proprie, pentru a se apăra de raidurile comercianților cu sclavi din Brazilia vecină. Rezervații asemănătoare se fondează și în Ecuador, în nordul Boliviei și în nord-vestul Mexicului, însă acestea se degradează după alungarea iezuiților din Paraguay în 1759–1767.

Gvernul luminat al lui Carol III al Spaniei desfășoară o serie de reforme în a doua jumătate a sec. XVIII. Acestea cuprindeau măsuri de îmbunătățire a stării legale a indigenilor și egalitatea prin lege a creolilor și imigranților hispanici în privința preluării

posturilor. Cu toate acestea, deținerea celor mai bune terenuri și accesul la funcții reveneau elitei creole. Această castă privilegiată află treptat de conceptele iluminismului și ale Revoluției Franceze. America spaniolă vede ocupația lui Napoleon și înlăturarea de facto a Coroanei spaniole din 1808 ca pe o oportunitate de a-și dobândi autodeterminarea. Venise timpul luptei pentru eliberare, sub conducerea lui Simon Bolívar.

Frații Pizarro

Frații Pizarro sunt exemple reprezentative al spiritului de conquistador. Francisco se autodeclarase guvernator în Peru în 1529 și fondase Lima în 1535. În 1537–1538, e luat prizonier împreună cu frații săi la Cuzco și se ceartă cu generalul spaniol Diego de Almagro, care venise să îl salveze. Francisco îl execută pe Almagro în 1538, dar este la rândul lui ucis de fiul acestuia, în 1541. Gonzalo, fratele lui Francisco, se revoltă împotriva viceregului spaniol în 1546; este întemnițat și executat. Fratele lor cel mai mic, Hernando, merge în Spania în 1539 să explice execuția lui Almagro, însă este întemnițat până în 1560.

Arestul lui Gonzalo Pizarro

10 Călugări dominicani botează indigeni, cca 1600

11 Fragment dintr-o scriere creștină, ilustrată de misionarii iezuiți cu scopul de a-i converti pe aborigenii din Paraguay, sec. XVII

12 Amerindieni împiedicându-l pe un ofițer spaniol să intre în rezervația lor, incrustație în lemn, sec. XVII

Harta Americii Centrale și de Nord, litografie color, sec. XIX

AMERICA DE NORD PÂNĂ LA FORMAREA CANADEI ȘI A STATELOR UNITE 1497-1789

Pentru colonizarea Americii de Nord se duce o luptă acerbă între britanici și francezi. Aceasta se încheie cu victoria Marii Britanii în estul Statelor Unite ale Americii de astăzi și cu cea a Franței la nord. Și Canada este împărțită în final între francezi și britanici. În nord-estul Statelor Unite ale Americii de astăzi, imigranții puritani, proprietarii și companiile private fondează coloniile Noii Anglii. În secolele XVII și XVIII, acestea își câștigă independența culturală și încrederea că pot duce o politică proprie, refuzând în cele din urmă să mai plătească impozitele impuse de Marea Britanie. Conflictul declanșează un război între 1775 și 1783, marcat de Declarația de Independență din 1776 a Statelor Unite ale Americii și de redactarea unei noi constituții federale.

Lupta pentru zonele de coastă și prima colonizare a Americii de Nord

Pe coastele Americii, Marea Britanie și Spania poartă bătălii pentru supremația navală. În sec. XVI, britanicii și francezii încep explorarea Americii de Nord.

În timp ce Spania și Portugalia cucereau America Centrală și de Sud, pe coastele nord-americane se instalează pentru prima dată britanicii și francezii. În 1497, la numai cinci ani după prima călătorie a lui Columb, John Cabot, aflat în serviciul regelui Angliei, ajunge pe coasta nord-americană din Labrador. Explorarea franceză începe cu Jacques Cartier, care navigase pe golful St. Lawrence, până la râul St. Lawrence între 1534-1541. Corsarul Walter Raleigh debarcă la capul Hatteras din Carolina de Nord în 1584, reclamând pentru Anglia întreaga coastă a Atlanticului, între paralelele 35 și 45. Acesta denumesc regiunea

Sir Henry Morgan, corsar și viceguvernator al Jamaica, gravură în cupru

Virginia, în cinstea reginei virgine Elisabeta I. În 1607, spațiul devine oficial colonie britanică (iar în 1624 colonie a Coroanei). Henry Hudson investigase în 1609 coasta de est a Americii de

Nord pentru Marea Britanie, în timp ce misionarul francez Jacques Marquette și negustorul de blănuri Louis Jolliet descoperă valea râului Mississippi de la Wisconsin până în Arkansas. Louisiana devine centrul colonizării franceze în

zona Mississippi în 1716-1717, iar în 1718, francezii fondează orașul New Orleans.

În conflictul dintre puterile navale Anglia și Spania, corsarii britanici confiscă multe transporturi de aur și de bunuri din coloniile spaniole aflate în drum spre casă. Insulele Caraibe, Antilele și părți din coastele Americii Centrale rămân spații de competiție, în cadrul căreia pirații, independent sau la comanda puterilor navale europene, capturau corăbiile și instaurau state ale corsarilor, uneori bine organizate. Cel mai faimos pirat e Henry Morgan, care

Prima colonie britanică în Virginia, 1584, gravură în cupru, 1590

care ocupă și jefuiește vasele de comerț din jurul regiunii spaniole Panama, cu aventurile sale sprijinite de britanici. În 1674, acesta este numit cavaler, pentru ca în anul următor să devină guvernator britanic al coloniei Jamaica.

Bătălia navală a flotei britanice împotriva flotei franceze lângă Dominica, în Caraibe, 1782

Harta navală a Atlanticului de Sud, cuprinzând continentele America de Sud și Africa, desen, cca 1519

■ Întemeierea coloniilor Noii Anglii Secolele XVII-XVIII

Primele colonii britanice sunt întemeiate fie de puritanii alungați din Anglia, fie de antreprenori privați. Acestea aveau să cunoască foarte repede prosperitatea economică dar și culturală, dezvoltându-și structuri sociale și politice proprii.

6 Bătălie dintre triburi indiene rivale

La începutul sec. XVII, grupurile numeroase de puritani britanici oprimați de Biserica statului și de guvern vedeau America de Nord ca pe un Tărâm al Făgăduinței.

Dorința acestora de a trăi în conformitate cu principiile creștinismului puritan conturează identitatea Americii și, mai târziu, a Statelor Unite. În 1620, preoții pelerini ⑨, 102 puritani care doreau să se rupă de Biserica din Anglia pentru că erau de părere că nu se îndepliniseră obiectivele propuse de Reformă,

11 Gravură de la intrarea principală în Universitatea Harvard

se imbarcă pe vasul Mayflower ⑩ către Lumea Nouă, ajungând în Noua Anglie ⑪. Pentru că aveau oficial dreptul de a coloniza regiunea, puritanii semnează o cartă pe care ei înșiși o redactează, *Înțelegerea Mayflower*, prin care făgăduiesc să formeze o comunitate autonomă, și, în

consecință, înființează colonia Plymouth. Urmează fondarea altor colonii: New Hampshire (1623), Golful Massachusetts (1630), Connecticut (1634) și Rhode Island (1636). După 1630, întregul Massachusetts era

colonizat de Marea Migrațiune a puritanilor. Părinții fondatori încearcă la început să trăiască în pace cu amerindienii băștinași ⑫, și reușesc câtă vreme coloniile sunt încă mici. În timp însă, coloniștii își extind constant teritoriul și încep să intervină în mod repetat în luptele dintre triburile de amerindieni ⑬.

Guvernul britanic atribuie dezvoltarea regiunii unor întreprinderi corporative sau persoane, prin scrisori

12 Corabia Mayflower în timpul călătoriei pe mare

7 Sat indian din Carolina de Nord de astăzi

deschise sau cărți de colonizare. Astfel iau naștere coloniile Maryland (1634) și Carolina (1663), împărțită în Carolina de Nord și Carolina de Sud în 1729. Primii sclavi de culoare sunt aduși în America de Nord în 1619.

Olandezii erau preocupați mai puțin de colonizare. Aceștia se stabilesc în New Yorkul de astăzi, înființând în 1624 colonia Noua Olandă, cu capitala la Noul Amsterdam. Însă britanicii cuceresc regiunea de la olandezi în 1664; Carol III i-o atribuie fratelui său Iacob, duce de York, iar teritoriul este redenumit New York. Ducele vinde regiunea din New Jersey de astăzi unei persoane private. O parte din acest ținut a fost dobândit în 1674 de William Penn, conducătorul Albatroșilor Negri. Penn anexează apoi și Pennsylvania, căreia i-a dat numele, în 1681, și Delaware, în 1682. În 1733 se înființează ultima colonie privată, denumită

8 Peisaj din Noua Anglie, pictură de Frederick Edwin Church, 1851

9 Pelerinii sosesc în America

10 Vedere a orașului New York, gravură în cupru, 1776

Georgia, în cinstea regelui George al Angliei.

După începuturile marcate de sărăcie, statele Noii Anglii înfloresc la sfârșitul sec. XVII datorită spiritului de inițiativă al coloniștilor și activităților etice ale protestanților. Se fondează primele universități americane, între care Harvard ⑭ (1636), Yale (1701) și Princeton (1746).

William Penn

William Penn

În calitate de quaker, William Penn a fost persecutat în Anglia și exclus din Biserica lui Hristos, un colegiu de la Oxford, din cauza ideilor sale. Totuși, ca fiu al amiralului Sir William Penn, acesta avea, de asemenea, o oarecare influență la Curte. Penn reușește să convingă guvernul să-i atribuie teritorii în Lumea Nouă, unde fondează colonii cu comunități pașnice de quakeri. Acesta redactează primul plan de unificare a tuturor coloniilor nord-americane (1696) și de înființare a unei ligi a națiunilor pentru Europa (1693).

Canada și rezistența coloniilor Noii Anglii împotriva Coroanei Britanice

În lupta pentru teritoriile coloniale, exploratorii francezi ajung și mai la nord, până în Canada. Statele Noii Anglii se unesc după 1765, ca o reacție împotriva paternalismului britanic.

Francezii erau concentrați în nordul continentului nord-american. În 1603, oficialul francez ❶ Samuel de Champlain, care plecase inițial către Canada în cadrul unei expediții de comerț cu blănuri, începe exploatarea și colonizarea regiunii canadiene. Acesta înființează orașul Quebec în 1608. Spațiul din jurul golfului St. Lawrence ❷ purta numele *Noua Franță*. Înfrângerea Franței în Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei conduce în 1713 la Pacea de la Utrecht, prin care Marii Britanii i se transmit teritoriile

❶ Samuel de Champlain

Pacea de la Paris din 1763, care încheie Războiul de 7 Ani, Franța este obligată să cedeze restul Canadei, care avea să cunoască

mai târziu un aflux de britanici loiali regelui. Moștenirea acestui eveniment transpare astăzi în natura bilingvă a Canadei. Actul de la Quebec (1774) recunoaște validitatea legilor franceze și a celor britanice din spațiul

câștigat recent, iar Legea Canada (1791) împarte apoi teritoriul în Canada Superioară, predominant britanică (mai târziu Ontario), și Canada Inferioară, predominant

franceză (Quebecul).

În războiul din 1754–1763 pentru coloniile americane, cunoscut drept Războiul Franco-Indian, coloniile Noii Anglii ❷ rămân loiale britanicilor. Cu toate acestea, puterea economică le sporise încrederea în forțele proprii, iar legăturile cu țara-mamă slăbiseră cu fiecare nouă generație de coloniști născuți în America. Pentru a plăti datoria înregistrată după lupta cu Franța din America de Nord, regele George III încearcă – în pofida sfaturilor consilierilor săi – să sporească finanțele prin mărirea impozitelor în cele 13 colonii americane. Coloniile cereau însă în schimb să fie reprezentate de delegați proprii în Parlamentul britanic, drept pe care Londra nu era pregătită să îl acorde. Coloniilor li se limita libertatea și în alte domenii. Taxele de import ridicate pentru toate bunurile din Marea Britanie erau considerate ofensatoare și conduc la boicoturi de proporții. Ca o expresie

❷ Harta Noii Anglii, gravură în lemn, 1677 a protestului, un grup de coloniști din Boston, Massachusetts, înscenează *Partida de ceai de la Boston* ❸ în 1773. Îmbrăcați în amerindieni, aceștia iau cu asalt navele britanice care intră în portul Boston și aruncă peste bord încărcătura cu ceai. În replică, Coroana suspendă constituția coloniei Massachusetts. Conflictul armat nu era departe.

❸ Navigatorul francez Jacques Cartier călătorește de-a lungul râului St. Lawrence, 1534–1542

Newfoundland, Acadia și golful Hudson. Încercarea britanicilor de a-și extinde controlul în vest, în Ohio, dă naștere unui război colonial cu Franța ❹, ❺. Prin

❹ Cucerirea fortăreței franceze Louisbourg de către britanici, 1758

❺ Moartea generalului Wolfe în bătălia de la Quebec împotriva francezilor, 13 septembrie 1759

❻ Partida de ceai de la Boston din 16 decembrie 1773, litografie color, 1846

1713 | Pacea de la Utrecht

13 septembrie 1759 | Bătălia de la Quebec

1773 | Partida de ceai de la Boston

1756–1763 | Războiul de 7 Ani

1763 | Pacea de la Paris

1774 | Actul de la Quebec

Războiul de independență împotriva britanicilor

Conflictele dintre Londra și colonii conduc în 1775 la izbucnirea Războiului de independență și în 1776 la Declarația de Independență. Americanii câștigă războiul cu ajutorul francezilor, în 1783.

În septembrie-octombrie 1774, la Congresul Continental din Philadelphia, delegații celor 13 colonii americane decid să nu mai accepte nici o taxă fără a avea reprezentare directă în Parlament, și solicită reînstituirea constituției de la Massachusetts. În replică, Londra trimite trupe pentru a restabili ordinea în colonii. După primele ostilități, cel de-al Doilea Congres al coloniștilor decide în mai 1775 să înființeze o armată mixtă, sub comanda supremă a lui George Washington 7, 9, sprijinită apoi de marchizul de Lafayette 11 al Franței și de baronul prusac von Steuben, care contribuie la organizarea profesionistă a armatei.

Independența era implementată între timp la nivel politic: la 4 iulie 1776, cele 13 colonii (Massachusetts, New Hampshire, Rhode Island, Connecticut, New York, New Jersey, Pennsylvania, Delaware,

7 Washington trece podul Delaware înaintea Bătăliei de la Trenton, 1776

9 George Washington

10 Benjamin Franklin

Maryland, Virginia, Carolina de Nord, Carolina de Sud și Georgia) adoptă la Philadelphia Declarația de Independență a Congresului 8 sub forma unui acord între popor și guvern, subliniind libertatea și egalitatea tuturor oamenilor.

După aceasta, noile state ratifică o serie de constituții republicane.

Trupele americane slab înarmate și prost organizate, însă entuziaste, obțin o victorie importantă în octombrie 1777, forțând capitularea trupelor britanice la Saratoga. După aceasta, ambasadorul american la Paris Benjamin Franklin 10 reușește să negocieze o alianță cu Franța în februarie 1778. Cu ajutorul unităților navale

franceze, Washington înfrânge în final armata britanică din sud, victorioasă înainte, obligând-o să capituleze 12 în octombrie 1781.

La 3 august 1783, francezii redactează Tratatul de la Paris care încheie războiul, acordând coloniștilor condiții avantajoase. Londra era obligată să recunoască

independența Statelor Unite. Întregul teritoriu de la est de râul Mississippi, de la sud de Marile Lacuri și din nordul Floridei revin națiunii proaspăt fondate. Prin Articolele Confederației, ratificate în 1781, statele se unesc într-o ligă relaxată, în

care statele individuale beneficiau de o largă autonomie. Situația se schimbă în 1787, după adoptarea constituției (în vigoare până astăzi), care întărește guvernul federal. După aceasta, în 1789, George Washington devine primul președinte al Statelor Unite ale Americii.

8 Declarația de Independență a Statelor Unite ale Americii de la 4 iulie 1776

Declarația de Independență, adoptată la 4 iulie 1776 la Philadelphia fragment

Considerăm ca adevăruri grăitoare faptul că toți oamenii s-au născut egali, că sunt înzestrați de Creator cu anumite Drepturi inalienabile, că printre acestea se numără dreptul la Viață, la Libertate și la căutarea Fericii. Că, pentru a asigura aceste drepturi, Oamenii instituie Guverne care își derivă dreptele lor puteri din consimțământul celor guvernați.

11 Washington în primește pe marchizul de Lafayette

12 Capitularea de la Yorktown din 19 octombrie 1781

13 Semnarea Declarației de Independență de cele 13 colonii ale Americii, 1776

1

OCEANIA ȘI AUSTRALIA PÂNĂ LA VENIREA EUROPENILOR SECOLELE XVI–XVIII

Locuitorii băștinași ai Australiei, Noii Zeelande și insulelor Oceaniei ❶ reușesc să-și dezvolte o cultură veche pentru o lungă perioadă de timp. În secolele XVI și XVII, națiunile navigatoare europene sosesc pe insule și pe continentul australian, însă explorarea propriu-zisă are loc abia în sec. XVIII. Exploratorii îi considerau pe locuitorii insulelor Mării Sudului niște *sălbatici nobili*, din cauza stilului lor armonios de viață și a lipsei proprietății private. După pierderea coloniilor americane, britanicii fac din Australia o colonie de deținuți.

Moai, statui monolitice de piatră de pe Insula Paștelui

2

Matavae, un sat din insula Tahiti

Oceania

Diversele culturi ale insulelor Pacificului sunt create de comunități locale, răspândite pe teritorii extinse. Din sec. XVI, acestea sunt descoperite și colonizate treptat de națiunile europene.

Pe insulele Noua Guinee, Melanezia, Micronezia și Polinezia se dezvoltaseră culturi variate. Acestea aveau în comun modul de

așezare rurală, utilizarea uneltelor de piatră ❷, agricultura, creșterea animalelor și pescuitul. Majoritatea societăților se bazau pe anumite ierarhii și erau conduse de un rege sau de o căpetenie de trib și de o castă de preoți.

Colonizarea are loc pentru un timp îndelungat, în diverse valuri de migrare, între care se remarcă cel al austronezienilor începută în 750 î.Hr. și cel al malao-polinezienilor din jurul anului 500 î.Hr. Prin 700 d.Hr., Raiatea, una dintre insule, era centrul lumii polineziene. Între 900 și 1000, polinezienii ❸ ajung în Insula Paștelui, în Hawaii și în Noua Zeelandă, teritorii pe care le colonizează și în care stabilesc Cultura Maori. La începutul sec. XVI, navigatorii spanioli și portughezi vin în Oceania,

deschizând două secole de explorări europene.

Magellan trecuse prin câteva insule din Pacific

în timpul navigării sale în jurul lumii din anii 1519–1521. În 1526, portughezul Jorge de Menezes

pretinde insula Noua

Guinee, iar navigatorii spanioli exploraseră deja majoritatea

insulelor din Arhipelagul Micronezian în 1524–1564. Olandezul Abel Tasman, care ajunge în Noua Zeelandă în 1642, este primul care face o explorare în detaliu a regi-

unii melaneziene. În 1722, compatriotul său Jacob Roggeveen o numește Insula Paștelui, fiindcă o descoperise în timpul acestei sărbători. În cele trei călătorii întreprinse în 1764–1780, James Cook, trimis de societatea regală britanică, ajunge în Tahiti ❹ și navighează pentru prima dată în jurul Noii Zeelande. În 1772–1775, acesta ajunge în Noua Caledonie și pune pe hartă insulele Noile Hebride ❺, Marchize și Tonga.

James Cook

În cele trei călătorii în sudul Pacificului, căpitanul James Cook, unul dintre ultimii mari navigatori exploratori, cercetează Oceania, Australia și Noua Zeelandă. În 1773, acesta devine primul navigator care trece de Cercul Antarctic, în căutarea misterioasei Terra Australis (Ținutul de Sud). În cea de-a treia călătorie a sa, caută în van un culoar la nord din Pacific până în Atlantic. În februarie 1779, este ucis în Hawaii de un grup de băștinași.

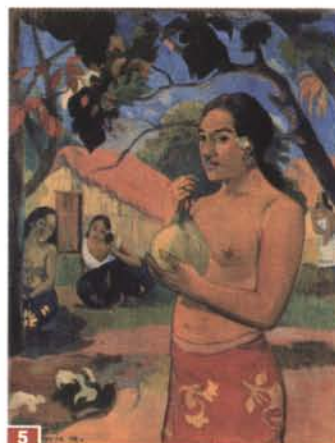
sus: James Cook

3 Lamă de topor ceremonial al căpeteniilor maori

4 James Cook în Noile Hebride în 1774, pictură de William Hodges

5 Femeie cu fruct, pictură inspirată din Tahiti de Paul Gauguin, 1893

6 Polineziană din insulele Tonga, 1895

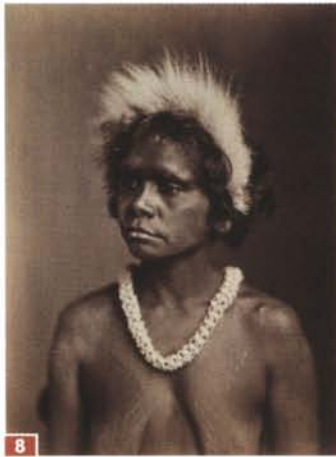

Australia până la colonizarea britanică

Locuitorii băștinași din Australia constituiau o societate culturală independentă.

Europenii ajung pentru prima dată în Australia în sec. XVII, însă colonizarea britanică începe abia în a doua jumătate a sec. XVIII.

Populația autohtonă ❶ a Australiei practica vânătoarea, ucigând animale sălbatice cu sulite sau cu băte de lemn. Aceștia făceau vase și unelte din lemn, os și scoici. Conceptele extinse ale cultului religios ❷ orbitau în jurul relației dintre cei în viață și animalele totemice și strămoșii lor, descriși adesea în picturi colorate pe piatră. Cele mai vechi descoperiri de așezări din Australia datează încă din 24 350 î.Hr. Primii imigranți au venit probabil prin Asia de Sud-Est și Melanezia. Lipsa dovezilor scrise și forma puternic

8 Portretul unei aborigene

van Diemen, Abel Tasman ❸ pornește într-o călătorie de explorare în jurul Australiei în 1642–1644. Acesta ia în stăpânire insula Tasmania (care îi poartă numele) în 1642, insula Noua Zeelandă din sud și insulele Tonga și Fiji în 1643. Australia se numea atunci *Noua Olandă*, cu toate că olandezii nu-și atinseseră nici pe departe obiectivele coloniale.

William Dampier ❹, un căpitan de vas din Marea Britanie, ajunge pe coastele de nord-vest ale Australiei prin Insulele Mariene

11 Exploratorul și navigatorul britanic William Dampier

și Moluca, în 1699, și este primul care descrie populația autohtonă și cultura acesteia.

În aprilie 1770, după ce străbate Oceanul Pacific, căpitanul Cook debarcă pe coasta de sud-est a Australiei, în golful Botany din sudul Sydney-ului de astăzi, și revendică ținutul pentru Coroana Britanică, numindu-l *Noua*

Țară a Galilor din Sud. Tovarășul său, naturalistul Joseph Banks, aduce Coroanei o descriere a ținutului, trezind un mare interes al acesteia, mai ales după pierderea coloniilor americane (pag. 343). Londra decide să utilizeze Australia drept colonie penitenciară ❺ pentru prizonierii britanici, care urmau să cultive ținutul sub supraveghere strictă. În ianuarie 1788, la nordul golfului Botany ancorază prima navă, transportând 730 de prizonieri. Aici se stabilește colonia penitenciară *Noua Țară a Galilor din Sud*; Sydney se fondează în apropiere, pentru autorități.

7 Ținuturi aride din Australia

În Australia continuă să fie deportați prizonieri până în anul 1868. Ultima colonie penitenciară, aflată pe insula Tasmania, este închisă în 1877.

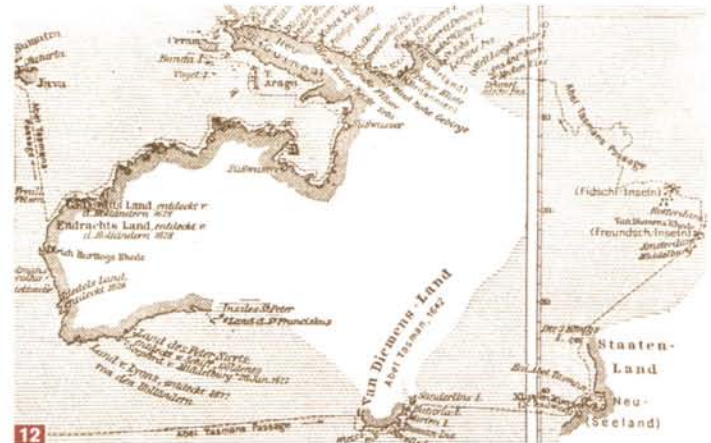
10 Trei fantome, pictură a unui aborigen pe scoarța unui copac

9 Grup de deținuți deportați din Anglia în colonia penitenciară, lucrând pământul, gravură în oțel, 1835

mitologizată a istoriilor orale fac extrem de dificilă datarea exactă. Aborigenii reprezintă și astăzi o societate culturală independentă în Australia.

Căpitanul olandez Willem Jansz este primul european care ajunge pentru prima dată în Australia în 1605. Ținutul neroditor, arid, ❻ și atitudinea adesea ostilă a aborigenilor îi fac pe olandezi să-și retragă intenția de colonizare, deși ancoraseră pe coastele de nord în mai multe rânduri. Trimis de guvernatorul Indiilor Olandeze, Anthony

12 Distanța străbătută de exploratorul olandez Abel Tasman, care în sec. XVII caută în Oceanul Pacific noi rute de comerț pentru Olanda

Schimbarea viziunii medievale asupra lumii conform căreia Pământul reprezenta centrul Universului (vezi pag. 4)

Cuprins

4 Începutul Epocii Moderne Secolele XVI-XVIII

6	Imperiul German: Reforma și consecințele ei	62	Africa de Nord
8	Studiu de caz – Reforma	64	Persia sub Sefevizi și Kajari
16	Războiul de 30 de Ani	68	India Marilor Moguli și companiile comerciale europene
20	Sfântul Imperiu Roman sub absolutismul luminat	72	China sub împărații Ming și Manchu
26	Franța: de la războaiele religioase până în ajunul Revoluției	76	Japonia în perioada Muromachi și shogunatul Tokugawa
32	Ascensiunea Angliei	80	Asia de Sud-Est
38	Olanda: de la lupta pentru independență la ocupația franceză	82	Africa
42	Italia în perioada papilor și a prinților	84	Vechile imperii americane și cucerirea lor de către Spania și Portugalia
46	Spania și Portugalia	90	America de Nord până la formarea Canadei și Statelor Unite
52	Europa de Est și Scandinavia	94	Oceania și Australia până la venirea europenilor
56	Ascensiunea Rusiei ca mare putere		
58	Imperiul Otoman, marea putere din Orient		

Cap al unui Buddha, sculptură siameză în stil Ayutthaya (vezi pag. 80)

Copyright © 2005 Peter Delius Verlag, Berlin

Editura „Litera Internațional”
O. P. 53; C.P. 212, sector 4,
București, România
tel./fax (021) 3196390;
e-mail: comenzi@litera.ro

Copyright © 2008, Litera Internațional
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

Editor: Vidrașcu și fiii

Coperta: Vladimir Zmeev

Tehnoredactare și prepress: Vlad Panfilov

Traducere și adaptare din limba engleză:
Graal Soft – Integrated Translation Services
Redactori: Mariana Bădescu, Cristina Marin,
Anatol Vidrașcu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
a României

Marea istorie ilustrată a lumii. -
București : Litera Internațional, 2008
7 vol.

ISBN 978-973-675-470-8

Vol. 4. - ISBN 978-973-675-511-8

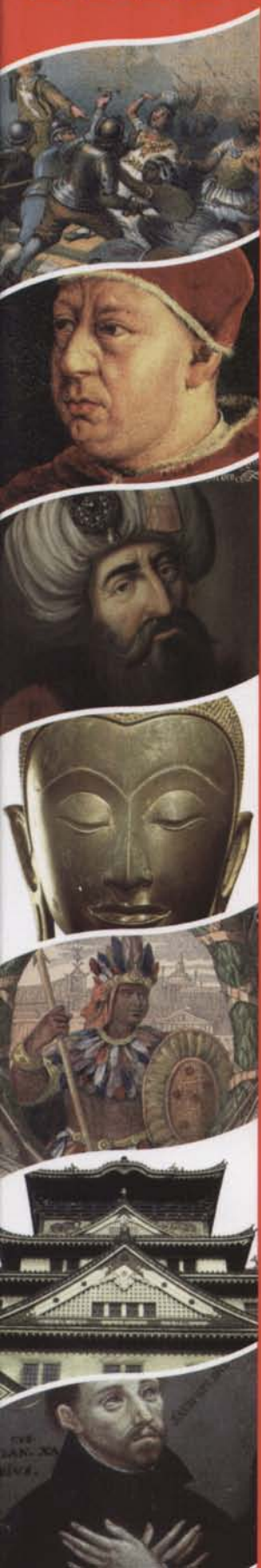
94(100)(084)

Tipărit la G Canale, București

MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

ÎN 7 VOLUME

PREISTORIA • PRIMELE IMPERII

LUMEA ANTICĂ

EVUL MEDIU

ÎNCEPUTUL PERIOADEI MODERNE

EPOCA MODERNĂ

RĂZBOAIELE MONDIALE ȘI PERIODA INTERBELICĂ

LUMEA CONTEMPORANĂ

Află mai mult pe:

 www.litera.ro

ISBN 978-973-675-511-8

9 789736 755118

COLECȚIA **Financiarul**